ERASMIAANSCH GYMNASIUM.

PROGRAMMA

VOOR

den Cursus 1881-1882.

TE ROTTERDAM BIJ H. A. KRAMERS & ZOON.
Gelderschekade No. 26.

KON. BESLUIT *van* 29 *Junij* 1878, Stbl. n°. 98, tot vaststelling van het leerplan der gymnasia en progymnasia.

Art. 1. Het onderwijs aan de gymnasia wordt gegeven in een zesjarigen cursus, ingerigt volgens de voorschriften van dit besluit.

Het schooljaar vangt aan met den eersten dag der maand September.

Behalve op de zon- en feestdagen en in de vacantiën, bedoeld in art. 10 der wet van den 28 April 1876 (Staatsblad n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs, worden de lessen gedurende het gansche schooljaar gehouden op de uren van iederen schooldag, door den gemeenteraad daarvoor aangewezen.

Art 2. Zamenvoeging van klassen bij de lessen is verboden.

Uitzondering op dezen regel is alleen dan geoorloofd, wanneer ontstentenis van leeraren of soortgelijke buitengewone omstandigheden tijdelijk bijeenzijn van verschillende klassen noodzakelijk maken.

Bedraagt het getal leerlingen derzelfde klasse meer dan vier en twintig, zoo moet zij in twee, bedraagt het meer dan vijftig, zoo moet zij in drie paralelklassen gesplitst worden.

Art. 3. De tabel, bij dit besluit gevoegd, wijst aan hoevele lesuren aan het onderwijs in elk der vakken, vermeld onder *a* tot en met *m* in art. 5 der wet van 28 April 1877 (Staatsblad n°. 102), tot regeling van het hooger onderwijs, wekelijks in elke klasse *minstens* besteed moeten worden.

Vermeerdering dier lesuren is geoorloofd, mits het getal, tot bij woning waarvan de leerlingen van elke klasse verpligt zijn, dat van twee en dertig niet te boven ga.

Wordt daarenboven onderwijs gegeven in één der vakken, vermeld in genoemd art. 5 onder *n* of *o*, of in beide, dan rekenen de daaraan te besteden lesuren bij de toepassing der twee vorige zinsneden niet mede.

Art. 4. Het onderwijs omvat:

a. voor de Grieksche taal- en letterkunde:

in de tweede tot en met de vierde klassen, de gronden der spraakleer, de lezing en verklaring van eenvoudig Attisch proza en in de vierde klasse ook van epische poëzij;

in de vijfde klasse, de herhaling en voortzetting der spraakleer, de lezing en vertaling van proza en van epische poëzij;

in de zesde klasse, de lezing en verklaring van moeijelijker Attisch proza en van lyrische en dramatische poëzij.

In de vijfde klasse worden bovendien twee lesuren aan de cursorische lezing van gemakkelijke schrijvers en in de zesde klasse drie lesuren aan de cursorische lezing van proza en van epische poëzij besteed. Deze lesuren zijn meer bijzonderlijk bestemd voor de leerlingen, bedoeld in art. 5 onder *a*.

b. voor de Latijnsche taal- en letterkunde:

in de eerste tot en met de vierde klassen, de gronden der spraakleer, de lezing en verklaring van proza en van epische poëzij;

in de vijfde klasse, de herhaling en voortzetting der spraakleer, de lezing en verklaring van moeijelijker proza en van epische, lyrische en dramatische poëzij;

in de zesde klasse, de voortzetting van de lezing en verklaring van moeijelijker proza en poëzij.

In de vijfde klasse worden bovendien twee lesuren aan de cursorische lezing van schrijvers, en in de zesde klassen drie lesuren aan de cursorische lezing van schrijvers en aan de Romeinsche antiquiteiten besteed. Deze lesuren zijn meer bijzonderlijk bestemd voor de leerlingen, bedoeld in art. 5 onder *a*.

c. voor de Nederlandsche taal- en letterkunde:

in de eerste tot en met de derde klassen, de spraakleer, taal- en stijloefeningen en de lezing en verklaring van nieuwere schrijvers;

in de vierde klasse, stijloefeningen, lezing en verklaring van klassieke schrijvers uit het laatste gedeelte der achttiende en uit de negentiende eeuw;

in de vijfde en zesde klassen, stijloefeningen en een beknopt overzigt der vaderlandsche letterkunde door lezing van stukken uit vroegeren en lateren tijd;

d. voor de Fransche taal:

in de eerste tot en met de derde klassen, de uitspraak, de gronden der spraakleer, vertaling uit het Fransch in het Nederlandsch en omgekeerd, lezing van stukken uit den nieuweren tijd;

in de vierde tot en met de zesde klassen, lezing en verklaring van meesterstukken van de letterkunde;

e. voor de Hoogduitsche taal:

in de tweede tot en met de vierde klassen, de uitspraak, de gronden der spraakleer, vertaling uit het Hoogduitsch in het Nederlandsch en omgekeerd, lezing van stukken uit den nieuweren tijd;

in de vijfde en de zesde klassen, lezing en verklaring van meesterstukken van de letterkunde;

f. voor de Engelsche taal:

in de derde en vierde klassen, de uitspraak, de gronden der spraakleer, vertaling uit het Engelsch in het Nederlandsch en omgekeerd;

in de vijfde en zesde klassen, lezing en verklaring van meesterstukken van de letterkunde;

g. voor de geschiedenis:

α. voor de vaderlandsche geschiedenis:

in de eerste tot en met de derde klassen, een algemeen overzigt der vaderlandsche geschiedenis;

in de zesde klasse, een overzigt van de Staatsregeling van ons vaderland sinds 1747 tot op den jongsten tijd;

β. voor de algemeene geschiedenis:

in de eerste tot en met de derde klasse, een overzigt der algemeene geschiedenis;

in de vierde en vijfde klassen, eene meer uitvoerige behandeling der oude geschiedenis, en wel in het bijzonder van die der Grieken in de vierde en van die der Romeinen in vijfde klasse;

in de zesde klasse, eene algemeene herhaling en behandeling meer in bijzonderheden van de nieuwe geschiedenis sinds den vrede van Utrecht;

h. voor de aardrijkskunde:

in de eerste tot en met de derde klasse, een algemeen overzicht der hedendaagsche aardrijkskunde:

in de vierde klasse, de grondtrekken der oude aardrijkskunde;

in de zesde klasse, behandeling van hoofdpunten uit de wiskundige en de natuurkundige aardrijkskunde;

i. voor de wiskunde:

α. voor de reken- en stelkunde:

in de eerste tot en met de vierde klassen, de hoofdbewerkingen met geheele en gebroken getallen en stelkunstige vormen, de deelbaarheid der getallen, het metrieke stelsel, de evenredigheden, de vergelijkingen van den eersten graad met één of meer onbekenden, de wortelgrootheden, de gebroken en negatieve exponenten, de vierkantsvergelijkingen, de logarithmen, de reeksen;

in de vijfde en zesde klassen, herhaling van het geleerde;

β. voor de meetkunde:

in de eerste tot en met de vierde klassen, de planimetrie en van de stereometrie de ligging en snijding van vlakken, den drievlakkenhoek, de oppervlakken en inhouden van ligchamen door platte vlakken begrensd;

in de vijfde klasse, de voortzetting der stereometrie;

in de zesde klasse, herhaling van het geleerde.

Bovendien worden in de vijfde klasse twee, en in de zesde klasse drie lesuren, meer bijzonderlijk bestemd voor de leerlingen, bedoeld in art. 5 onder *b*, besteed aan de goniometrie, de vlakke en de bolvormige trigonometrie, de beginselen der vlakke coördinatenleer, en herhaling en toepassing op vraagstukken van het geleerde in reken-, stel- en meetkunde;

k. en *l. voor de natuurkunde en de scheikunde:*

in de vijfde en zesde klassen, proefondervindelijke behandeling van de voornaamste, binnen het bereik der leerlingen liggende, verschijnselen op het gebied der natuurkunde en van enkele der voornaamste van dergelijke verschijnselen op dat der anorganische scheikunde;

m. voor de natuurlijke historie:

in de eerste en de tweede klassen, oefening van het waarnemingsvermogen door behandeling en vergelijking van, inzonderheid inlandsche, plant- en diervormen;

in de vijfde en de zesde klassen, inleiding tot de kennis van het planten- en dierenrijk.

Art. 5. Vrijstelling wordt in de vijfde en zesde klassen verleend aan leerlingen.

a. die zich uitsluitend willen onderwerpen aan het eindexamen ter verkrijging van het geschrift voor de faculteit der godgeleerdheid, der regtsgeleerdheid of der letteren en wijsbegeerte, van de lessen in de meetkunde, meer bijzonderlijk bestemd voor hen, hieronder onder *b* genoemd, en van die in de natuurlijke historie;

b. die zich uitsluitend willen onderwerpen aan het eindexamen ter verkrijging van getuigschrift voor de faculteit der geneeskunde of der wis- en natuurkunde, van de lessen in het Grieksch en in het Latijn, meer bijzonderlijk bestemd voor hen, hierboven onder *a* genoemd.

Art. 6. Het onderwijs aan de progymnasia wordt gegeven in een vierjarigen cursus.

Voor het overige zijn de bepalingen van dit besluit, met uitsluiting van die van art. 4, voor zoover deze het onderwijs in de vijfde en in de zesde klasse betreffen, en die van art. 5, op deze instellingen mede toepasselijk.

Art. 7. Met het in werking treden van dit besluit vervalt Ons besluit van 27 April 1877 (S. n°. 85), houdende vaststelling van het in art. 7 der wet van 28 April 1876 (S. n°. 102) tot regeling van het hooger onderwijs bedoelde leerplan der gymnasia.

Art. 8. Dit besluit treedt in werking op 1 September 1878.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst, en waarvan afschrift zal gezonden worden aan den Raad van State.

Het Loo, 29 Junij 1878. *(get.)* WILLEM.

De Min. van Binnenl. Zaken, *(get.)* KAPPEYNE.

(Uitgeg. 7 Julij 1878.)

TABEL, *bedoeld in art.* 3 *van het Koninklijk besluit van* 29 *Junij* 1878, n°. 19 (Staatsblad n°. 98).

VAKKEN.	1e klasse.	2e klasse.	3e klasse.	4e klasse.	5e klasse.	6e klasse.	Geheel getal lesuren.
Grieksch	—	6	6	7	7	8	34
Latijn	8	6	6	6	7	7	40
Nederlandsch	3	2	2	2	2	1	12
Fransch	4	2	2	2	1	1	12
Hoogduitsch	—	3	2	2	2	1	10
Engelsch	—	—	3	3	2	1	9
Geschiedenis	4	3	3	2	2	3	17
Aardrijkskunde	3	2	2	1	—	1	9
Wiskunde	4	3	3	3	5	5	23
Natuur- en scheikunde	—	—	—	—	2	2	4
Natuurlijke historie	2	2	—	—	2	2	8
Getal uren	28	29	29	28	32	32	178

ERASMIANI GYMNASII

PROGRAMMA LITTERARIUM.

ERASMIANA

SCRIPSIT

J. B. KAN
GYMN. RECTOR.

Accedunt tabulae Erasmi testamentum et notarii publici testimonium photolithographice reddita exhibentes.

DE ELOCUTIONE RHETORICA

QUALIS INVENITUR

IN

Annaei Senecae Suasoriis et Controversiis

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN
GYMN. CONRECTOR.

ROTERODAMI
1881
Apud H. A. KRAMERS & FILIUM.

ERASMIANA

SCRIPSIT

J. B. KAN,

Gymn. Erasm. Rector.

Edebatur adhuc cottannis praeter Lectionum, quae dicitur, Seriem, brevis succinctaque librorum, quibus Gymnasii Erasmiani doctores in scholis habendis usuri erant, notitia. Haud ab re tamen esse duxi, si nos exempla ab aliis intra patriae fines et extra nobis proposita imitati non, invita Minerva commentariolos qualescunque corradentes peccaremus, sed quid nostrae vires in bonis litteris promovendis valerent, periclitaremur. Fuit, fuit sane aetas plagosorum Orbiliorum neque magistris ferula interdictum esse dolemus; immo quicunque inter cirratos ore tonuit choros ludi maculatus pulvere, sentiens non levis esse operae moderari inventutem (1), animum ut reparet, ad artium et disciplinarum studia conferet eorumque fructus in lucem prodendi subinde opportunitatem sibi praeberi gaudebit. Sosiis enim nostris libri aes non merent, qui neque in studiosae iuventutis neque in fabulis Milesiis inbiantium usum scripti sunt. Quicquid est, referentur in commentarium quae a doctoribus Gymnasii Erasmiani collata erunt atque ut a Jove nostro, Erasmum puto, principium esset, Erasmiana quaedam collegi.

Quo consilio haec ex scriniis deprompserim, te L. B. paucis monitum velim.

Amplius tres sunt anni, ex quo Erasmiana mea priora in Novis Diurnis Roterodamensibus (2) in lucem prodierunt. Haec scriptiuncula Germanice (3) et Franco-Gallice (4) versa, ab hominibus quibusdam doctis Erasmi opera summo studio colentibus eiusque vitam perscrutantibus haud indigna visa est ad quam animum adverterent, quorum in numero fuit quoque, qui Lugduni Batavorum patriae historiam tradit, R. J. Fruin (5). Longe tamen afuit ut hunc unum in paucis egregium rerum nostrarum indagatorem adstipulatorem haberem in iis rebus, quarum opinionem attuleram. Adversus me paucis, ut par erat in Diurnis, sententiam declarantem tam sedulo causam egit, ut si cum tam bene armato adversario certamen committere vellem, nova arma circumspectare atque conquirere necesse esset. Sed id est hac novarum legum decretorumque regiorum aetate rectoris munus, ut ei modo ad regis ministrum, ad civium magistrum nomophylacesque, curatoresve referendum, modo in rebus scholasticis versandum sit. Accesserunt calamitates domesticae. Lugeo enim his tribus annis duas filias, mea decora atque ornamenta, immatura morte ademptas, quarum utraque non nisi morte causa fuit doloris.

Neque tamen rem missam feci. Multa conquisivi quae eo ducunt ut sententia semel prolata standum esse putem, sed longe plura restare quae multos eosque diligentissimos viros doctos perscrutari oporteat, libens fateor. Haec mihi causa extitit, cur ex meis nonnulla iam nunc ederem, quod nesciebam, essetne unquam ea sors exitura ut in his augendis colligendis disponendis otium consumerem. In frusta dissecta non frustra dispensata atque composita fore spero.

Quid? D. Erasmum Roterodamensem, quem toto orbe terrarum summo opere a doctissimo quoque coli non ignoramus, apud populares suos iacere aequo animo feremus? Qui quondam erat in desiderio civitatis, in ore, in sermone omnium civium, nostra aetate tam parum curabitur, ut maiorum gloriam bello et pace partam nos iactare, doctorum civium vitas scriptaque neglectui habere ab exteris obici patiamur?

Nostrum repetimus, quem alii iam sibi vindicare coeperunt (6) neque id tamen iure, nisi nos, nos Neerlandi prius defuerimus. Maiores laudibus claros ex aere finxisse satis non est: ut mortui vivi volitent per ora virum posteros operam dare oportet.

(1) Veldii carmen ad P. Carpentarium in opere meo; Geschiedenis van het Erasm. Gymn. p. 112.

(2) Nieuwe Rotterdamsche Courant m. Febr. 1878.

(3) Bibliographie und Litt. Chronik der Schweiz, 1878.

(4) Bulletin du Bibliophile, 1878.

(5) Erasmiana door R. Fruin in Nijhoff's Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidkunde, 1878.

(6) Ut E. Egger in libro egregio: L'Hellénisme en France (Tom. II. p. 168) ubi haec: On n'a pas besoin que je justifie cette adoption d'Erasme par la France. Il y a beaucoup vécu; il y a souvent fait imprimer ses livres et le Latin, qu'il a toujours employé, était alors la langue vulgaire des savants.

CAP. I.

DE P. MERULAE FIDE.

Ne viris doctis qui in quaestionum Erasmianarum penetralibus versantur – neque enim profanis rem ab ovo ad mala decantare in animo mihi est – taedium moveam, quod compendium vitae Erasmus sua manu conscriptum et ad Conradum Goclenium, collegii Buslidiani professorem missum, P. Merula anno 1607 se primum in lucem protraxisse gloriatur, iamdudum mihi spurium suppositiciumque visum est.

Quod cum ante satis dubitanter asseverarem atque specie tantum veri sententiam commendarem, editorem in errorem esse inductum ratus, res iam eo pervenit ut ipse Paulus ille Merula, professor quondam Lugduno-Batavus, iure mihi lege Cornelia de falso damnatus aquae et ignis interdictione in eruditorum re publica dignus esse videatur.

Res altius repetenda est: recurrendum ad Ennium, antiquissimum Romanum poetam. Maiore enim veri specie, quam de vitae compendio sententiam conceperam, viris doctis commendatam fore spero, simulac Merulam in Ennii fragmentis edendis codices, adversaria, inscriptiones finxisse atque ficta in suos usus adhibuisse constiterit.

Cum olim hominem unum in paucis vanum atque superciliosum aliis ludibrio fuisse existimarem, qui Erasmi vitam a se conflatam ab eo edendam curavissent, nunc ipsum fallacissimum editorem fraudumque plenissimum habeo.

Neque tamen me huius sententiae auctorem profiteor: vias tantum, quas Godofredus Hermannus, Ritschelius eorumque discipuli sunt ingressi, persequor, hinc illinc conquirens quae mihi ad rem meam facere videntur. Quamvis operae pretium esset, pluribus disserere de via et ratione qua in Ennii fragmentis fingendis usus est, ut pateret corrupta, cum in Ennii Annalibus tum in Erasmi vitae compendio edendo in lucem protraxisse, quo maiorem et emendando et interpretando laudem sibi pareret, paucis rem adumbrare malui. Acta agere nolo: satis habebo si argumentis aliunde depromptis id quod neque civibus neque peregrinis studia Erasmiana exercentibus innotuisse videtur probavero, de P. Merulae fide summo iure dubitari.

De singulis Ennii Annalium fragmentis haud raro dolose ac mala fide auctis, emendatis (?), suove loco ficti auctoris ex XVIII vel librum, si quis usus venisset, indicantis testimonio restitutis plura ex reconditioribus quae Grammatica et Ars metrica in recessu habent cognoscere gestientem ad scriptores quos mox allaturus sum, delegatum volo.

Quaenam audaciae facinora in fontibus Ennii a se editi confingendis commiserit, perquam breviter attingam, ut pateat quo, ut cum Erasmo faciam, famae sacra fames hunc mortalem coegerit.

De fraude Pauli Merulae, Ennianorum annalium editoris, primus data opera egit Josephus Lawicki in dissertatione philologica anno 1852 Bonnae defensa.

Iam XIII annis ante M. Hochius in libro quem inscripsit „De Ennianorum Annalium fragmentis a P. Merula auctis" duobus capitibus rem tetigerat.

Ad fontes, quibus Ennii annalium quae supersunt editurus se usum esse ait, refert praeter alios - ut Glossaria Fornerii et Servium Petri Danielis copiosiorem quam qui impressus circumfertur – L. Calpurnii Pisonis opus, quod Continentiam inscripsit. At verba quae leguntur in Praef. p. 16 describere iuvat.

„Haec eius Continentia (vox illa συνέχεια Graecis) Parisiis (ubi esse indicarat mihi olim N. V. Wolfgangus Zindelinus (1), quo Germanorum Principum nomine Venetiis agente familiariter sum usus) servatur in Bibliotheca S. Victoris, utinam religiosius: timeo enim illi a plagio; novi quorundam criticorum mores. Coniuncta erat cum Lucano M.S. cui suae ad marginem adiectae notae, rei non magnae."

(1) P. 14. In Italia (quia, non absque gravi causa latendum erat) multos quidem novi, uni tamen tantum Wolfgango Z., viro candido et vere Germano, me aperui

Iam vero G. Hermannus in Elementis doctrinae metricae p. 628, cum locus ex Livii Andronici Odyssea, quem depravatum et a se emendatum huic operi nos debere ait Merula, ei suspicionem movisset miram hanc praesagitionem plagii irrisit, adnotans factum esse quod metuere se Merula dicat. In margine enim exempli, quod ante Laurent. Santenii fuerat et tunc ipse (Hermannus) in libris habebat, Santenii manu haec scripta inveniri: Calpurnius nunc ex Lucani codice avulsus et sublatus est.

Idem Hermannus p. 632 de fragmento quodam l. III Naevii a Merula ex Calpurnio allato agens haec addit: „Sed ut vix possit fraudis suspicionem effugere."

Santenio autem, qui anno 1798 diem obiit supremum, antiquiorem testem ego citabo, quo magis mirum videatur codicem interiisse, quem praeter Merulam – qui „triduum eius lectioni impenderat atque enotaverat quae in Henrici Stephani editione desiderabantur nonnulla veterum poetarum fragmenta: multa quae iam edita supplens et emendans" – nemo unquam vidit. Extat enim in Misc. Lips. Nov. Tom. VIII p. 363 epistula (No. XII) Caspari Barthii ad Chr. Daumium data a. d. X April. 1648, ubi haec leguntur: „Calpurnius Piso neque ipse magnae rei opus fuit ut ex Delrii scriptis te nosse puto. Et puto, pridem totum periisse. Non enim Parisiis mihi ostendi potuit."

De Lucani codicibus haec mihi animadversione digna visa sunt. Ut Oudendorpius in praefatione editionis suae duos Parisinos No. 5073 et 5636 memoravit, sic quoque hodie Lutetiae Parisiorum in bibliotheca, quae Nationalis dicitur, duo extant, quorum alter numero 15146, alter 14381 insignitus est (1).

Vir doctissimus A. G. van Hamel, qua est benevolentia, mihi petenti ut perscrutaretur quid rei esset, morem gessit neque quidquam Calpurnii simile repperit.

Operae pretium est quae de aliis fontibus suis Merula memoriae prodidit adicere.

De Glossariis Fornerii haec in p. 165 inveniuntur: „Usus sum aliquando ab v. cl. Gulielmo Fornerio (2) J. C. glossario praeter Graecum Latino, quod alterum alteri adpactum (quanto amore codicem codici adpactum persequitur noster!) emerat ille anno 1584 a quodam Arverno Juris Studioso qui secretiorum litterarum haud erat curiosus. Promiserat utrumque se melioribus annis luce donaturum: sed tale meditantem imo agentem mors nimis immatura praevenit."

P. 47 Librum quendam memorat, quo ab Henrico Wintges J. C. donatus sit, iuveni erudito immatura morte reipublicae literariae superiore anno praerepto.

Quin etiam p. 61 inscriptione quadam, ut sententiam de gente Bilia stabiliat, utitur, quae fugerit diligentes manus et Martini Smeti et Justi Lipsii, effossa anno 1584 in Lusitania. Hanc acceptam refert ad Petrum Scharlakium, qui non ita pridem abiit.

Jam vero omnes eodem cogi noveramus neque tamen quisquam facile crediderit quae his miseris capitibus suorum fontium accidisse Merula asseverat.

Lawickii vestigiis insistentem singula quae huc faciunt persequi, huius loci non esse iam supra animadverti. Argumentum enim ab Hochio satis neglegenter tractatum Ritschelio auctore ita retractavit ut quamvis nonnunquam humani quid passus sit, Merulae nequaquam fidem habendam esse probaverit.

Hoc unum addam. Qui factum fit ut praeter alios L. Calpurnii Pisonis grammatici nomine commenta sua tegere studuerit – nam quae ipse affert: „L. Calpurnius Piso nepos fuit istius Pisonis qui cum Nerone Claudio imperante bis consulatum gessit anno ab U. IↃCCCX. Hic praeter 'Ερωτοπαίγνιον (Cf Plin. Ep. V. 17) scripsit veterum poetarum continentiam" parum curamus – haec ratio reddi possit. Lucano vulgo adscribebatur Poemation s. panegyricus ad Calpurnium Pisonem, quod carmen anno 1805 una cum Lucani Phars. L. B. et Amstelod. recusum, ex antiquitate originem ducere iam ante XX annos duobus progr. Marburg. negavit C. Fr. Weber, litterarum Latinarum acerrimus existimator. Tu vide, si tanti est, Bähr R. L. I p. 249 et Bernhardy Grundriss der Röm. Litteratur ed. V, p. 509.

Extat praeterea Liber de expositione continentiae Virgilianae Fabi Planciadis Fulgentii, quod opus invenitur quoque in Mythographis Latinis ed. van Staveren, p. 737 sqq.

Haud abs re erit monuisse Fulgentium, quamvis viri docti alii alia sentiant, Gerlachiis et Lerschiis fraudis suspicionem movisse, quin etiam hunc cum eo, quod opera conflaverit ex locis veterum scriptorum scilicet, re tamen a se fictis egisse. Mirum quantum cum Merula consentit. Sed manum de tabula! Omnino de quaestione Fulgentiana conferendus est Bernhardy in opere cit. p. 362 et 939.

(1) F. Mortreuil la Bibliothèque Nationale, p. 130: Enfin elle recueillit presque intégralement les manuscrits ... de St. Victor.

(2) P. 14. Inde (e patria) profectus in Gallias innotui variis locis familiariter et amice VV. NN. u. DD. [sequuntur XXV hh. nn. et dd. nomina] Gulielmo et Radulpho Forneriis.

Quicquid est, anno 1590, Hieronymus Columna Neapoli Ennii fragmentorum editionem exhibuerat manca Stephanorum in Fragm. vet. poet. lat. collectione locupletiorem. Merula in eadem re occupatus loco cedere noluit: quae causa ei extitisse videtur, cur hostis prosternendi studio ductus undecunque versus Ennianos conquireret, immo fictos in suos usus adhiberet.

Iam vero si constat haec in Ennii annalibus ausum, quidni de Erasmi vitae compendio idem statuamus? Eo facilius adducor ut de hoc opusculo cum eo expostulem, quo magis lectitatum hominis animi ingeniique indolem refert.

Erasmum vitae suae compendium scripsisse scriptumque ad Goclenium misisse equidem haud negaverim, sed quod eius nomine a Merula, anno 1607, editum est ab ipso fictum esse arbitror, iam spurium suspicatus cum Merulam in Ennianis annalibus edendis fraudis damnatum esse nescirem.

Neque quicquam tribuo et aliis et Thysio affirmanti „Quin et ipsum Erasmi autographum, de vita eius ne quis dubitet, adhuc integrum extat in bibliotheca Hieronymi de Backere (1)."

Denique—video enim in hac materia non finem futurum ullum nisi quem mihi fecero, cum ad compendium ipsum quondam redeundum sit ut inepta, qualia ab Erasmo sane profecta non erant, cumulasse Merulam argumentis comprobetur – cur Conradum Goclenium ante alios elegerit, cui hanc vitam ab Erasmo dedicatam fingeret, non est quod dubitemus (2).

Multa hac de re collegeram, cum incidi in opus egregium, quod debemus viro doctissimo Felix Nève. Inscribitur: Mémoire hist. et litt. sur le collége des trois Langues et continetur Tom. XXVIII des Mém. cour. cet., publiées par l' Ac. Royale, Bruxelles 1856. Ex capite, quo (p. 143–149) de Conrado Goclenio agitur, efficere licet cum nihil coniunctius his IIviris fuisse, tum ex fontibus ibi allatis hanc familiaritatem ad Merulae aequalium notitiam pervenisse.

Memoratur Alardus Goclenii sepulcro haec inscribi iussisse:

Conradus iacet hic Goclenius, alter Erasmus
Ingenio, lingua, moribus atque fide.

Quod propositum fuit me consecutum esse rebor, si vv. dd. de P. Merulae fide dubitantes epistulas vitasque Erasmianas, quas edidit, aurificis statera, non quadam populari trutina examinare velint.

Quo anno edidit Erasmi vitae compendium, eodem Rostochii fato functus est neque satis constare videtur, quare peregre profectus sit, cum alii alia de itineris longinqui causa tradant.

Perpaucis animadversionibus locos obscuros, quales in Compendio multi numero obvii sunt, illustravit, cuius rei hanc causam fuisse suspicor, quod ei in animo fuit, ut ex Enni annalibus sic ex Erasmi vita locos alios de industria a se corruptos emendando, alios doctis ineptiis cum putida iactatione interpretando, novas sibi laudes quaerere. Quicunque perplexae ac confusae orationis interpretem suamet ipsius vitia corrigentem et emendantem, priscorum obsoletorumque verborum captatorem laudat, is profecto hunc „virum probitatis et eruditionis insignis" eiusmodi consilium exsequi non potuisse aegerrime feret.

Patriae historia quantum ex Merulae scriptis profecerit defeceritve hoc sit aliorum iudicium (3).

CAP. II.

DE EPISTOLARUM LIBRO MS.

DAVENTRIENSI.

Extat in bibliotheca urbis Daventriae collectio, quae inscribitur Exquisitissima Epistolarum Desid. Erasmi Roterodami et ad eum scriptarum in qua diversae Autographae, nempe no. 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 239.

Sunt in hoc fasciculo, qui constat 238 foliis, quorum notae in calce schedae cuiusque inveniuntur, cum uni parti posteriori in summis paginis perpetua est numerorum series ab 1–205, epistolae tam Erasmi quam amicorum: in his nonnullas autographas, in illis Erasmi ipsius manu conscriptas inveni nullas. Pars, si quid video, iam in usum editionis Basileensis adhibitae, hic illic a populari nostro correctae et suppletae sunt, sed longe plures eo tantum consilio brevibus adnotationibus sunt instructae aut decurtatae aut auctae, ut Lugduni Batavorum, ubi

(1) Magni Des. Er. vita Joan. Maire, 1642.

(2) Ut v. c. R. Fruin, Op. c. p. 19 qui in ed. Bas. unam tantum epistulam ad Goclenium inveniri iure, iniuria tamen familiaritatem E. et G. Merulae aetate parum innotuisse affirmat.

Quod idem de dicendi genere Erasmiano, quod in hac vita appareat ait, quamquam refellere iam non queo, etiam atque etiam nego.

(3) Vid. opera citt. in Biogr. Woordenboek der Nederl. ed. v. d. Aa, invoce.

ineunte saeculo XVIII omnia Erasmi opera in lucem prodiisse novimus, typis mandarentur. Singulis, quamquam edita et non (edita) passim in margine invenitur, adiecta est nota numeri, qua veniunt in Tom. III ed. L. B. ita ut aliae quibus litterae N. E. (in prima pag. Nostrae edit.) additae sunt, contineantur Epistolis, quas suis locis in parte priori posuit editor, e reliquis aliae Appendice Epist. quae suo loco reponi non potuerunt (p. 1522 sqq.), aliae Epistolis absque anno adscripto ordine Alphabetico digestis (p. 1775 sqq.)

Hic illic vel paginae et litterulae Ed. L. B. reperiuntur neque desunt sua typothetis indicia, ut verba cursyf, romyn, delendi sigla, alia.

Omnia haec debentur manui cuidam, cui G. Z. nomen indere mihi liceat, cum ex sigillo in chartarum involucro impresso pateat hunc fasciculum in libris Academiae Gelro-Zutphanicae, quae Harderovici quondam floruit, fuisse.

Quanti momenti haec collectio sit, vel inde intellegetur quod perplures dierum annorumque notae neque raro loca ex quibus datae sunt, eadem manu quam siglis G. Z. me indicaturum modo significavi, fere post duo saecula adiecta esse videntur.

Quod si verum est, quicunque Erasmi vitam scripturus ad optimos Epistolarum fontes recurret, non iam, ut opinor, stilo velocissimo per materiam decurrere poterit. Indagandum non solum, quibus annis scriptae et ex quibus locis datae, verum etiam autographis ex bibliothecis erutis quae genuinae quaeve spuriae habendae sint. Nonnullarum fidem mihi in dubium venisse fateor. Ne longus sim, typis excudendos curavi Epistolarum numeros eodem ordine quo in libro manuscripto Daventriensi inveniuntur, nihil fere adnotans nisi quae post collationem Ed. L. B. mihi de diebus, annis, locis, hominibus ad quos datae fuerunt manu recentiore additis mutatisve, animadversione digna visa sunt. Asterisco notavi numeros Epp. qui inveniuntur pag. 1522 sqq., res minimas, ut Lovanii in Lovanio mutatum, non curavi.

Gloriatur Daventria praeterea libello scripto, quo praeter paucas alias epistolas, litterae ad patrem Servatium datae exhibentur. Si modo otium detur, fortasse de ipsis his et illis epistulis data opera acturus sum: haec pauca operosi laboris iam nunc edita paucis rerum Erasmianarum studiosis committo.

Epist. MS. Daventr. No.	Ed. Lugd. Bat. No.	Mutata additave a G. Z.
1	CCCV (Ab Erasmo ipso correcta et aucta) (1)	
2	*CCLXXVII Postridie Paschae	Sive 15 April. cet.
3	CCXXXIX 15 kal. Majas	1517.
4	CCXL	1517.
5	*CXXVII Lovan. 15 kal. Maias	17 April. 1517.
6&7	CCCXV, CCCXIV	
8	CXXVIII 15 kal. Maias	17 April. 1517.
9	CCCXII (Ultima desunt)	
10	*CXXXV 8 cal. Maias	24 April. 1518.
11	*CXXXII 9 cal. Maias	23 April. Anno 15..
12	*CXXXIII 9 cal. Maias	23 April. 1517. Inscripsit: Io Fischero, Episcopo Roffensi, Erasmus Rot. S. P.
13	CCXLII Lov. X kal. Maias	1517.
14	*CCLXXIX Lov. cal. Maias	24 Aprilis 1518.
15	CCXLI Lov. Anno MD18. 10 cal. Maias	
16	CCXLVII 9 cal. Maias Lov. (Erasmus suapte manu videtur postea inscripsisse: E. Joanni Coleto decano S. Pauli)	1517.
17	CCXLIII (Post conspirant legebantur haec: cucullati praedicatores et carmelitae, quae ab Erasmo mutata videntur in: centonati, praesertim ex praedicatorum et carmelitarum sodalitio quidam. Alia in Ed. L. B.)	
18	CCCXIII (caret inscriptione). Lov. sept. calen. Maias. Anno dni M. D. XVIII	
19	*CCLXXX Lov. 9 cal. Maias	23 April. 1518.
20	CCCXI Lov. 9 cal. Maias Anno dni MDXVIII (Post Lystrium ab Erasmo additum videtur: si verum est quod narras.)	
21	*CCLXXXII Lov. 8 cal. Maias Anno dni MDXVIII Erasmus	
22	*CCLXXXI Lov. 9 cal. Maias	23 April. 1518.
23	*CCCXI	Vale Lovanio, 1518.
24	*CCCX	Lovanio 1518.
25	*CCLXXXIII Lov. postridie natalis Divi Marci	26 Apr. 1518.
26	CCCXII (Permulta deleta, addita, mutata) Lov. octavo cal. Maias Anno dni MDXVIII	
27	*CCLXXXIV Basilea postridie Trinitatis, Anno MD18	Sive V Junii 1518.
28	*CCLXXXV Basilea postridie Trinitatis	Sive 1 Junii 1518.
29	CCCXXVIII (Zasii manu conscripta) Ex Friburgo, Idibus Augustiis Anno MDXVIII. Tuus Zasius	
30	CCCXXX (Extrema desunt)	
31	*CCLXXXIX Lov. 14 cal. Novemb.	19 Oct. 1518.
32	CCCXLI (Post voluerunt E. manu haec addita videntur: quasi parum fuisset suo convictu et ornasse et voluptati fuisse) Lov. 13 cal. Nov. a°. 1518	
33	*CCLXXXVIII (caret inscriptione) Lovan. 14 cal. Novemb. a°. 1518	Hermanno, Comiti à Nova Aquila E. R. S. P.
34	CCCXXXIX (E. ipse (?) post inscripsit: Christophoro Eschenveldio Telonae Popardiensi) Lov. 14 calen. Novem. anno MD18	
35	*CCXC (Nomen eius ad quem data erat epistula E. (?) manu deletum) Lov. 19 calen. Novembr. An. MD18	Rot. Christophoro Eschenveldio S. P. 19 Oct. 1518.
36	*CCXCIII (caret inscriptione) Lovan. cal. Novemb.	Erasmus Rot. Christophoro Eschenveldio S. P. 22 Oct. 1518.
37	*CCXCI Lov. 13 cal. Nove. Anno 1518	20 Oct. 1518.
38	*CCCVII	Vale Lovan., 1518.
39	*CCXCII Lovan. 12 cal. Nov.	Lovan. 21 Oct. 1518.
40	*CCXCIV Lov. XI cal. Novemb. MD18	22 Oct. 1518.
41	*CCXCVII (caret inscriptione) Lovan. X calendas Novembres (In Ed. L. B.: E. R. Guil. Montjoio S. P.)	E. Cutberto Tunstallo S. P. 23 Oct. 1518.
42	*CCXCV Lov. X cal. Novembr.	23 Oct. 1518.
43	*CCXCVIII (caret inscriptione) Lov. X calen. Novemb.	E. R… S. P. 23 Oct. 1518.
44	*CCXCIX (caret inscriptione) Lov. 9 cal. Nov. Anno MD18	E. R. Guil. Waramo, Archiepiscopo Cantuarensi S. P. 24 Octobris 1518.
45	*CCXCVI (E. manu ad 4am regulam adscriptum: verum hoc scriptum ad me non pervenit). Lov. X cal. Nov. a. 1518	23 Oct. 1518.
46	*CCC Lov. 8 cal. Nov.	25 Oct. 1518.
47	*CCLX Antwerpiae 8 cal. Mart.	22 Febr. 1518.
48	CCCXXI Antwerpiae pridie Cathedrae Petri (In Ed. L. B. additum in inscriptione: Secretario urbis Caletiensis)	
49	*CCLXI Antwerpiae 8 cal. Martias	22 Febr. 1518.
50	*CCCVI (caret inscriptione)	E. R. Io. Fischero Episcopo Roffensi, S. P. Lov. 1518.
51	*CCLXXXVII Antwerpiae festo Cathedrae Petri An. MD18	29 Jun. 1518.
52	*CCLXXXVI Antwerpiae pridie Cathedrae Petri	28 Junii 1518.
53	*CCLXV Lovan. 3 non. Mart. Ann. MDXVIII	5 Mart. 1518.
54	*CCLXVI Lov. 3 non. Mart. 1518	5 Mart.
55	*CCLXIII Antverp. 3 non. Mart.	(Antv. deletum) Lov. 5 Mart. 1518.
56	*CCLXII Lov. 3 non. Mart.	5 Mart. 1518.
57	*CCLXIV Lov. 3 Non. Mart.	5 Mart. 1518.
58	*CCCV	Lovanio 1518.
59	*CCLVIII Lovan. postr. Id. Janu. An. MD18	14 Januar. 1518.
60	CCCLIII (caret inscriptione) (In Ed. L. B. D. E. R. Antonio à Bergis Abbati divi Bertini S. D.) (In l. ms. incipit: S. P. Rde pater ac patrone singularis, quae desunt in ed. L. B.) Postridie Id. Jan. An. MD18 ex Lilio	
61	*CCLIX Anno MD18, 17 cal. Febr.	16 Jan. 1518.
62	CCCII Lovananii An. MD18. 15 cal. Febr. ex lilio	
63	*CCCIV Lovanio Anno MD18	1518.
64	CCXCIX Lovanii 15 cal. Febr. (Ed. L. B. Ex Lilio)	
65	*CCLXVII (caret inscriptione) 3 Nonas Martias	Erasmus R… S. P. 5 Mart. 1518.
66	*CCCXIII	Inscripta: E. R. Thomae Moro suo s. p. Lovanio 1518.
67	*CCCVIII	Lovanio 1518.
68	*CCLXVIII (caret inscriptione) Lov. 3 Non. Mart.	E. R… S. D. 5 Mart. 1518.
69	CCCVII (Inscripta: Barbirio. Adiecta nonnulla alia manu, quorum extrema haec: Haec adieci Lovanii 7 cal. April)	
70	*CCLXX Lov. prid. non. Mart.	Erasmus Rot. 6 Mart. 1518.
71	*CCLXXVI (Inscripta: Decano Mechliniensi)	E. R. Joanni Bobino S. P.
72	CCLXXXIII (In Ed. L. B. inscripta Cardinalis Sanctorum quatuor ab epistolis)	
73	*CCLXXVIII (Inscripta: Budeo.) Lovan. 15 cal. Martias (deletum) Maias.	18 April 1518.
74	CCCLVI Erasmus Marco suo. (In Ed. L. B. additum Laurino. Ultima desunt)	
75	*CXLVI Beatus Rhenanus E. R. (Adnotatio Erasmi: In altero folio est responsoria)	
76	*CCXIII Lovan. Natali divi Andreae 1517	30 Nov. 1517.
77	*CCXXXV	Lov. 1517.
78	*CLXIV Lovan. pridie Bartholomei	23 Aug. 1517.
79	*CLXV Lov. Natali Bartholom. Anno MD17	24 Aug. 1517.
80	*CXLIV Lovan. pridie Joannis	23 Jun. 1517.
81	*CLXVIII Lovan. postr. Barth. MD17	25 Aug. 1517.
82	*CCXXXIX Erasmus Martino suo. (Alia inscriptio et aliud exordium in ed. L. B. et in Basil. III p. 137)	
83	CCLVIII (Adnotavit E.: Verte folium et habebis responsivam)	
84	*CCXXVII	Lovanio 1517.
85	CCLXXXVI (Sine loco et tempore. In ed. L. B. additum: Lov. 1517)	
86	*CLXXV Lov. prid. Natal. Virgin. Matris	7 Sept. 1517.
87	*CLXXVI Lov. prid. Natal. deiparae MD17	7 Sept. 1517. In inscriptione additum: Laurino
88-92	*CLXXVII, *CLXVII, *CLVI, CCLXIII, *CLXVI (nihil memorabile)	
93	*CCXXXVI	Vale Lovanio 1517.
94	*CCXXX	In inscriptione: Rot. Petro additum. Vale Lov. 1517.
95	*CLIX	Inscripta: Petrus Barbirius S. P. D. (ex subscriptis).
96	*CCVI Lov. 17 cal. Dec.	15 Nov. 1517.
97	*CLXIX 8 cal. Sept. An. MD17	25 Aug. 1517.
98	*CLXXI Incipit: S. P. Rme pr. Lov. 4 cal. Sept.	Inscripta: Erasmus Rot. cuidam S. P. Lov. 29 Aug. 1517.
99	*CLXXXIV Lov. prid. Lamberti	16 Sept. 1517.
100	*CCXXXI	E. R. Paschasio Bersellio S. P. Lovan. 1517.

(1) A me adnotata uncinis sunt inclusa.

Epist. MS. Daventr. No.	Ed. Lugd. Bat. No.	Mutata additave a G. Z.
101	*CLXIII Lov. prid. Barthol.	23 Aug. 1517.
102–103	*CLXII, *CXLVII (nihil memorabile)	
104	*CLXXII Lov. 8 cal. Sept.	30 Aug. 1517.
105	*CXCVI Lov. 7 cal. Novemb.	26 Oct. 1517.
106	*CLXXIII Lov. prid. cal. Sept.	31 Aug. 1517.
107	*CCVII Lov. 17 cal. Decembr.	15 Nov. 1517.
108	*CCXL	E. R.... S. P. cum adnotatione: Eum ad quem scripta est haec epistola esse Ioannem Molendinum patet ex Epist. CCCVI p.305 D. cet. Vale Lov. 1517.
109	*CXCI	1517.
110	*CXCV 7 cal. Nov.	26 Oct. 1517.
111	*CXXVI Lov. 15 cal. Martias (deletum) Maias	17 April. 1517.
112	*CLXXIX Id. Sept.	8 Sept. 1517.
113	*CLXXX (nihil memorabile)	
114	*CCXXVIII	Lovan. 1517.
115	*CLXXVIII S. P. Rme Pater	E. R. Io Fischero Episcopo Roffensi S. P.
116	CCLXVII (E. ipse inscripsit: Cardinali Eboracensi. Ed. L. B. addit: E. R. Thomae)	
117	CCLXVIII (nihil memorabile)	
118	CCLXXI	Inscripta: Jacobo Fabro.
119	*CCXXIX	Lov. 1517.
120	CCXLIII	Lov. 1517.
121	*CCXLIV Erasmus	In inscriptione Rot... S. D. Lov. 1517.
122	*CCXLI	Vale Lov. 1517.
128	*CXCIX postridie omnium Divorum MD17	2 Nov. 1517.
124	*CCII 3 nonas Nov.	3 Nov. 1517.
125	*CCIII Lov. 7 (?) Non. Nov.	Inscripta: Er. Rot. Bilibaldo Pirckheimero suo S. P. 1517.
126	*CCI	1517.
127	CCXXII salve charissime Petre (Ed. L. B. E. R. Petro Aegidio S.)	
128	*CXCVIII pridie omnium Sanctorum anno 1517	31 Oct.
129	*CCXXXVII	Vale Lov. 1517.
130–131	CCLXXVI (Ed. L. B. add. clarissimo principi), CCLXXIX (L. B. Gerardo)	
132	*CCVIII Lov. 13 cal. Dec.	19 Nov. 1517.
133	*CCIX XI cal. Dec.	21 Nov. 1517.
134	*CCXXVI	Lov. 1517.
135	CCLXXV (Nihil memorabile)	
136	*CCXXXIII	Lov. 1517.
137	*CC postridie omnium Sanctorum 1517	2 Nov. 1517.
138	*CCX Natali Andreae	Inscripta: Comiti a Nova Aquila E. R. S. P.
139	CCCXXXVIII	30 Nov. 1517.
140	*CCLVII In die (sqq. legi non possunt) MD18	6 Jan.
141	*CCXVI Lov. Nat. Die Nicolai	6 Dec. 1517.
142	*CCXLV	E. R... S. P. Lov. 1517.
143	*CCXXII Lov. Natali Thomae Apost.	21 Dec. 1517.
144–145	* CCLIV, CCXCII (Inscripta: Erasmus Neomago s. d.)	
146	*CCXII Natali Andreae Lovan.	30 Nov. 1517.
147	CCLXXX (nihil memorabile)	
148	*CCXI Lov. Nat. divi Andreae	30 Nov. 1517.
149	*CCXV Lov. Nat. Nicolai	6 Dec. 1517.
150	*CCXVII Lov. Postrid. Conceptionis	9 Dec. 1517.
151	*CCXVIII Lov. Postrid. Concept. Deiparae	9 Dec. 1517.
152	*CCXIX Lov. pridie Lucae	Inscripta: Philippo a Burgundia Episcopo Trajectensi E. R. S. P. 12 Dec. 1517.
153	*CCXX Lov. nat. Lucae 1517	Inscripta ut supra. 13 Dec.
154	*CCXXIII Lov. nat. Thom. Apost.	21 Dec. 1517.
155	*CCXXXII	Lov. 1517. Carmen Troch. inscriptum: In obitum Hieronymi Buslidii. In inscript. add.: Eduardo.
156	*CCXXXVIII	Lov. 1517.
157–159	CCCXXXIII, *CCLV, *CCLVI (nihil memorabile)	
160	CCXCVII (Inscripta Er. manu.)	
161	CCXCVIII (Desunt dies, annus, subscriptio Er., insunt menda scripturae, ut cignum pro signum, alia. In ed. L. B. inscripta est: Philippo a Burgundia cet)	
162	*CCCIX	Lov. 1518.
163	*CCCIII	Lov. 1518.
164	CCCCLXXXVII (subscripsit E. Caret inscript., die, anno. Ed. L. B. E. R. Martino Bruxellensi S. D.)	

Epist. MS. Daventr. No.	Ed. Lugd. Bat. No.	Mutata additave a G. Z.
165	*CCLXIX	Inscripta: E. R. Gulielmo Waramo, Archiepiscopo Cantuarensi S. P.
166	*CCCXII (Non emendata. Ut in extr. ep. legitur: cum dulcissima conjugali librisque cet.)	Inscripta ut supra. Lov. 1518.
167	*CCLXXIV Lov. postr. Gregorii (In Ed. L. B. add. Rhenano)	13 Mart. 1518.
168	*CCLXXIII 3 Id. Mart.	13 Mart. 1518.
169	*CCLXXII	E. R. Guolphango Fabro Capitoni. 1518.
170–171	*CCLXXI, *CCLXXV (nihil memorabile)	
172	*CLXXXII Lovan. pridie Lamberti	16 Sept. 1517.
178	*CLXXXV (In media ep. pridie Lamberti)	E. R. Marco Laurino S. P. 16 Sept. 1517.
174	*CLXXXIII Lov. prid. Lamb.	E. R. Thomae Moro S. P. 16 Sept. 1517.
175	*CLXXXVI prid. Lamb.	E. R... S. P. 16 Sept. 1517.
176	*CLXXXVII Lov. Nat. Lamb.	17 Sept. 1517.
177	DXXII (nihil memorabile)	
178	*CXLVIII	1517.
179	*CXXX Marco Musuro cet.. Nicolaus Sagundinus. (Neque igitur ab Er. neque ad Er. data)	
180	*CXLIII (nihil memorabile)	
181	*CCXLIX [Multa librarii errata, ut Psidicem (Phidiam), Pergotelem (Protogenem)]	Lond. 1517.
182–183	*CXLV, CCCCXXVIII Io Episc. Roff.	Suppletum: Fischerus.
184	*D (nihil memorabile)	
185	*CCXXXIV	Lov. 1517.

Virorum doctorum ad Erasmum epistolae.

Epist. MS. Daventr. No.	Ed. Lugd. Bat. No.	Mutata additave a G. Z.
186–187	*CCCCII, *LXVI (nihil memorabile)	
188	*CXXXVII Quarto nonas Majas	5 Mai 1517.
189	*LXXXIII	1516.
190–191	*CXVIII, *CXXIX (nihil mem.)	
192	*CCXLVII	In inscript add.: Martinus. 1517.
193–194	CCXXXVIII, *LVII (nihil mem.)	
195	*CCV (Ed. L. B. Waramus) XV Nov.	11 Nov. 1517.
196	*CXXI	Add. Waramus. 1517.
197	*CCXXV 5 cal. Jan.	28 Dec. 1517.
198	*CXIV	1517.
199	*CXL	1517.
200	*XCII	1516.
201–210	*XCIV, *CXVII, *XXII (Ed. L. B. *XXI), *CXXXVIII, *XXIV (Ed. L. B. *XXIII) *LXXVI, *CCCXCII, *XXV (Ed. L. B. *XXIV) *LXXVII, *CXIX (nihil mem.)	
211	*CXXXI X kal. Maias	22 April. 1517.
212	*CXCVII III kal. Novembr.	30 Oct. 1517.
213	*CLII 13 cal. Aug.	20 Jul. 1517.
214	*LXI	1516.
215	*XIX (Ed. L. B. *XVIII)	
216	*XXXVI	Joannes Borsalus. E. R.
217	*CCCCXXIX	Ut solet, addidit Fischerus.
218	V (In Ed. L. B. IV) (Sequitur fragmentum epist inscr. Io Coletus E. R. S. P. D. usque ad verba: admirantibus studia. Cetera in *LXXXIV ex ed. Basil. desumpta)	Londino 1513. Adnotavit: habetur integra in Ed. Basil. p. 81. Vale Londino 1516.
219	*LXVIII	Sylvagius add. in inscript.
220	*CXXIII (nihil mem.)	
221	*LXXVIII	1516.
222–228	*XXIII (in Ed. L. B. *XXII), *CXXV, *LXVII, *LXXXII, *CXXXIX, *CXXIV, *CCCCLXVII (nihil mem.)	
229	*CLXXIV (Ineptum illud Nusquamam, (Cf Ed. L. B.) quod in nusquam mutari nequit, est in MS.)	Thomas in inscr. add. 1517.
230	*CCXXI	1517.
231–233	*XLII, *XXXII (in Ed. L. B. *XXXI), *XXXV (Ed. L. B. *XXXIV) (nihil mem.)	
234	*XXXVIII	In inscript. Volzius.
235–236	*LXX, *LXXI (nihil mem.)	
237	*CI	1516.
238	*XLIX	1516.
239	*LXXV (nihil mem.) Sequitur (p. 138 MS.) Udalricus Zasius dom. Er. S. (In Ed. L. B. continetur Ep. *IX et *X)	Adnotavit: Habetur infra p. 201 (ubi insignita est ep. n°. XI).

Epist. MS. Daventr. No.	Ed. Lugd. Bat. No.	Mutata additave a G. Z.
240–241	*XXXVI (ed. L. B. *XXXV) *L (nihil mem.)	
242	*VIII (Ed. L. B. *VII) X cal. Junias	22 Junii 1514.
248	*LXXXIX (nihil mem.)	
244	*CXI Andreas Hoechstraten	Hoechstratensis. 1517.
245	*XLV Quarto Idus Jan.	11 Jan. 1516.
246	*XVI (Ed. L. B. *XV) Bilibaldus Pirckheimerus Beato Rhenano Dno Erasmo s. d.	
247	*LXV	1516.
248	*XC postr. divi Martini	12 Nov. 1516.
249	*XCI (nihil memor.)	
250	*CIV	1516.
251	*CV (nihil memor.)	
252	*CVIII	Basilea 1516.
253	*CVI	Francofurdia 1516.
254	*CVII	1516.
255	*LXIV XII cal. Jul.	21 Jun. 1516.
256	*LXIX prid. Idus Jul.	14 Jul. 1516.
257–258	*CXVI et CLXXXIV (In Ed. L.B. add. Selestadiensis)	
259	*LXXXV	1516.
260–268	*CCCCXCIII, *CCCCXCV, *CCCCXCIV, *VI (Ed. L. B. *V) *VII (Ed. L. B. *VI), *XXXVII, *XXXIII (ed. L. B. *XXXII), *XX, CXV (nihil mem.)	
269	*CCCI die omnibus superis dicato 1512 (?)	1 Nov. 1518.
270	*CXX 9 cal. April.	24 Mart. 1517.
271	*LVI (nihil mem.)	
272	*XCV	Ante „ex palaestra Nostra Navarrica" posuit Parisiis.
273–274	*XXX (In Ed. L. B. *XXIX), *XXXI (Ed. L. B. *XXX), (nihil mem.)	
275	*XLIII	Argentor. 1515.
276	*LV (nihil mem.)	
277	*CXIII	1517.
278	*LIV	1516.
279	*CII	1516.
280	*CCCCLXXIV (Annus (XI?) deletus)	
281	*LXXXVII pridie omnium divorum	31 Oct. 1516.
282	*LXXIII	1516.
283	*CXXII	Basilea.
284-286	*CCCLXXXIX, *XXXIX, CCXIV (nihil mem.)	
287	*LXXXI Pridie Michahel	28 Sept. 1516.
288	*C	Lov. 1516.
289	*CX	Lipsia 1516.
290	*CIX (Pars „a salutat – „existimaret literas" linea circumducta)	Adn.: haec habentur ad Calcem Ep. CCXIV N. E. Vale Novemb. 1516.
291–292	*XIII (Ed. Lugd. B. *XII), *XXI (L. B. *XIX) (nihil mem.)	
293	*LXXXVIII	1516.
294	*LIX (nihil mem.)	
295	*CIII	1516.
296	*CCCCXXX	In inscriptione add. Fischerus.
297	*I Londini XIII cal. Dec.	20 Dec. 1497.
298–304	*XLVI, *LVIII, *CCCXCI, *XXIX (Ed. L. B. *XXVIII), *CCCCLIX, *XLVII, *XXVII (Ed. L. B. *XXVI) (nihil mem.)	
305	*XCVII (In ed. L. B. non sunt recepta duo carmina, quae ad calcem ep. (f. 177 MS.) sequuntur, alterum Graecum Melanchthonis constans 28 Jambicis dimetris, alterum Latinum Thom. D. Aucuparii, 5 Distichis)	
306	*LII Lond. postrid. Matthiae apostoli	25 Febr. 1516.
307	*LXXX 16 die Sept.	1516.
308	*LXXXVI	1516.
309	*LXXII	1516.
310	*CL (in Ed. L. B. *CXLIX)	Parisiis 1517.
311	*CXXXIV (nihil mem.)	
312	*CLV (Deleri iubentur neque in Ed. L. B. sunt excusae 3 regulae, quibus Wimplingus veteranus et caecutiens sese offert, subiicit et commendat D. E. R. Germaniae laudi et gloriae et divinarum litterarum principi)	
313	*CCXLVIII	Lov. 1517.
314	*CXXXVI (nihil mem.)	
315	*CL 16 kal. Aug.	17 Jul. 1517.
316	*CLI 16 kal. Aug.	18 Jul. 1517.
317	*CCXLVI	1517.
318	*CLXI	Londin. 1517.
319-321	CLXX, CCCI, *CLIV (nihil mem.)	
322	*CLVII 3 cal. Aug.	30 Jul. 1517.
323	*CCLIII	Venetiis 1517.
324	*CCL	1517.
325	*CCLI	Londin. 1517.
326	*CXII Die Hilarii	Lond. 13 Jan. 1517.
327	*CXLII	1517.
328	CCL (Graeca, quae in Ed. L. B. inveniuntur, fere desunt)	
329	*LX Ramaliorum die, Parisiis	1516.

Epist. MS. Daventr. No.	Ed. Lugd. Bat. No.	Mutata additave a G. Z.
330	*LXIII	In locum inscriptionis deletae venit: Joannes Reuchlinus E. R. S. D. P.
331	X (Quod in inscriptione legebatur „Andreas Ammonius" ab Erasmo (?) mutatum in „Guilhelmus Montioius")	
332	*XLIV	1516.
333–334	*CCCCVI,*XXVI(Ed.L.B.*XXV)	
335	*XCIII	1516.
336	*CCCCLII (nihil mem.)	
337	*CCLII	Lond. 1517.
338–339	*X (Ed. L. B. *IX), *XV (Ed. L. B. *XIV)	Udalricus Zasius E. R.
340–342	*XI (ed. L. B. *X), CLII, *XLI (nihil mem.)	
343	*XXXIV (Ed. L. B. *XXXIII) 17 kal. Janu. 15 . ., mutatum in XI kal. Oct. (Ed. L. B. 21 Sept. 1515)	15 Jan. 1515.
344–345	*XXVIII et *XL (nihil mem.)	
346	*CXCIII	1517.
347	CCLXXII (nihil mem.)	
348	*CXLI (Egnatius ab Erasmo (?) mutatum in Baptista. In Ed. L. B. Baptista Egnatius)	
349–351	*CLXXXI,*CLIII,*CLVIII(nihil mem.)	
352	*CLXXXVIII XV cal. Oct.	17 Sept. 1517.
353	*CLXXXIX Colon. dec. cal. Sept.	22 Sept. 1517.
354–355	*LXXIX, CCCXXXIV(nihil mem.)	
356	*XCIX	1516.
357	*CCCLVII (In Ed. L. B. *CCCLVI. Est vera Andreae Alciati epistula, cuius in parte aversa haec sunt inscripta: Praestantissimo Theologo domino Erasmo Roterodamo, amico optimo Friburgi Brisgoe Andreas Alciatus ex Biturigibus)	Addidit ex parte aversa inscriptioni: Amico optimo *et* Friburgum Brisg.
358	DCCLXXXI Datum Bas. prid. nat. Domini 1525 (Ignota manu sed posterioris temporis exaratum et subscriptum est: ERASMUS ROT., vere tuus. Multa contumeliose dicta continet de Lutheri nuptiis. In ed. Bas. 2 tantum epp. ad Nic. Ever. reperiuntur p. 534 et 772. Mihi videtur spuria esse; quod si verum est, operae pretium erit diligentius inquirere de Ep. DCCI origine)	Inscripta: Nicolao Everardo Hollandiae praesidi. Subscriptum: Ex tempore manu propria. Non vacabat relegere, ignosce.
359	DCCV (Epistula vera. In ed. L. B. desunt verba in extr. hoc autogr.: Ad mandatum serenissimi Principis Archiducis Ferdinandi Ja. Spregel (?))	

Est in Bibliotheca Daventriensi, praeter alterum librum manuscriptum, quem modo memoravi, Erasmi adagiorum ed. Froben. 1551 exemplum quod quondam JANI BROUKHUSII – cuius adnotationes in margine passim inveniuntur – post in bibliothecae Academiae Harderovicensis (GELR. ZUTPH.) libris fuit.

Ad pagg. 168 et 554 schedulae Erasmi manu conscriptae sunt insertae quibus textus particulae continentur. In illa ad calcem haec ANTON. PERIZONIUS S. Th. D. et Prof.: Accepi hanc Schedulam a Reverendo D. JOH. HENR. RAPPAEO, qui mihi XXX Oct. anno CIƆIƆCLIX adfuit ac dixit, hanc esse manum Desid. Erasmi Roterodami δευτέραις φροντίσι chiliades suas emendantis ac locupletantis.

Alterum PERIZONIUS (qui ibi audit Lippiacus, s. s. Theol. doctor) Febr. 1656 se accepisse ait a Rappaeo, Pastore Hammonensi „qui huiusmodi chartulas Erasmi manu signatas permultas habebat."

CAP. III.

DE DESIDERII ERASMI NOMINE.

Quod Dominicus BAUDIUS (Epist. Cent. III, cent. II, Epist. 2) narrat, „puero nomen suum patrem indidisse vocatumque esse GERARDUM GERARDI more familiari apud nos et olim etiam usitato apud Graecos Latinosque" non magis verum esse quam „praenominis titulum Desiderii adscivisse, cui subiunxerit Graecam vocem eiusdem notionis, et Erasmum agnominari voluisse ob cognatam in Belgico idiomate significationem" non est quod dubitemus.

De Erasmi nomine quae olim attuli nolo repetere, sed sententiam prolatam de Erasmo praenomine, praemisso Desiderio, vocabulo ab ipso ficto et in nomen mutato, iam revoco.

Nequaquam enim est forma mascula subst. desiderium, quod Latine idem fuisse ferebatur ac Graece ἐρασμός. Eodem enim iure quo Erasmus, Desiderius quoque in Sanctorum numero locum sibi vindicat et ab utroque non neminem de multis nomen mutuatum esse iam satis constat.

Memorantur – ut paucos Sanctos enumerem – S. Desiderius, abbas et confessor (VIII saec.) in Act. Sanct. VIII, p. 512; S. Desiderius Cadurcensis, Episcopus (637–660); S. Desiderius, Episcopus in Alsatia et martyr (VII et VIII saec.) in Act. Sanct. V, p. 789; S. Desiderius, Episcopus Lingonensis et martyr (II saec.) in Act. Sanct. V, p. 244; S. Desiderius, Episcopus Viennensis in Gallia ± 590 in Act. Sanct. V, p. 252.

In Matricula Studiosorum Basileensium, quae Universitas condita est anno 1460, iam quater hoc praenomen ante annum 1474 invenitur.

Inscripti sunt ao 1471 Desiderius Perini de Mercuria
et
Desiderius Doliere de Mercuria
1472 Colinus Desiderii Fabri de Ravena
1473 Desiderius Mathei de Danubio.

Denique praenomen Erasmi in eodem albo rectoris Basileensis ab anno 1461–1477 sexiens lectum notasse operae pretium est, quo magis pateat quam aniles fabulas Baudius finxerit quantaeque stultitiae ineptiaeque ab eo memoriae traditae sint devoratae.

Negavit R. J. FRUIN v. cl., quod nomen Rogerii in charta aversa bullae pontificis maximi, a GULIELMO VISSCHERO primum Basileae in Erasmianis Basileae 1876 editae, invenitur, vere a scriba tributum atque adeo errorem ab hoc commissum esse mavult quam cum professore Basileensi et mecum facere statuentibus nunc demum in lucem prodiisse verum nomen, ab Erasmo anxiis curis celatum, quod vel termini effigie anulo insculpta, obscure significasse dubitanter conieceram.

Qui fieri potuerit ut talem errorem commiserit JACOBUS SADOLETUS, civis Mutinensis, inscribens „Dilecto filio Erasmo Rogerii Roterodamensi Clerico Trajectensis diocesis" me ne nunc quidem intellegere fateor. Immo quo magis sententia olim prolata stare pergam, facit Rogerius quidam obvius in serie eorum qui fratribus Regularibus in monasterio Stein Priorum nomine praefuerunt.

Enumerat enim WALVIS (in libro qui inscribitur, Beschrijving van Gouda, Tom. II. p. 136) post Nicolaum Werneri, quem ordine septimum Non. Sept. ai 1504 diem obiisse supremum affirmat, octavum nonumve praefectum Servatium Rogerium eundemque postea Monacharum patrem factum in Marienpoel, monasterio quondam prope ab urbe Lugduno Batavorum sito, a. d. III Jan. ai 1540 sepultum esse nobis auctor est (1).

Ac ne quis forte hominum qui Erasmi aetati suppares fuerunt natales ex tabulario Goudano repetere studens operam perdat, chartas huc pertinentes Hagae Comitum dispositas nuperque Chrysopolin remissas, annum 1561 non excedere, auctore viro gravissimo D. BROUWER, qui huic civitati nunc ab actis est, praemonendum existimo.

Viros doctos monitos velim quanti momenti sit in Epistolas quae ad Servatium datae feruntur inquirere.

Quae in Ed. L. B. octavum in Epp. asterisco notatis locum obtinet, primum in lucem prodiit in „Er. Rot. Epist. Fam. propter singularem elegantiam et argumenti materiam scholis et adolescentium studiis captuique accommodatae, p. 276, Antverpiae, 1552". Hae litterae umbraticae „rationem fere totius vitae eius continentes" mihi magis in scholarum usum fictae quam ab Erasmo ipso profectae esse videntur. Obiter iam annum 1514, qui in Ed. L. B. invenitur, in ed. Antv. deesse et plurimum discrepare librorum lectiones animadvertisse sufficiat.

Anno 1607 MERULA noster in l. II „Epp. nondum editarum et inter vulgatas non comparentium" complures evulgavit, quas aetate iuvenili scripserit Erasmus (ut de germano PETRO sileam) ad Servatium, amicum integerrimum, sincerissimum, unice dilectum, Roterodamum, sodalium jucundissimum, dominum suum. Appellatur scilicet in fine Epistulae Antverpiensis „quondam sodalis suavissimus, nunc pater observandus".

Si has epistolas et aliorum et Merulae fallaci ingenio debemus, ratio profecto in promptu cur ad Servatium datas finxerint.

Sin ad Rogerium eumque cognatum ab Erasmo *VIII illam scriptam constiterit, non est quod iam de vero nomine dubitemus.

Quam pridem vero spuriae Epistolae ad Erasmum circumlatae sint non solum ex Epistolis veris efficere licet, verum etiam pluribus probatur in opere quod inscribitur: Essai d'une liste d'ouvrages et dissertations concernant la vie et les écrits d'Erasme, Bruxelles 1867, Olivier. p. 27 et 28.

Conferendus est omnino alter libellus, quo agitur: Sur une série des Lettres adressées à E. par des Belges par le Dr. L. F. HOFFMANN. Bruxelles 1859.

(1) De monasterio Marienpoel egit VORSTMAN, Kerkhistor. archief I, p. 327.

CAP. IV.

ERASMI TESTAMENTUM HOLOGRAPHUM CUM NOTARII PUBLICI TESTIMONIO.

Sequitur iam Erasmi testamenti exemplum ex codice Basileensi A. N. III 15, qui continet epistulas ipsa Erasmi manu exaratas et ad B. Amerbachium datas, lucis ope exscriptum (1) et quam diligentissime typis mandatum. Testamentum ipsum, quod invenitur in extremo codice, scriptum est in charta papyracea formae maximae. ERASMUS duas priores paginas sibi sumpsit, tertia scriptura vacat, quarta completur testimonio notarii publici ADELBERI SALTZMANN, cuius signum in cera quondam expressum, nunc desideratur. Notarii testimonium, ne quid deesset, testamento holographo addere decrevi, quamvis non ignorem nequaquam eodem loco esse habendum, cum testamentum nunc demum tale in lucem prodeat quale ab Erasmo scriptum est (2). Etenim quae in Ed. L. B. aut alibi (ut in Epist. fam. ed. HERZOG, Basileae 1779) reperiuntur exempla, vitiosa sunt, quod multis probare mihi huius loci non videtur.

Haec attulisse sufficiat. Abest in hoc exemplo testamenti sicilicus, quo in omnibus quas novi editionibus „nomismata" ab „insignia" separatur, unde sequitur ut Erasmus iam cessaverit praeter nomismata, insignia legare. Neque iam heredis locum sibi vindicabit EVERARDUS GOCLENIUS, qui mihi iamdudum multa negotia facessivit, sed CONRADUS, alter ille ERASMUS, in integrum restitutus erit.

IN NOMINE SANCTÆ TRINITATIS.

Desiderius Erasmus Roterodamus, Fretus Diplomatibus Caesaris, summi pontificis, ac Magnifici magistratus inclytae ciuitatis Basiliensis, hoc meo chirographo renouo supremam voluntatem meam, quam quocumque titulo firmam ac ratam haberi volo, irritum vero si quid alias testatus sum.

Principio certus me nullum habere Legitimum haeredem, praestantisimum virum D. Bonifacium Amerbachium, omnium facultatum mearum haeredem instituo, exequutores vero Hieronymum Frobenium et Nicolaum Episcopium. Bibliothecam meam iam pridem vendidi D. Joanni a Lasko Polono iuxta syngrapham super hoc contractu inter nos confectam. Non tradentur libri, nisi haeredi numeret ducentos florenos. Quod si ille pactum remiserit, aut me prior e vita excesserit, liberum esto haeredi de libris statuere quod velit D. Lodouico Bero, lego horologium aureum, Beato Renano Cochleare aureum cum fuscinula aurea. M. Petro Viterio centum quinquaginta coronatos aureos, Tantundem Philippo Montano. Lamberto Famulo si mihi morienti adfuerit, ducentos florenos aureos, nisi ego viuus ei hanc summam numeraro. D. Joanni Brisgoo lagenam argenteam D. Paulo Volzio floreos aureos centum. Sigismundo Gelenio ducatos centum et quinquaginta. Joanni Erasmio Frobenio duos anulos quorum alter non habet gemmam, alter gemmam subviridem Gallis dictam Turcois. Hieronymo Frobenio lego omnes vestes meas omnemque supellectilem laneam, lineam et ligneam praeterea poculum quod habet insignia Cardinalis Mogontini. Vxori eius annulum qui habet imaginem mulieris in tergum respicientis. Nicolao Episcopio poculum cum operculo quod in pede habet versiculos insculptos. Justinae vxori eius duos anulos quorum alter habet Adamantem, alter Turcois minorem M. Conrado Goclenio poculum argenteum quod in summo habet imaginem fortunae. Si quis legatariorum intercíderit, quod legatum erat in haeredis arbitrio esto Haeres praeter ea quae ipsi per Syngrapham designavi, sibi accipiet quicquid superfuerit poculorum, aut annulorum aut rerum similium, adhaec nomismata insignia vt lusitanos cruciatos, Regis Poloniae ac Severini Boneri faciem exprimentia aliaque his similia. praeterea ducatos omnes duplices et quadruplices. Pecuniam apud Conradum Goclenium depositam, illi in Brabantia dispensandam relinquet, quemadmodum ei mandavi. Si quid apud Erasmum Schetum erit reliquum, ab eo repetet. Eamque pecuniam ac reliquam omnem quae superfuerit, suo arbitrio et ex consilio exequutorum distribuet in vsus pauperum, aetate aut valetudine infirmorum. Item in puellas nupturas, in adolescentes bonae spei, breviter, quoscunque subsidio dignos iudicarint.

Hanc extraemam voluntatem meam, quo plenior sit fides, propria manu descripsi, ac peculiare anuli mei sigillum Terminum affixi Basileae in aedibus Hieronymi Frobenii duodecimo die Februarii anno a natali dominico Millesimo quingentesimo tricesimo sexto.

Anno a Christo Nato Millesimo quingentesimo, trigesimo sexto, Indictione nona, Die decima quarta februarii, hora quasi tercia pomeridiana, In aedibus honesti et circumspecti domini Jeronymi Frobenii Typographi et ciuis Basiliensis inque superiori aula eiusdem domus; Constitutus coram me Notario publico et fidedignis testibus subscriptis clarissimus et omnium eruditissimus vir, Dominus Desiderius Erasmus Roterodamus, ut (?) corpore non admodum firmo, sanus tamen mente, hanc chartam clausam in manu habens, in qua dicebat vltimam suam voluntatem sua manu conscriptam contineri, quam Iure testamenti, vel Codicillorum, donacionis causa mortis, vel cuiuscunque alterius voluntatis, omni meliori via, modo, et forma, quo efficacius posset, valere volebat, heredem nominans et instituens Ornatissimum dominum Bonifacium Amerbachium legum doctorem, Executores vero Egregios viros dominum Jeronymum Frobenium, et Nicolaum Episcopium Typographos et cives Basilienses qui omnes presentes, munera iniuncta, benevole acceptantes, sese ea omnia et singula, in presenti charta contenta bona fide observaturos et exequuturos, sancte promittebant. ‡ Et cum in praedictorum fidem, meam tamquam publici Notarii attestationem et subscriptionem requireret, veritati testimonium perhibiturus subscripsi Acta sunt haec Anno Domini Indictione, die, hora, loco, et aliis praescriptis Regnante inuictissimo Carolo quinto Romanorum Imperatore semper Augusto etc. Anno Imperii sedecimo, Praesentibus Eximiis et eruditis viris, domino Jeronymo Frobenio, Nicolao Episcopio, Sigismundo Gelenio, et Lamberto Coomanno, testibus ad praemissa specialiter vocatis et rogatis.

Adelberus Salandronius vulgo Saltzmann sacris Apostolica et Imperiali auctoritatibus Notarius Juratus haec audivit, et suapte manu subscripsit.

---

‡ Praeterea tametsi Iuris communis sit, vt posteriore testamento perfecto priora tollantur, tamen si et in quantum opus est revocatione, Si quae ante a se quomodocunque vel quandocunque conscripta sunt, vigore, non solum juris communis, sed et diplomatum a Pontifice, Caesare, ac Magistratu Basiliensi concessorum, sic omnia et singula vt hac scheda continentur, vel renouata vel mutata volens, et si quae aliter constituisset, conceptis verbis revocans.

In hac scheda, sua manu scripta et sigillo subsignata, suam vltimam voluntatem contineri dicens, quam in vim vltimae voluntatis qualiscumque aut si sic subsistere non posset, in vim donationis etiam inter viuos mediante insinuatione et traditione factae, qualitercunque et quomodocunque, omni meliori modo via forma etc., ut supra, valere, et inviolabiliter observari vult, testibus ut supra praesentibus.

A. Saltzmann, Notarius.

Hac plagula prelum exercente Gymnasii Erasmiani Curatores effigies privata impensa de Basileensi illo exemplo photolithographice, ut dicunt, expressas ad opusculum adiungi iusserunt.

Pro qua munificentia viris amplissimis memori mente gratiam debitam refero.

(1) Ut alia, sic hoc quoque acceptum grato animo refero v. d. L. SIEBER, qui Bibliothecae Basileensi praeest.

(2) Quantum momenti olim a Roterodamensibus huic testamento tributum sit, vel ex eo patet quod epistulam Nicolao Grevinchovio ad magistratus Basileenses, ut certi quidquam de Erasmi testamento resciscerent, deferendam dederunt, quam typis excudendam curavi in: Geschiedenis van het Er. Gymn., p. 114.

ELOCUTIO RHETORICA

QUALIS INVENITUR

IN

Annaei Senecae Suasoriis et Controversiis,

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

Marklandus, Wolfius, et qui eorum vestigia secuti sunt, ut e nostratibus olim Bakius et Rinkesius, quum gravissimas quasdam Orationes a Cicerone abiudicarent, negare tamen non poterant, ista, ut opinabantur, commenta iam olim fraudem fecisse doctissimis hominibus et a Valerio Maximo, Asconio, Quintiliano pro genuinis fuisse lecta. Hanc autem difficultatem ea ratione subterfugere conati sunt, ut contenderent falsam earum originem in tempora incidere a Ciceronis aetate non longe remota, et imitatores prodiisse e declamatorum grege, quorum nomina et fragmenta nobis servavit Annaeus Seneca in Suasoriis et Controversiis, qui ita suppar fuit Tullio, ut, quominus hunc senem ipse iuvenis audiret, non quidem aetas, sed *bellorum civilium furor* (Contr. I. 11) eum impediverit.

Hac summorum virorum opinione permotus, recens a lectione Tulliana ad Suasorias Controversiasque me contuli, exspectans fore ut ea, quae in conclamatis illis Orationibus ex parte grammatica criticorum suspicionem movissent, eatenus responderent rhetorum sermonis sive proprietatibus sive vitiis, ut communis originis nisi manifesta indicia, attamen satis certa redundarent vestigia.

Sed exspectationem eventus non leviter fefellit. Nam vix in lectione aliquantum progressus, cognovi, prae istorum in Latine scribendo licentia ac novitate, ea, quae in Orationibus quam maxime offensionem peperissent, non nisi leves esse maculas, atque compertum habui rhetorum Latinitatem ne comparari quidem posse cum Tulliana scribendi ratione, sed proxime accedere ad usum poëtarum Vergilianum maxime atque Ovidianum.

Aliquis obiecerit, praeeunte Wolfio in praefat. notissima p. XLII, fieri potuisse, ut iidem illi homines, quum Ciceronis stilum religiose imitandum sibi proponerent, assidua eius lectione et meditatione id assecuti sint "ut illius non vocabula solum, non quandam orationis "figurationem, non compositionem numerorum arripuerint, sed scriptorem, "qualem eum in propriis operibus cognovimus, omnibus virtutibus ac "vitiis reddant."

Argumentum speciosum magis quam verum: etenim imitator, quamvis prudens et circumspiciens, suum tamen ingenium suamque naturam adeo excutere vix poterit, quin satis magnae ac manifestae remaneant reliquiae, quibus evincatur fraudulentia. Probant hoc Pseudo-Ciceronis *Oratio pridie quam in exsilium iret* et *Declamatio in C. Sallustium*. Nam utrumque opus diligenter "ad exempli sui normam" est compositum et negari nequit, sermonem in multis propius a Ciceroniana consuetudine distare quam a Controversiis et Suasoriis rhetorum; at nihilominus, ut de ceteris taceam, vel sola Latinitas sat multa continet, ex quibus, ut ex ungue leonem, ita scriptoris quoque veram indolem agnoscas. (1)

Haec si recte disputata sunt, necesse est ut in Orationibus post reditum tribus, pro Catilina una pluribusve, pro Marcello, aliisque quarum γνησιότητα in dubium vocarunt vv. dd., nec pauca nec dubia reperiantur sermonis indicia, quae rhetoris manum coarguant. Hinc alicuius momenti esse videtur comparationem institui inter suspectas illas orationes et rhetorum fragmenta a Seneca patre posteritati prodita.

Equidem fateor me e parte grammatica nihil fere in utrisque scriptis offendisse, quod communem fontem indicare videatur. At vero in hanc quaestionem penitus inquirere supersedi, quoniam meum est ut hoc opusculo ad eiusmodi comparationem aliis viam aperiam, non ipse eam instituam.

Sed alia est quaestio, quae neglecta vel obiter tractata levitatis profecto culpam mihi contraheret.

Cognosciturne ex Senecae opusculo ipsius scriptoris tantum dicendi scribendique genus an ceterorum quoque rhetorum quotquot citantur? Alteram sententiam amplexus est W. S. Teuffel in Hist. Litt. Rom. § 253 6 ed. 1ae (2), alteram paucis defendit M. Sander in libello *der Sprachgebrauch des Rhetors Annaeus Seneca.* Berol. 1877. Facio cum hoc. Sed res enucleatius tractanda est, ut tollatur controversia.

Qui negant ullius praeter Senecam ex his declamationibus sermonem cognosci, primum provocant ad praefationem libri I controversiarum, in qua semel iterumque scriptor pronuntiat, opusculi materiam se non ex litterarum quibusdam monumentis contulisse, sed hausisse tantummodo ex "fideli" sua memoria. Quocirca ita illi concludunt: argumenta declamationum et sententias rhetoribus, sed sermonis habitum atque enuntiationem uni Senecae esse tribuenda. Alterum quo nituntur argumentum

---

(1) Ut curioso lectori aliqua saltem comparandi materies suppeditet, infra ad singula capita in annotatione verba, nomina, constructiones quasdam apponam, quae in pseudepigraphis illis affinitatem sermonis cum rhetoribus nostris referre mihi videntur

(2) Die Berichte über die Ausführungen der einzelnen Rhetoren haben einen so gleichmässigen Anstrich dass diese nur dem Sinne nach wiedergegeben sein können.... Die Sprache zeigt in den Proömien wenig Einfluss der silbernen Latinität, mehr in den Controversiae und Suasoriae selbst.

Utrumque falsum. In praefatione apparebit quantopere inter se fragmenta sermone differant; ex ipso autem opusculo manifestum fiet, Senecam verborum et constructionum novitate et audacia nihil praestare iis, quorum fragmenta congessit.

hoc est: totius Latinitatis tam similem esse colorem, ut dubitari nequeat, quin diversae partes eodem stilo exaratae sint omnes.

Ad utrumque argumentum paucis respondebo.

Sane memoria maxime fretus senex opusculum suum componendum susceperat. Sed hac ipsa ingenii facultate tantopere florebat, eamque ita exercuerat (1), *ut in miraculum usque procederet: nam et duo milia nominum recitata quo erant ordine dicta reddebam . . . et singulos versus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam.* I praef. 2. Eandem *memoriae felicitatem*, quam vocat, quae etiam nunc in quibusdam mortalibus non deficit, quos aequus Jupiter amavit, fuisse affirmat in Latrone magistro, *ita ut omnes declamationes suas quascumque* (leg. *quas umquam?*) *dixerat, teneret etiam* § 18. Item in Gallo Vibio, Contr. II 1.26, qui *controversiam postero die quam erat a Fabiano dicta declamavit*, et in Cassio Severo, X praef. 8, qui *illo tempore quo libro Labieni ex senatus consulto comburebantur: nunc me, inquit, vivum uri oportet qui illos edidici.*

Quum igitur probabile sit, eum non tantum quasi summarium eorum, quae magistri disputaverant, memoria retinuisse, sed ipsas sententias propriis verbis inclusas, accedit, quod id se etiam studuisse affirmat in Contr. I praef. 10: *sententias a disertissimis viris iactatas facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt . . .; eo libentius quod exigitis faciam et quaecunque a celeberrimis viris facunde dicta teneo, ne ad quemquam privatim pertineant* (leg. *perveniant?*) *populo dedicabo . . ., summa cum fide suum cuique reddam.*

In eadem vero paragrapho non omittenda sunt haec verba: *Ipsis quoque multum praestaturus videor, quibus oblivio imminet, nisi aliquid quo memoria eorum producatur posteris tradatur: fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum exstant aut, quod peius est, falsi.* Efficias ex his nulla aut paene nulla monumenta scriptori praesto fuisse, quibus, etiamsi voluisset, evanescentem rerum memoriam refricare potuisset. Attamen ista verba non nimis urgenda sunt, magisque ex causae necessitate quam ex veritate adiecta videntur. Ab ipso enim citantur aliquoties in opusculo orationes, declamationes aliaque documenta litteris prodita, quarum ipse habuit notitiam. Contr. III praef. 8 de Gallione: *non est quod illum ex his quae edidit aestimetis, sunt quidem et haec quibus eloquentia eius (agnoscatur, auditus tamen) longe maior erat quam lectus* e. q. s. (2). Ibid. § 15 de Cestio: *huius enim declamationes ediscunt, illius (Ciceronis) non legunt, nisi eas quibus Cestius rescripsit.* IV praef. 2: Pollio Asinius *primus omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitavit.* IX 6, 18: Montanus Votienus, Marcellum Marcium *amicum suum, cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit tanquam hominis diserti, aiebat* (h. e. scribebat) *hanc dixisse sententiam.* X praef. 3: de Scauro *orationes septem edidit, quae deinde ex Scto combustae sunt: bene cum illo ignis egerat, sed exstant libelli qui cum fama eius pugnant.* Ibid. 8: *monstrabo bellum vobis libellum, quem a Gallione vestro petatis.* Ibid. 12: *cuius* (Capitonis) *declamatio est de Papillio, quae misero* Latroni *subicitur.* Itaque etiam Latronem scripta reliquisse cum ex hoc loco probabile est, tum ex iis quae leguntur in I praef. 17: *edidicerat illa cum scripserat, quod eo magis in illo mirabile videri potest, quod non lente et anxie, sed eodem paene quo dicebat impetu scribebat.*

Omnes autem qui huc pertineant locos me contulisse, affirmare vix ausim, sed ex iis quos citavi abunde apparet, labentis memoriae adminicula compilatorem non omnino defecisse.

Denique, tametsi consentaneum est maiorem operis partem – praefationes dico et ubicunque in reliquo opere rhetorum vitia et virtutes recensentur, vitae casus exponuntur – ipsius Senecae stilo ingenioque deberi, non tamen praetermittendum est Senecam, Hispanum origine ideoque puriore Latinitate a natalitiis non imbutum, eundem tamen, nativa ingenii subtilitate atque elegantia, fastidiosum luculentae orationis aestimatorem, stilum suum studiose conformasse ad illorum hominum exemplum, quos doctissimos et eloquentissimos suae aetatis magistros habuit, atque credendum est, eius scribendi ratione non tam proprium ipsius, quam vulgarem rhetorum usum et speciem ob oculos nobis poni.

His autem quae disputavi nil magnopere tribuendum est, nisi confirmentur rebus ipsis, h. e. nisi ex singulorum rhetorum fragmentis stili diversitas appareat. Exstant autem indicia eiusmodi discriminis multa et insignia:

In praefatione controversiarum libri I copiose enarratur quaenam Arelli Fusci, quaenam Papirii Fabiani, illius discipuli, in dicendo fuerint propria. Tum, in controv. I eiusdem libri, longiora utriusque fragmenta citantur e declamationibus de eadem thesi. Haec autem qui legerit et inter se comparaverit, fatebitur orationis differentiam satis manifestam esse. Agnoscet in Fusci fragmento *cultum nimis adquisitum* (praef. § 1), *compositionem verborum molliorem, summam inaequalitatem orationis*, contra in Fabiano *splendorem voluntarium* (i. e. sponte ortum) *non elaboratae orationis*, et praesertim, *facillimo cursu omnes res beatam circumfluere orationem* (praef. 2 39). Haec autem ne mera verba temereque iactata videantur, unum saltem discrimen quasi digito monstrabo, nempe *verborum compositionem* per participia, imprimis praesentia, quae, *mollior* sane et *acquisita*, abundat apud Fuscum, controv. 1 § 4–9, dum bis modo ea usu venit apud Fabianum (1).

Pariter autem Cestii, Gallionis et Latronis genera dicendi et inter se multum differunt et singulatim respondent iudicio, quod de quovis eorum in praefationibus tulit Seneca.

De Cestio, *auditores*, inquit, *Ciceroni praeferrent nisi lapides timerent* III praef. 15. Et profecto, quamquam in sententiis plane declamator, in narratione tamen simplicior et quodammodo antiquior est, quam ceterorum quisquam; neque ullum insuetum vocabulum in fragmentis illius occurrit, ut infra apparebit (2). Cf. eius fragmenta maiora I 2, 7–9. VII 1, 8–11. In fragmentis Iunii Gallionis VII 7, 3–5. X 2, 1–4 et 5, 13–17 cumulatae sunt breves sententiae, interrogationes, exclamationes, quae ut eius propria fuisse opinemur, suadet etiam auctor Dialogi de Orat. 26, qui notat *tinnitus* Gallionis.

Denique Latronis fragmenta cum alia breviora exstant permulta, tum longiora in libris I 1, 1–3 et II 7, 1–9, quibuscum conferenda est eius aestimatio in praefatione l. I 13–24. Et in hoc quidem denuo stili proprietatem in verborum quorundam usu ut deprehenderem mihi contigit. Non enim casu accidisse videtur, ut audacioris structurae praepositionis in cum accusativo (de quo vide infra i. v.), in illius fragmentis quae citavi longioribus, exempla legantur numero XXI. Huius autem structurae nullum exemplum inveni in fragmentis Gallionis (aliorum ad hunc finem non excussi), dum in ipsius Senecae praefatione l. II, quae Latronis fragmenta ambitu longe superat, vix X exempla inveniuntur. Hinc concludo illum usum proprium fuisse Latronis, ab eoque mutuatum esse Senecam, qui illum imprimis magistrum et exemplum se habuisse testatur. Eodem huc pertinent, quae infra annotavi de peculiari significatione particulae *alioquin* apud Latronem, aliaque quae lectori sponte se offerent, si operae pretium videbitur evolvere quae de singulis verbis et constructionibus infra apposui.

His omnibus de causis dubium esse vix poterit, quin non Senecae

---

(1) Cf. ibid. § 10 ubi aequales sic increpat: *quis est qui memoriae studeat.*

(2) Cf. simile enunciatum de Haterio in Tac. Ann. IV 61.

---

(1) De participiorum in constructione abusu apud rhetores vide infra. Fuscus ex hoc genere haec habet: odi patrem *eicientem*, odi domum *facientem*; aliquid non *agendum* agam; *egredientem redeuntemque* comitabor; *erubescendos* amores *luxuriantem* habitum obicis; *madentem* unguentis, *convulneratum* libidinibus, *incedentem* femina mollius; quum deos vidisses *certantes*; post *evestigata* arma; millia *corruentium* inter divitias suas exemplorum; ponere domum meliores *perdentem* liberos; hoc fugisse Fabricium Samnitium non *accipientem* munera; patres nostros apud ipsa aratra *minantes* circumsteterunt lictores. Fabianus: *spoliantium* aliquis; et in fine: fastidio rerum naturae *laborantibus* iam ne liberi quidem nisi alieni placent.

(2) De plerisque vocibus, quas infra tractavi, *litteris maiusculis* ad calcem positis indicavi cuinam debeantur praeter Senecam.

tantum, sed singulorum quoque rhetorum disputandi et Latine loquendi ratio in his fragmentis nobis ob oculos sit posita. Idcirco hac etiam in re comparationem instituere nobis licebit inter illorum monumenta per Senecam servata et Tullianas orationes, quas ex rhetorum scholis prodiisse quidam perhibent.

Etiamsi autem ex huiusmodi disquisitione ad M. Tullii opera aestimanda parum fortasse aut nihil lucri redundet, nihilominus non prorsus inutile opus ad Latini sermonis historiam enucleandam me suscepisse confido.

Mirum sane quantum elegans ac pura Latinitas, quum vix summi oratoris lingua obmutuerat, mox in peius lapsa sit per rhetores, qui, Livianam quoque rationem sinceram nervisque plenam sive spernentes sive assequi se posse desperantes, nullis non vitiis pedestrem sensim sermonem inquinaverunt. Monstra vocabulorum ex Graeco fonte in vernaculum sermonem invexerunt (1): poëtarum, Latinorum videlicet, licentiam in verborum usu et structura assidue consectati sunt: vocabula partim prisca et obsoleta effoderunt, partim nova e triviis et e familiari sermone deprompserunt, partim vulgata et antiqua ea ratione adhibuerunt, ut a solita eorum significatione et constructione recederent et novam substituerent magis exquisitam, ut illi opinabantur, atque elegantem.

Haec vitia ut probe dispiciantur et ut cognoscatur quam mature iis Latinitas „infuscata" sit, ut isti loquebantur, eam huius opusculi dispositionem instituendam esse censui, quam nunc paucis explanabo.

Dabo *verba*, *substantiva*, *adiectiva*, *praepositiones*, *particulas* et *elocutiones* quasdam atque *constructiones*, quae rariora videantur aut insolita. Indicabo quaenam vocabula aut solum apud Senecam aut primum legantur: addam scriptorum locos, poetarum praesertim, non modo priorum, quos rhetores secuti, sed etiam posteriorum, quibus exemplo fuisse videantur, at hos non quidem omnes, sed potissimum Quintiliani, auctoris *dialogi de Oratoribus* et L. Senecae in *tragoediis* (nam de eiusdem usu in rell. opp. egit A. Hoppe in program. a. 1873 et 1877, de quo vide Draegeri Syntax. in praef. p. XVIII ed. alt.). Hinc simul apparebit quantopere ii quoque, qui, ut Quintilianus et disertus ille scriptor *dialogi*, antiquam simplicitatem imitari studerent, rhetorum qui intercesserant temeritate atque novitate ab antiquo dicendi genere abripi se passi sint.

RHETORUM NOMINA QUI CITANTUR:

C.	Cestius.	I.B.	Julius Bassus.
G.	Junius Gallio.	LAB.	Labienus.
L.	Porcius Latro.	MAC.	Macullus.
A.F.	Arellius Fuscus.	MENT.	Mento.
ALB.	Albucius.	MES.	Messala Corvinus.
ARG.	Argentarius.	MUSA.	Musa.
ASPR.	Asprenas.	NIG.	Bruttedius Niger.
B.B.	Bruttedius Brutus.	OSC.	Oscus.
C.A.	Caesar Augustus.	PAST.	Pastor Aietus.
C.C.	Cremutius Cordus.	POL.	Asinius Pollio.
CENS.	Censorinus.	POST.	Postumius.
C.H.	Cornelius Hispanus.	R.H.	Romanus Hispo.
CORV.	Corvus.	S.P.	Silo Pompeius.
C.S.	Cassius Severus.	TR.	Triarius.
FAB.	Papirius Fabianus.	VAL.	Vallus Syriacus.
FEST.	Festus.	V.G.	Varius Geminus.
F.S.	Fulvius Sparsus.	VIB.	Vibius Gallus.
GAV.	Gavius Sabinus.	V.M.	Votienus Montanus.

Verba ac nomina, quibus litteras maiusculas non adscripsi, pleraque ab ipso Seneca nonnulla a compluribus rhetoribus usurpata sunt.

Asterisco notavi verba vel verborum constructiones et significationes, quae rhetores primi in pedestrem orationem invexisse videntur.

(1) M. Sander d. Sprachgebr. d. Seneca 1877 Graeca collegit haecce: ex arte rhetorica: hexis, hermeneuma, idiotismus, metaphrasis, tetracolon, tricolum, tetradeum, schema, anthyphora, cacozelia, epiphonema, phrasis, soloecismus, thema, thesis; reliqua: thauma, phantasia, hoplomachus, pantomimus, psilothrum, sipho, tribas, mattea, echo, artemo, hendecasyllabus. His adde etiam: philosophumenon, I 7.17, phrenetici X 5.7, et pyxides Suas. 2,14 quo usus est Cicero pro Cael. 61. Haec infra indicare supersedi.

VERBA. (1)

*Adprehendere frequens pro comprehendere, consequi 1 pr. 4, II 1.12, III pr. 9, VII pr. 5 virtutem, ib. 2.7. Suas. 6.8 mortem.

adstruere pro addere I 1.13, poet. et posteriores.

agere (cum aliquo) pro accusare I 2.22 malae tractationis, II 3.16, ib. 5.17 sqq. III pr. 17 (ibid. postulare ingrati), IV pr. 6. Vox scolastica. Cf. unus (?) Ciceronis locus ad fam. VII 12.

agere filium i. e. filii loco esse II 1.5: Tacitus *eadem sententia*, sed Cicero de *simulata* imitatione ad fam. II 9. Cf. contr. I 5.2 et L. Senecae Agam. 959 agere feminam. A.F.

agere attonitum alqm IX 1.3 poet. V.M.

* „ poenitentiam perfidiae. Suas. 6.11. Dial. de or. 15 sermonis p. a. V.G.

adfulsit animo domus = placuit I 6.5. Val. Max. et posteriores. Livius et poetae de abstractis: fortuna, spes. sim. I.B.

adgravare indignationem VII 2.8 Liv et poster.

adsilui sc. ad studia X pr. 1.

*accommoda mihi eloquentiam. Suas. 7.2: significat h. l., quod Zumpt ad Verr. p. 785 negavit usquam inveniri: usum rei ad tempus concedere. Cf. commoda mihi manus I 4.10 et 5.6, II 1.2 et 32. CEST.

*accadens supplex genibus. Suas. 6.3 ll. accades: forma ἅπ. λεγ. quantum vidi.

*alligare vulgo pro ligare, vincire, sim., non solum apud nostrum, I 4.9, 6.2, 7.1 sqq., IX 1.1 sqq., 5.6 sq., X 1.14, 5.10 et 18, sed etiam in L. Senecae tragg. (H. fur. 710, 1079 indomitos alligat artus. Tro. 611. Med. 98. Oed. 182 ignavos alligat artus, 533. Thyest 161, 972. H. Oet. 1413). Cf. Quint. II 13.14, dial. de Or. 13. Colligare contr. VII pr. 1, deligare IX 2.10, Suas. 6.19.

*arescere ad imitationem alcs. VII pr. 5, ἅπ. λεγ. hoc sensu nisi audiendus est M qui habet ardescere aut corrigendum marcescere.

*Buccinavit VII pr. 1 imperson. Varro: buccinatum est.

*Consummare = conficere VII 6.22 vindictam, X 6.2 officium, Suas. 7.10 vitam. L. Sen. (semel?) H. fur. 1039. Quint. I 1.20, ib. 9.3, 10.5, II 6.6 et 15.29 et. 19.1. III 8.9 etc. Livius de concretis.

*colluctari cum viro I 2.6 Plin. cf. obluctari I 4.1 Verg.; eluctari impedimenta X pr. 4 Liv. 24.26 difficultates; luctari cum materia VII 5.13. R.H.

*conversari alci I 2.9 et 15, poster. Cf. Quint. I 1.4 et dial. de Or. 9 conversatio. ASP. et S.P.

coinquinatus homicidio I 2.14. Accius ap. Cic., L. Sen. LATR.

colludere c. alqo = conspirare I 5.8, IX 4.5; per collusionem X 2.15. Icti. Cf. Cic. in Verr. II 58 et III 53, Verg. Hor.

convictus divitiarum II 1.17 ut Cic. de abstractis: inhumanitatis, levitatis.

contrectare studia VII 1.21, X pr. 1 ex Cic. de Or. III 24 contr. studia philosophiae.

convestire faciem II 7.6 poet., ut Cic. ad Q. fr. 3.1.5 et de dom. 101: domus convestita hedera, lucis. L.

commori absol. IX 6.2. Liv. epit 2 cum alqo., Plin., Plauti „commorientes" συναποθνήσκοντες. VIB.

compescere licentiam carminum II 2,12. Ovid. Hor. poster.

*commordent ferae tela. IX 6.2, praeter hunc locum semel apud L. Sen. VIB

confingitur virgo in omnem motum. I 2.5; ead. s. Varro, Plin. Quint. Alia s. priores. S. P.

*concurrere c. fortuna VII 3.10. Sen. ad Helv. 2 c. dolore, poet. C.S.

*coartare se VII 3.9 = angustius considere. Cf. dial. de Or. 39.

*concupiscere rhetoribus usitatum pro cupere. I pr. 15, II pr. 3, ib. 1.28, IX 3.2, X 1.11 et 12, ib. 2.13 etc. Cf. dial. de Or. 7, 11, 13. Quint. semel in ll. I–III, nusquam in L. Sen. tragg.; cupere quater notavi in nostro. Vide s. v. desiderare.

condiscere IX pr. 4. Cic. bis?

confundere alqm suspicionibus IX 5.9. Suas. 2.11: poet. Alio sensu Cic. et quodammodo etiam Liv. 45.42 c. animos audientum. L.

contristare alqm Suas. 6.15, poet., L. Sen. et Cael. in ep. ad fam. VIII 9.

cedere alci optione I 5.2. Liv. honore, Sicilia sim, Cic. possessione bonorum. Mil. 75. S.P.

*censi sumus semper misericordia X 5.13 = clari fuimus. Sen. in Epp., Plin. „vitibus Chius." Mart. Aliter dial. de Or. 39. G.

(1) Quae Sanderus habet de verbis, nominibus et particulis partim valde ieiuna ac pauca sunt partim minus recta; e.g: *lancinare* non est Senecae sed Gallionis, pariter *sufflaminare* est Augusti; *commordere*, *exosculari*, *reverberare*, *ventilare*, *intumescere* etc., etc. non sunt Senecae ipsius sed rhetorum quorum nomina supra addidi; *reptare* ante Senecam usurparunt Lucretius et Horatius; aliique errores et omissiones sponte apparebunt. Plenius tractavit quaedam ex syntaxi, a quibus ego abstinui, cum alia tractavi quae ille praetermisit. Draegerus in ed. alt. libri de Synt. hist. L. L. Senecae usum citavit ex Sanderi libello, quocum igitur commoda vitiaque communia habet.

*circumerrat turba lateri II 1.7. Apuleius. A.F.
non credit hoc illi pater II 2.1 ut in Ter. Andr. «credon tibi hoc" vs. 497. Cf. VII 8.4 me puellae credidistis facilius. C.
circumagi subito ad nova et diversa imperia I 8.5. ASP.
Detrahere alicui temporis iniuriam I pr. 1; Ovid. met. II 39 errorem animis. Cic. Caes. Liv. semper (?) malo sensu; sed in Or. ad Quir. 6 detr. calamitatem, cf. 8.
*decrescere (studia) I pr. 6, poet. Quint. Plin. Cic. de div. II 14 ostrea d., L. Sen. Troad. 1048.
decidit illi VII pr. 5, opp. cessit.
deriguit animus VII 1.27 sequitur: sublapsum est incepto spiritu corpus! poet. L.
*decollare IX 2.4 et 10 Caecilius ap. Non, poster. HISP.
defieri = deficere II 6.8. Suas. 5.8. Liv., poet.
*desiderare vulgo pro flagitare, cupere (concupiscere vid. supra) I pr. 2 et 20, I 1.4, II 1.1 et 21 et 37, ib. 5.20, VII 4.3, ib. 5.8 (recte), 6.7 (recte) et 17, ib. 7.1, IX pr. 5, ib. 1.3, 2.2 et 4 et 6, 3.1, 4.9, 5.4 etc. Quint. I 2.11, 4.19, 7.17, 8.13, 12.4. II 1.8, 2.33. III 1.20, 3.15 etc. In L. Sen. tragg. non notavi.
*diducunt me multi affectus II 3.8. h.s. Tac. ann. IV 17. Curt. Just. C.H.
distringunt me multi affectus II 3.6 Quint. XII 1.7 mens, cura. G.
*durare, dura, anime! = perfer II 3.6. Liv. poet.; durare animum labore IX pr. 5; durare = manere IX 5.15. Suas. 7.8 et L. Sen. Agam. 522. Thyest. 28. H. Oct. 250, 1775 (odia, rabies, habitus, vita); Quint. I 1.5, 2.20, 3.14, 7.15, 10.30, 11.18. III 1.9 etc. I 1.37 = durum facere. Dial. de or. 17 et 34.
*Enotuit et enotuisset (impers.) I 2.4. Suas. 1.10. Plin. Tac.
*exaggerare sinus = aggeribus explere. II 1.13. Plin. Vitr. poet. Cic. = in maius augere. FAB.
*exosculari I 2.17. poster. L. "ut ipse aiebat."
excandescere II 3.2, X 3.6, ut Cic. ad fam. VIII 12.2, alibi addito ira; Vulgo Suet. Petron. L.
exercere noctes II 5.4 = noctes aerumnose transigere A.F.
excedere subsellia VII 4.7 ut Liv. e. urbem, sim. cf. ib. 5.8.
excutitur bilis i.e. provocatur IX pr. 3, mens I 7.16 i.e. expellitur. Nepos: sudorem Eum. 5; Ovid. metum corde. L. Sen. Agam. 800 deum. Cic. studia de manibus, sim.
*exigere vulgo pro postulare I pr. 1 et 10, ib. 1.4, 3.5, 4.8, 6.5 et 10. II 3.7. IV pr. 5. VII 4.6. IX 1.4, 4.10, 6.20. X 4.9 etc. L. Sen. Phoen. 539. Med. 616. Thyest. 434. Quint. in ll. I–III quindecies. Dial. d. or. 9, 20 bis, 24, 25. Apud hos omnes raro eadem notione, qua plerumque Cicero.
*emancare X 4.24 ἅπ λεγ. LAB.
exprimere a se tantum I pr. 15, vulgo *ex*, ut Cic. p. Mil. 10 lex quam ex natura ipsa ... expressimus.
eruere sacerdotem ab inferis I 3.4. Cic. fam. V 9 ex latebris I.B.
emovere articula II 5.9 membra extrahere ex artubus. Liv. em. alqm e foro, sim. ALB.
excepta valde sententia X 2.10 = probata.
*Facere posteris genus I 6.3 = nobilitare; ex. non inveni. I.B.
*facit mihi controversiam de te I 4.11 = sibi te vindicat; ex. non inveni A.F.
fecit domus me senem II 1.1 i.e. in d. senex factus sum. cf. 4. L.
fecit senectus multa mihi desideranda I pr. 2.
non fert mare I 4.8.
*faventibus omnibus illum fame necandum esse = annuentibus I 7.13, vocabulum circense. Plin. Suet. Cf. I 2.8 favere fabulis = cedere, et IX 6.19 favete saeculo = indulgete. S.P.
*fatigare felicitatem I 8.3. Quint. VI prooem. 3 fortunam. HISP.
*figurare affectus egregie VII pr. 3. Quint. IX 1.9, X 1.12 = figuris ornare in dicendo; aliter VII 2.6 Marium in sella figuravit = imaginem expressit, Sen. ep. et posteriores.
frangere capillos I pr. 8. Quint. comam I 6.44, poster.
Habere bonum animum pro reo IX 2,19, Plautus Most. 387 habe bonum animum. V.M.
habet legem et timet, i.e. causa est legitima X 2.8. Cf. VII 4.4 mater est in totius legis possessione. L.
habet disputationem apud plerosque VII 1.14 = disputant. MVS.
*Imperare sibi abstinentiam convitiorum II 1.24 ut Caesar: frumentum Gallis et sim. Cf. I pr. 13 imperare ingenio, Cic. nobismetipsis, Tusc. II 47.
*interpellare legem I 5.5 = invocare, Suet. L.
incidere: si quid viro inciderit = acciderit I 6.6, cf. Ter. Heaut. II 4.15 incidit amori calamitas; quotiens materia inciderat = se obtulerat II pr. 2 et VII 4.6; quotiens inciderat, absol. = casu evenerat II pr. 5. Paulo aliter Cic., incidunt saepe tempora, de Off. 31 alibi, Caes. bellum incidit, sim., et Livius. Quint. haud raro pro accidere: II 5.4, 8.9. III 8.4 et 33 quaestiones incidunt, etc. Dial. de or. 31.
*inicere sibi manum et se blandienti otio abducere I pr. 14.
*inhorrere (scopuli inhorrent) I 3.3 poet. et Petron. 63 c. dat. A.F.
indurare pueritiam Suas. 2.5. Ovid. nivem. C.
induruit corpus I 3.11. Ovid. PAST.
incubare in sanguine Suas 6.5, poet. vulgo c. dat., L. Sen. Phaedr. 99 dolor maestae. Thyest. 401, 733. H. Oet. 1764. A.F.
infamare patrem, sim. II 3.17, 4.2 et 7, VII 1.20, X 5.5. Ovid., Quint. II 15.4.
intumuerat mare VII 1.4. HAT. poet.
ingerit se virtus non ostendit tantum X 2.5, I pr. 3. Vox rara antiquis (Plaut. Sall. Prop. Cic. ad Att. XI 6.3 sed ingero praeterita, ubi suspecta Kochio et Bootio), frequens recentioribus (Liv. Suet. Tac.), Quint. nusquam(?), dial. de Or. 7, L. Sen. H. fur. 1032 quo te morti ingeris? Phoen. 232. Med. 132, 236, 461. Thyest. 282. Cf. Sen. epp.
immoritur tormentis X 5.6. Hor. ep. I 7.85 studiis. Ovid. alii C.H.
*implere orationem III pr. 10. IV pr. 3. VII pr. 1 et 3 (beate i. o.) II 5.6. Vox rhetorica, cf. Ernesti lex. rhet. Lat. p. 206 ibique ll. Quint. Aliter L. Sen. Troad. 765 i. tempus lacrimis.
*implere promissum IX pr. 1. Plin. Tac. etc. In Cic. p. Cluent. 51 recte omittitur a vv. dd.
imprimere vulnus alci I 8.3. Cic. Phil. V 16 dedecus reip., Plin. et poster. C.H.
imprecari sibi infelicia maria VII 1.5. Verg. semel. ARGENT.
*imputare alqd alci. Voc. sequioris aevi (cf. Casaub. ad Suet. Tib. 53), Ovid. raro, noster II 5.13 sq. 16.18, ib. 6, 2 et 6. Suas. 3.5, 6.20. L. Sen. Med. 234. Phaedr. 144. Quint. Plin. etc.
*inspirare intr. = spiritus sumere. II pr. 2. Quint. II 5.8 quibus viribus inspiret. V 14.32. Aliter L. Sen. Phaedr. 1008 inspirat salo ventus. Verg. et Ovid. transitive, item poster.
insonuit subitus tumultus I 8.4. Ovid. ALB.
invadere bona aliena II 1.20. Liv. 21.52 i. sparsos. Suet. alii. Cic. cum praep. *in* et c. dativo. S.P.
Lassare preces VII 7.6. Ovid. poster. V.G.
*lancinare oculos II 5.6. L. Sen. Thyest. 778 et in ll. de ira. Plin., poster.; etiam Catullus: l. bona. G.
Merere malo sensu: castigationem I 2.10. Ovid., poster. ASPR.
movere imaginem = uti I 6.12, antiqui: m. bellum, sim. Liv. 28.11 mentionem. (Quint. locum: m. coniecturam, III 6 med. non repperi.)
macerare exspectationem alcs. = temptare IV pr. 1. Liv. m. alqm desiderio, fame, sim. V 54, et eadem constructione comici, Quint., rell.
*marcet memoria IX pr. 1, poetae et posteriores. L. Sen. Med. 112. Oed. 356 (cor) et 145. Agam. 183, 789.
*Narrabo me iuvenem = de mea iuventute II 3.2. C.
Osus veritatem Suas. 1.5. Cf. Neue II p. 259 qui citat nostrum, Plautum, C. Gracchum ap. Fest. et Gellium. C.
*onerare invidiam, opp. extenuare II 2.6, 5.19. Etiam antiqui addito voc. iniuriis, similibusque. L. Sen. Phoen. 194 casus suos oneravit ipse. Aliter Quint. II 1.13 ne binis praeceptoribus oneretur puer.
*Persidere in auctione per diem totum I pr. 19; nusquam (?) nisi h.l. et Plin. XVII 24, 37 in. pruina lapsa persidet.
persuasit illi negligentiam III pr. 5; exemplum non inveni. Haec verbi constructio fugit Krebsium in Antib. ed. 4ª p. 722.
perpetuare vitam Suas. 6.5; vox rara, sed etiam Cic.: p. verba et p. potestatem = perpetuo servare, de Or. III 179 et pro Sulla 22, ibique Halm. A.F.
periclitari = in periculo versari II 2, 3 et 10, ib. 3.10, VII 3.2 et 5.1. Caes. et Liv., sed raro.
pessum ituro navigio VII 1.10; locus addendus paucis illis, quos ex Plauto, Plin., Sen. citant lexicographi. C.
*premere censum sumptibus II 5.7 deminuere patrimonium. Census pro fortunis etiam a Cicerone usurpatum; premere h. s. apud Tacitum: alcs famam, et Quint. XI 1. FAB.
*praeminere Graecos I 4.12; Seneca primus usus videtur hoc verbo mox etiam Tacitus et pauci sequioris aetatis.
*praescribere impudicitiam II 7.4 = prae se ferre, quasi in fronte scriptam habere. Exemplum non inveni. L.
praestatur totum IX 1.11. Notanda et 3ᵗᵃ persona passivi temporis praesentis et subiectum rarius. cf. Krebs Antib. 765 ed. 4ª. Adde L. Sen. Thyest. 469 praestatur quies B.B.
*prostare de muliere I 2.1 et 2. II 7.8. alibi. prostituta I 2.2 et 12 prostitutura cf. 14 et 20. Juvenal. Plin.
proficere luxuria = progressus facere II 6.4 vulgo: prof. *in* aliqua re Cic. de Off. III 8 al. G.
*producere alqm i. e. adiumento esse (ad alqd. adipiscendum.) III pr. 3 pronuntiatio histrionem. IV pr. 4 magnitudo patris non produceret sed obrueret. VII pr. 1 si illum produxerat (in dicendo) calor. Vulgo additur v. honore, ad dignitatem, sim. cf. Cic. de fin. III 52 Zenonis προηγμένα "id est producta", Liv. 40.56, alii.

*proluditur morti Suas 6.7. tropice etiam L. Sen. H. fur. 222 prolusit hydrae. Phaed. 1061 irae. cf. etiam Krebs p. 785.

pati non possum II 1.37 sqq. II 2.4 = καρτερεῖν. Verg. Ovid. L. Sen. Thyest. 470 sine regno pati.

pascere matrem VII 4.1; ita Verg. Juvenal. Plin. et L. Sen. (?) H. Oet. 448 quidquid dolorem pascit, et 1318 quid pascis minas. ALB.

petiit valde longe declamator Suas. 3.4; aliter Cic. pro Cluent. 11 exordium rei demonstrandae longius petere. cf. Contr. I 6.9 longe arcessitus color, at Cic. de Or. II 256 arcessitum dictum. et Quint. II 4.3 arcess. descriptiones.

*paenitenda acies Suas. 5.3. cf. Neue II 483 qui citat Livium (bis), Senecae epist., posteriores. A.F.

ponere tirocinium IX 5.15, Liv.

Reptare X 4.2. C. S. perperam a Seneca inventum putat Sander, legitur ap. Lucr. Hor.

reddere cursu I pr. 14 = recitare sine ulla intermissione. Ita Hor. carmen. Quint. II 2.23 nomina per ordinem audita.

*reludere adversus iocos II 2.7, praeter hunc locum lexicographi citant unum Manilium V 170, neque alium inveni.

relabi rursus I pr. 7. poet.

resolvere se I pr. 14. Propert., Ovid. corpus somno.

*reverberare saxa = resilire in saxis I 3.11. Exemplun non inveni; rectius L. Sen. Phaedr. 1094 inlisum caput scopulis resultat P.A.

revolve quemcumque nobilem I 6.4 = revolve historiam c. nobilis, uti Liv. 34.5, alii. Aliter I 3.4 ab supplicio revolvere in templum, i. e. a supplice sacerdotem fieri. I.B.

Subducere vulgo pro subtrahere, eripere I pr. 1 (cf. 14 abduxerat?), ib. 3.10. II pr. 3 (subduc.), ib. 3.8, 7.4. VII 6.13, 8 11. X pr. 6 (s. ab) et 14 (oratorem = obscurare), ib. 1.2 et 2.11. Suas. 6.5, 7.13. Cf. L. Sen. Thyest. 430. Quint. VIII prooem. 21. Cic. rarius hoc sensu (Tusc. II 40), saepius Liv. et posteriores.

subdere facem studiis. X pr. 7. Antiqui poetae (Lucr. facem s. irae) et recentiores scriptores velut Seneca in epp., Curtius. etc. Quint. I 2.25 ad studia f. s. Dial. de or. 40 f. admovere.

subrepsit sententiae dulcedo, cui non potuerunt subsistere. II 1.24, sic Ovid.: blanda quies ocellis Fast. 3.19. Plin. Quint. IV 1.42 animis insinuatio. Subsistere = resistere Liv. 27.7.

*sufflaminandus est IV pr. 7 „divus Augustus optime dixit: „Haterius noster s. e." Sen. de morte Claud. 14.3: s. rotam Ixionis = inhibere. C.A.

surgat disciplina fortior I 5.1. poet. L.

superfluunt virgines I 3.4. Sen., Plin., Quint. (= superesse). Cic. Brut. 316 redundantes et superfluentes = luxuriantes. I.B.

sublapsum est corpus VII 1.17. Verg. L. Sen. L.

*supergredi naturam Suas. 6.6. Vox poster. aevi, primumne apud nostrum? Sen. epp., Quint. etc.

*satisfacere Ciceroni de Cestio III pr. 17 = punire Cestium; aliter Suas. 7.13 Cestius satisfecit Ciceroni de corio = flagello punitus est.

Tenere arma pro pudicitia I 2.18 = gerere. Tenere in manu vel manu Cic., Quint. X 7.31; abs. Plin. tenere tabellam. ALB.

torquere scripta I pr. 18 = nimis limare. Aliter Cic. Or. 52 oratio sequitur, quocumque torqueas.

tractum a Graecis vitium I 2.22. Paulo aliter Cic. Brut. 21 sermo ab isto initio tractus = ductus. Cf. Ovid. Plin.

transcurrere supplicium cito I 3.10 et 6.10 (abs.) IX 6.15, ita Cic. semel Brut. 282 cursum suum. II 6.13 sententia tr. me = praeterit, poster.; VII 4.7 in partem adversariorum, Cic.

*transire impunitam stultitiam I 2.22 de abstractis etiam Quint. et Plin.

*transferre in latinum I pr. 12, IX 1.13. Quint. idem II 1.4 et II 14. Plin.; Cic. nude transferre ad Att. VI 2.

transferre ad virtutem studium imitandi VII 3.9 i.e. quod per se turpe est ita facere ut laus fiat.

*Ventilare III pr. 12: aliud est pugnare, aliud ventilare. CENSOR. poet.

vellicare VII 5.9. Cic. pro Balb. Hor. Sen. Quint. R.H. (1)

SUBSTANTIVA.

*Adiutorio deorum I 2.18, ib. 3.8, uxoris II 5.4. Quint. I 1.27. III 6.83 (iuris) et 8.4 (-rium).

adseveratio corporis nulla i.e. in dicendo c. non movebat II pr. 2. Cic. omni ads. affirmo, ad Att. XIII 23. Plin. paneg. 67 ads. in voce.

agnitio IX 3.4. h.s. apud Ictos; aliter Cic. nat. d. I. 1. Quint. I 1.25, Plin. F.S.

amaritudo verborum et sim. IX 1.28. X pr. 12 et 3.10; proprio sensu Varro de r.r.; cum nostro Quint. I, 1.20, al., dial. de or. 10, Sen. de ira, Plin.

ambitiosa subst. III pr. 4.

ab auditione veniens Suas. 3.6 = recitatione, pariter Plin., aliter Cic.

augmentum Suas. 1.4 = incrementum, etiam Plin., aliter Varro FAB.

Captura I 2.2 et 7, X 4.7 = questus, lucrum, Plin. et raro poster. etiam de praeda venatoris.

*catenarius VII 5.12. Petron. V.M.

*clausum subst. III pr. 13. L. Sen. Phaedr. 939.

cognomentum, ut MESSALA ait. Suas. 2.17, vox rara sed antiqua.

communis locus = lupanar. Suas. 3.4. Cic. = l. publicus, Plaut. = inferi.

*confusio mea = animi perturbatio I 4 9, Quint. Plin. etc. Cic. alia notione. C.

*consummatio = perfectio, finis IX 3.2, = conspectus (vitae) Suas. 6.21. L. Sen. Quint. Plin.

de contemptu mortis. Suas. 7.11, Simili structura Suet. Tac. S.P.

continuatione pertinacis studii adducitur tristitia I pr. 15. Apud Cic. et omnes (?) reliquos = continuus ordo. Caes. c. imbrium = continui imbres B. C. III 36.

*Ciceronianus VII 2.12. Adiective Plin.

Delenimenta II 7.9, vox rara, Liv. et poster. L.

ad delicias memoriae me componam I pr. 5. = arbitrium.

*debitor spectaculi = auctor (cui debetur) I 1.11. VALL.

*dignatio puellae = aestimatio I 2.17. Liv. Tac. Plin. MAR.

discursus I 3.6. II pr. 3. Liv. raro, saepe Quint et sqq.

*diurnum = victus I 1.12, d. quotidianum X 4.24. Suet.

*divinitas = deus I pr. 9, exemplum non inveni. Cf. IX 6.19 incauta futuri mortalitas.

illud domi est II 3.21 = domicilium.

Erro VII 6.22 sqq. Tib. Hor. Ovid. TR.

exitium, opp. initium IX 1.2. Festus: „exitium antiqui ponebant pro exitu." Unicum exemplum; Codd. exitum. C.

*exprobrator VII 6.20. L. Sen. de benef. 1.1. POST.

*Felicitas memoriae I pr. 18; exemplum simile aut contiguum non inveni. cf. 17 memoria felix. (1)

ab omni foedere vitae communis abstractus VII 1.2 = societate, poet.: foedus thalami, iugale, sim. ALB.

floris minimum habet argumentatio IX pr. 1, Quint., cf. Cic. Brut. 298 flos et color.

*Genere, prorsus insolenter = modo, ratione, plerumque cum v. dicere I pr. 22 vulgato g. d., ib. 1.25 transiit in narrationem rarissimo g., ib. 7.8. prodigia variis generibus interse furentia. ib. 8.11 hoc g. II 2.39 hoc g. d., ib. 6.8 sano g. d. VII 5.15 mimico g. d. IX 2.25 antiquo g. d.. ib. 12 omni g. supplicium sumere. ib. 5.17 corrupto g. d. Suas. 7.11 sordidissimo g. d. In lexicis neque haec nec consimilia inveni. Usus explicatur supplendo genet. orationis, hinc per analogiam latius fluxit.

*grandes tui I pr. 11 scil. liberi.

Habitus, vocabulum rhetoribus valde acceptum. I pr. 21 effectu apparet, habitu latet subtilitas. ib. 4.9. II 1.3 locorum. ib. 1.6 luxuriantem h. obicis filio. ib. 3.6 in habitum supplicis, cf. IX 6.12. VII 4.6 mollire orationem ad habitum (auditoris). X 1.11 in hoc habitu = conditione. Suas. 4.1. L. Sen. Herc. f. 1016. Troad. 94.466.866. Phoen. 185. Phaedr. 916.1035. H. Oet. 250.1685. Quint. in ll. I–III sexies. Dial. de Or. 8.12; etiam Liv. saepe, sed raro M. Tullius, v. c. p. Arch. 15 et in rhetoricis.

homo novus = peregrinus, ignotus I pr. 19.

historiarum omnium summa notitia I pr. 18, pluralis numerus pro singulari frequens huic aevo; persaepe Quint., Suet. ctt.

Ingenia = ingeniosi homines I pr. 6, uti Sall. Cat. 8.3. Plin. Suet.

*indulgentia = amor II 2.9 cf. ib. 3 et I 4.6.

*indicina gravis est = indicium IX 3.1 et 4.5: primum hoc loco usurpatum. Apulei. ALB. et F.S.

---

(1) Ut defungar officio quod in praefatione suscepi, hic subiungam verba et verborum constructiones ex pseudepigraphis Tullianis, quae rhetorum usum referunt:

Or. pridie q. i. exs. iret: § 1 eundem inimicorum invidia oppressum *deprimit ad supplicium.* § 2 *serere beneficium* ut metere possis fructum. § 9 concordia extraneis gignetur, cum *domesticis* non *insideat.* § 11 potentia ac multitudine amicorum *fultus* cf. Liv. 42.12. § 14 tranquillam fortunam *trahere.* ibid. crudelitas *convalescit in vos.* § 16 hoc in uno incommodum *confirmatum* multorum *infirmabit* incolumitatem. § 22 *mors*, quae ob remp. *capitur.* § 23 in familiam nostram *progredi* = invehi. Pseudo Sall. decl. in Cic. § 2 nihil flagitiosum corpori tuo putares, quod alicui *collibuisset*, cf. Sall. Cat. 51, Cic. in ep. ad fam. 15, 16 et de nat. deor. 1,108 collibitum est mihi. § 2 uxor periuriis *delibuta*, Cic. Brut. 217 medicamentis. § 4 quid litibus *accreverit* patrimonium. § 6 etiamsi aures nostros *odio tuo onerabis*, cf. Hor. Sat. I 10.10. Declam. in Sall. § 1. Quo me *praevertam*? cf. Plin. in Ep. V. 15 f § 2 *initium introducere* = facere. ibid. incipiens peccare non minimis rebus *posuit rudimentum* (cf. Liv. 31.11). ibid. crimina. quibus *aures calent.* ibid. *trahere* magnam *expectationem* = auditores attentos animis et exspectatione. § 3 ut lutulentus sus cum quovis *volutari* cf. Colum. § 4 ad unum exemplum et regulam *quaerere* = exigere. § 5 *praelucere maioribus* (c.f. supra i. v.). ibid. *accipere initium memoriae* ab alqo (ab auctore gentis nobilis). § 7 *increpare in aetatem.* § 9 *invadere in uxorem*, aliter Cic. pro Caec. 25: *cum ferro* inv. in alqm.; ibid. *es* satis materiae *habens.* § 11 *ancillari alicui* cf. idem in Sall. decl. in Cic. § 7. § 13 et 17 *collibuisset* (vid. supra ad decl. Sall. in Cic.) § 14 *exputare* cf. ad fam. X 24. § 14 attractus ad subsellia *extrema fortuna stetit.* § 15 *erubuit ora vestra* cf. in Vatin. 39. § 18 pars, qua coetus omnium vitiorum *excesserat.*

(1) In orat. pro Marc. § 14 legitur: *tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit*, quod praedicatum alibi in Cicerone non repperi.

*imitamenta II 1.13 primum h. l., Tac. FAB.
ab infantia Suas. 2.1, eod. sensu Quint. Suet. Tac. etc. Cic. ad Att. IV 16 infantia accusatorum, opp. facundiae; idem et posteri A.F.
*inquietatio Suas 2.1, primumne h. l. an etiam leg. in Liv. XXII. 27? A.F.
invenientes X pr. 6 = inventores.
Lautia = convivia populo data II 1.11. Liv. saepius de hospitio quod legatis praestatur. FAB.
lege sua illi licet I 4.6 = arbitrio, ib. 5.6. Cf. I 8.7 id quod sui iuris est.
Mattea IX 4.20 ματτύα exquisitus cibus, Suet. poster.
*mercedarius X 4.5 et 25 = -narius. I.B.
miraculo esse I 2.17. Liv. XXV 8. Cf. II 6.11 novum miraculum incedo. A.F.
molitio tam magni consilii II 5.19, vox rara. Semel (?) Cic. de concretis, nat. deor. 1.19 molitio, vectes, machinae, pariterque Liv.
*munerarii IV pr. 1 qui munera dant populo. Vocabulum divi Augusti ap. Quint. VIII 3.34. Suet.
Nasus Atticus, Suas. 1.6. Similia Hor. Pers. Mart.
Ossifragus iste X 4.2. Lucr. et Plin. C.S.
Praevaricationem pacisci IX 6.19 = neglectae pietatis crimen interponere. V.M.
*paparium facere II 1.35 ἅπ. λεγ.? NIG.
ea portione qua = quatenus III pr. 3; cf. pro portione Cic. et rell.
pompae ista exempla, fictiles ubi fuerunt dii II 1.18 i.e. splendorem habeant ista exx. Cf. Cic. de Or. II 94.
pugnacitas accusatoria I 2.16. Plin. Quint. rara. R.H.
purgamenta et iactus cenantium IX 2.4. Liv. 1.56. Plin. I.B.
praerogationem habere I 2.19. Citatur Fulgentius in lexx.
praerupta audere X pr. 15. Apud Liv. et Plin. = loca ardua.
Qualium (scil. hominum) IX 1.5. Cf. Quint. III 7.21 quale libidinis. Cf. Suas. 7,5 quale est, ut = quam grave, et I 6.4.
quid tibi videntur illi ab aratro, qui paupertate sua beatam fecere remp. = quanti homines. Addo frequens illud.: hoc in haec divisit I 6.8. II 5.12 sq. etc., necnon: hoc te vocabat I 6.3. S.P et I.B.
Respectus virginum I 2.9, pudoris VII 8.2; poet. et Liv. L. Sen. (dial. de or. 16 cum respectu huius aevi) L. et ASP.
rivalis = aemulus II 4.5, ib. 6.9 et 12. VII 5.9. Comici et Cic. ad Q. fr. III 8.5 amans sine rivali; posteriores. L. Sen. Phoen. 134.
Saeculum et saecula vulgo pro tempore vel temporum indole I pr. 6 et 7 et 23, ib. 2.20 prolapsum in vitia. II pr. 2, ib. 1.18 et 5.7 ut saeculi mos est. IX 6.6 al. Rarius antiqui. L. Sen. Oed. 875. Thyest. 837. Dial. de or. 10.12. 16.23.
scolastica et-ei I pr. 12 ib. 6.10, 7.15 etc.
secreta subst. II 2.2, raro Ovid. Plin. R.H.
scobis IX 2.4 Hor. Colum. I.B.
sententia non eiusdem successus IX 2.25 (cf. ib. s. sordidioris notae.) Hac notione Liv. Verg. Ovid.
sensus = sententia, dictum. Vulgo apud rhetores I 1.25 ib. 2.22 sq., ib. 4.12 et 5.1 et 8.9. II 2.8. X 3..6 et 4.19. Suas. 1.13 pariter Quint. L. Senec. et dial. de or., qui distinguit sensum a sententia cf. 20.22.23.32.
*sollicitatores II 7.4 et 5, in Dig. L.
*somniatores VII 7.15. Tertull.
sordium opinionem effugere = dedecus IX 1.11. Cf. Cic. Phil. 1.8 sordes suas eluere severitate iudicandi. B.B.
speculatrix I 6.10 etiam Cic. de nat. de or. III 46. G.
spiritus vulgo pro vita e. g. IX 2.4. poet.
spiramenta Suas 1.4. Verg. Ovid. Tac. FAB.
ex sublimi spectare res humanas VII 1.25. Plin.
*subsessor filiorum II 1.20 L. Sen. Phaedr. 52. Petron. Val. Max. = insidiator. S. P.
*sponsalia sc. dona Suas. 1.6. poster. C. (1)
Taxatio IX 4.12. Cic. semel (?) in fragm. or. pr. Tullio 6, porro L. Sen., Plin., etc. G.
*testatio sacra, I 6.2: promisi nuptias et quasi sacram t. tuum nomen inserui. Cf. Icti. Semel (?) Liv. 8.6 de deorum obtestatione. I.B.
in transitu Suas. 1.8, saepius ap. Quint.
*Ultio I 5.6 saepiusque in sqq. L. Sen. Quint III 8.57 (reliqui ll. in lex. allati). Plin. sqq.
*Vitiator virginis (vitiatio) I 5.6. II 3.1. VII 8.6 et 4; alibi nusquam (?)
*vitalibus exprimuntur humores, scil. corporis partibus. II 5.4. Lucan. Sen. Plin. A.F.
*verisimilitudo Suas 3.7. Plin., apud veteres non inveni. (2)

ADIECTIVA.

Absinthiati poculi potio Suas. 6.16. POLL.
acidae linguae homo X 5.22 Hor. ep. II 2.64.
*adquisitus nimis cultus II pr. 1. Simile non inveni.
*aeruginosa manus I 2.21. L. Sen. semel. I.B.
*approbata varietas I 1.17. adj. non inveni. A.F.
aridus homo I pr. 22, declamator II 1.24. X 5.25; aride dicere II pr. 1; Quint. II 4.8 magister aridus. Cic. de genere orationis, sim.
aliquid non agendum agam II 1.4. adject. A.F.
Beatus, freq. de oratione II pr. 3, VII pr. 3. Suas. III 5 beatius dixit; alibi (cf. amabiliter I 1.25, IX 3.10 amabilis sententia, et mollius II 3.18). Dial. de or. 9. Quint. apud Ern. Lex. rhet. 39 et 257. Apud eundem nihil inveni de sequenti vocabulo.
bellus (belle) quo in eadem re paene abutitur Seneca I pr. 22, ib. 4.10, II 1.21 et 32 et 39, ib. 3.19 et 4.9. III pr. 11. VII 4.10 et 5.8. IX 2.25 et 5.16. X pr. 8 (ib. 4.18 pulere dixit). Cf. Cicer. Epp., Quint.
*Capitalia quaedam vitia = gravissima II 1.23. Prorsus simile non inveni; proxime accedit Cic. de Off. I 41 nulla capitalior iniustitia, cf. II 73 et III 82, ubi Beierus recte = capitali paena luendum.
*calcata et obsoleta verba IV pr. 9. h. s. etiam L. Sen. de benef.
cicatricosus I 8.3 Plaut. semel, Quint. L. Sen. Plin. MENT.
civilis oratio et pressa = simplex I 8.16 Locum adde paucis illis quae citat Ern. lex. rhet. Gr. i.v. πολιτικός.
*concitatissuma rabies IX 6.2, locus fugit Neue II. 87 infr. Comparativus eadem significatione frequens apud Quint., raro Liv. VIB.
*commoventius genus dicendi II 6.11 ἅπ. λεγ? Omisit Neue ib. supr.
*consonans turba IX pr. 5 ἅπ. λεγ? Ovid. Liviusque ipso verbo utuntur, sed raro: nemus, clamor consonat.
Delicata et fragilis res est memoria I pr. 2. cf. Suas. 6.8. rarissimum hac sent. Aliter Quint. III 1.3, delicatae aures, et Cic. in rhet.
dementissimi homines X pr. 6, alterum exemplum superlativi, quod solum citant lexicographi, praebet Cic. Har. resp. 26.
deplorata mens = desperata IX 6.2. Locum adde paucis illis quos refert Facciolati ex Plin. et Liv.
decentissimum genus Suas. 2.18, Ovid. L. Sen. de ben. Quint. VIB.
differtus = confertus Suas. 6.19, semel. ap. Caes. Hor. Pac. C.C.
diversus huic color II 3.21. Dat. apud Hor. Quint. II 5.22.
Effusa moenia = lata I 6.4 poet., saepe L. Sen. in tragg. I.B.
emollita et infracta compositio VII 4.8. I pr. 9. Liv. 38.49 hostis emollitus, Plin. Infractus ap. Cic. de domo 24 furor, ad Att., Acad., Liv. alii. cf. Suas. 7.12 infr. et praedulces sententiae: praedulcis ap. Plin., nam in Lucr. IV 636 Lachm. dedit perdulce.
erubescendi amores II 1.6. Hor. carm I 27.15. A.F.
*enerves emollitique viri (cf. supra) I pr. 9: illud L. Sen. Thyest. 176. Quint. Plin. addatur l. in lexx.
*exactissimi ingenii II 4.8. VII 5.11. Plin., Compar. Suet.
*excusatius est VII 1.20 Plin. ep. IV 5.4. Quint. II 1.13 excusate.
*exarmata navis = armis spoliata VII pr. 9 sqq. ib. 1.10. L. Sen. ad Helv. cf. Facciol., ubi adde hunc l.
exasperata saxis moles = aspera I 3.3. Aliter Liv. et Ovid. (mare, animus, sim.) A.F.
evestigata arma II 1.7. Vox rarissima. Ovid. A.F.
exsuctus declamator (cf. aridus) VII 5.15. Aliter Varro, Colum. Vitruv.
*extemporalis facultas VII pr. 2. Saepius Quint., locum praetervidit Ernesti ll. p. 160.
empticius VII 6.24 voc. Asinii Pollionis. Varro, Petron.
Frivola iactatio X pr. 4. Cornif., Plin. persaepe.
familiaris amicitia. I pr. 13. Simile non inveni. Cf. Cic. fam. sermo.
fatua quaestio VII 5.15, adversarius IX pr. 2, X 5.25. Suas. 2.22; etiam Cic. nonnumquam.
Habile membrum = utile VII pr. 2, eod. s. Quint. II 3.99.
*Inamabilius nihil est VII 5.11.
immodesta largitio I 1.1 eod. s. Ter. Heaut. 3.3.7 i. in vino. L.
*immunditissimae munditiae I pr. 8, immunda mulier II 7.3. Superl. Sen. in epp.
*inagitata remigio vastitas. Suas. 1.2. Semel. etiam L. Sen. in ep. S.P.
inutiles manus = inertes I 6.2. poet. I.B.
insatiabilis gloriae I 8.8 c. genet. etiam Just.
inaequalis declamatio III pr. 18. Hor. Quint. Plin.
*inscriptum lege maleficium III pr. 17 ἄγραφος, ἅπ. λεγ?
insomne et experrectum animal canis VII 5.12 vox rar., Hor. Ovid. Tac. V.M.
inspoliatum cadaver X 1.3 et 10 semel. Verg. et Quint. A.F. et L.

(1) De his similibusque subst. per ellipsin plerumque explicandis cf. Sander p. 7. 19.

(2) Cf. haec substantiva in Orat. prid. q. i. exs. i.: § 1 *procreatio carissima.* § 5 et 16 *impensam officii* facere cf. Liv. 37.53. § 24 cuius nutu *sola* terrarum gubernantur. § 27 vestram libertatem reliquit *obsidem* tui animi. § 30 *palmam habere* ex cruore innocentis. Declam. in Cic.: § 1 resp. audacissimo cuique est *perfidiae.* Declam. in Sall.: § 8 *rudimenta* incunabula virtutis. § 12 *actionum mearum monitoris.* § 14 lapsus aetatis *tirocinio.* § 21 omnium *mensarum assecula.* ibid. omnis ordinis *turpitudo es.*

Ex substantivorum genere notatu digna sunt in Or. post red. in Sen.: § 2 *promerita* cf. prid. q. i. exs. i. § 8 *promeritum;* § 26 *adscriptor dignitatis* cf. § 10; et in Or. pro Marc. § 19 *gaude tuo isto tam exellenti bono,* cf. tamen ad fam. XV 14 § 3 *utemur bono litterarum.*

intemptatum pelagus Suas 1.2. Hor. Verg. L. Sen. Med. 62. OSC.
*infructuosa epistola VII 4.9. poster. Fest.
*invisissimi homines X pr. 8 L. Sen. ep. 51 extr.
iniuriosius est X 1.12. ἅπ. λεγ. Superl. Vopisc. Cf. Cic. de imp. Cn. Pomp. 11. OSC.
*indenuntiata sorte Suas. 2.2. ἅπ. λεγ.
*iuvenior X 2.17 raro. Plin. App. OSC.
iuvenalis II 6.11. X pr. 1 Verg. Plin. Suet.
Laxatior materia IX 5.15 Comp. ἅπ. λεγ.
luxurians habitus II 1.6 Ovid. alia s. Liv. etc. A.F.
Malus adi. usus notandus videtur in hisce: malae tractationis agere I 2.22, malam gratiam alci facere c. alqo I 5.9. malum medicamentum VII 3.4 κακὰ φάρμακα. malus pater IX 3.7. malam fortunam timuit VII 6.15. (male insanus) II 1.4. I 1.22 omnia mala faciebat ingenio suo. Cf. Sall. mala pugna.
marcida domus II 1.13. Suas. 6.8. Cf. Ovid. L. Sen. Med. 69. H. Oet. 376. (H. fur. 1043 marcor). FAB.
mitrata contio Suas. II 21. Propert. et Plin. CORV.
Nasutissimus homo Suas 7.12 Hor. sat. I 2.93.
naturale est = innatum VII 2.8 Plin. Quint. I 1.1; naturales affectus IX 6.2. Cic. Quint. L.
nocentior IX 5.12 Comp. Hor. ep. 3.3. C.
notabile est IV pr. 9, -ius fiebat III pr. 2. Cic. cum subst. sed raro, frequenter Quint. Plin. dial. de Or. 40.
nuptiales fescennini VII 6.12. POLL.
Paterna reconciliatio = cum patre II 1.20. Cf. paternos affectus spem facientis II 3.11. Cf. desertor tuus = tui VII 4.2.
pertrita quaestio VII 3.7. Colum. (uva) et L. Sen. semel.
professae inimicitiae IX 5.9. professus Asianus X 5.21, raro, Ovid. et Justin. Cf. Neue II 212.
publicus puer = meretricis II 4.6; cf. Sen. ep. 88 publica = meretrix. C.
in publico conspectu I 5.2 = populi; cf. paterna reconciliatio. G.
*pugnatorius mucro II pr. 2. Semel. Suet. in Cal. 54.
Residuus raptor VII 6.22. Justin. Cic. de rebus. GAV.
reposito animo et quieto I pr. 5. Val. Fl. repone mentem.
Sacratum te dabit memoria custos humanorum operum. Suas. 6.5. Verg. post. A.F.
sacerrimam eloquentiam violare I pr. 10. poet. antiqui h.s. sitebantur v. sanctus.
semesa facies et elisa vox I 1.8 poetae inde a Verg.
*segregem mali = expers VII 6.20. L. Sen. Phaedr. 1209 et de benef. POST.
*serotinus raptor. VII 6.21 Colum. Plin. de naturae rebus. R.H.
*strictus I pr. 23 strictius iudicium II 1.23 str. iudex. IV pr. 3 str. et asperum iudicium. L. Sen. Quint.
supervacuus (= -caneus) I 7.16 et 8.10. III pr. 12 etc. Hor. Ovid. et saepissime Quint. (decies in ll. I–II).
*Tesselatum pavimentum II 1.12. Suet. Fab.
inepte tumultuosa sententia IX 2.23 Cic. vita, contiones. Quint. actio. Suet. litterae.
*Valens II 3.16 hoc parum v. esse putabat = valere, ita Celsus, Plin.
valenter dicere VII 7.10 Colum. Cels. Val. Max.
vectigalis crudelitas X 4.1, uti Cicero aliique: agri, sevir v. i. e. unde possessoribus lucrum vel reditus proveniunt. L.
*victoriati rhetores VII 4.8. „Graece dixit Euctemon", hoc sensu ἅπ. λεγ., vulgo de nummo (νικηφόρος) in quo victoriae erat imago.
vividior sententia II b. 12. cf. vivae sententiae III pr. 18. Compar. Mart. Val. max., Liv. vividum ingenium, sim.
vocales sententiae VII pr. 2, de verbis sonantibus sententiisque L. Sen. Quint. Plin. (vocalior-issimus, vocalitas), Cic. semel de ipso oratore. cf. Ern. lex. rh. Lat. 423.
vulsus et perpolitus vir. I pr. 10. Plaut. Prop. Quint. bis. (1)

Praepositiones.

Ab.
immunis a legibus II 6.16. cf. Draeg. I 620.
multum a se aberat in tragoedia III pr. 10 = infra se erat, ib. 7.
summovere a conspectu IX 2.2.

Ad.
componere se ad delicias memoriae suae I pr. 5.
saeculum nos dabit (e coni., ll. habet) ad omnem patientiam II 7.8.
ad summum perducta rursus ad infimum relabuntur I pr. 7. cf. 16 vocem paulatim ab imo ad summum perducere.
ad summam VII 7.15. Cf. Draeg. I 581 et VII pr. 2.
ad verum redegit, quod toties simulabat II 1.25 = revera factus est.
ad manum est argumentum II 1.19.
ad hoc tendens sententia II 1.37.
ad suspicandum credulus II 7.1.
ad aprum canes facere III pr. 9.
ad imitationem arescere VII pr. 5.
ad testem ducit VII 2.12 = conducit testi.
ad exemplum alcs VII 4.8. X 4.10. ad omnem gestum IX pr. 2.
ad vires ventum est X 2.13.

adversus: immoderati adversus se imperii fuit I pr. 15, bono adversus se animo II 1.22 = erga; raro. Cf. Draeg. I 594.
ante: vincula ante se praeferre I 2.8. a. Fuscum = coram, Suas. 4.2.
apud: studere apud alqm II pr. 1 et 5. apud aratra minare pecora II 1.8. Dial. d. Or. 27 apud me in confesso est.
circa: ne circa plura te mittam I 1.5. circa hunc sensum est = convenit cum X 4.19. Cf. I 2.21 et IX 4.18. Suas. 4.2. In Quint. ll I–III semel et viciens notavi: circa res, ima, studia, etc.
citra: I 1.6 c. veritatem, se continere citra iocos III pr. 4. Saepissime apud Quint. citra reprehensionem, sim., decies in ll I–III. Dial. de Or. 27 et 40. L. Sen. trag.
contra: tutus contra poenam I 3.2. contra exspectationem accidit II 1.1. c. bonos mores X 1.9.
cum: cum miraculo emergere = miraculose I 2.21; queri c. alqo I 4.10 et 8.2.
de: timeo de manibus I 7.4 cf. pro. I 4.11 controversiam mihi fecit de te = a sua parte ait te stare.
ex: ex toto = prorsus, omnino; e. t. non, e. t. nihil. I 7.5 et 8.8. II 2.6. IX 5.11 et 6.13. X 1.10. Cf. Draeg. I 58 qui primum citat L. Senecam. ex tempore dicere II 5.20. ex hoc II 1.13 = ob hoc IX 5.8.
extra: IX pr. 9 non extra sanitatem, sed extra naturam.
in: vide infra.
inter: praepositio grata rhetoribus: inter initia, cogitationem, mutuum amorem, sinus, etc. I pr. 16, 6.4. II 1.4, 2.1, 7.6 sq., IV pr. 11. VII 1.20, 3.10. IX 2.4 et 8, 4.20, 6.8. X 1.6 sqq. Suas. 1.3, 3.5, 7.2. L. Sen. Quint. ll. I–III duodecies. Dial. 6, 8, 33.
intra: intra verba occisus I 2.19, i. praeceptores continebantur disciplinae II pr. 5, 7.1. IV pr. 4. VII. 6.12. IX 2.15 i. meretricem est libido. X 3.5 et 5.19. Suas. 1.1. L. Sen. intra viscera Quint. rarius, III 1.1 i. modum consistere. Dial. 3, 9, 38, 39.
per: per transitum = in tr. II 4.10. per publicum sequi = viam p. X I 13 et II 6.11. hoc per illa impleo II 5.16.
pro: lex scripta pro malis patribus I 7.11. timere pro I 8.2 et 9. dico pro testimonio = aio IX 2.23.
secundum: s. principium = in principio (opp. ad epilogum) III pr. 10. sepulcrum transire VII 1.21.
sub: sub hoc verbo intelligo multa I 2.15. s. auctoritate publ. geritur IX 2.14. sub praetexto ibid. Liv. 36.6. Suas. 3.1, 6.15. s. conscientia. 7.4 et 11 mors sub infamia Cf. Draeg. I 661 sq.
super: super rogum se misit X 3.2. s. cinerem stetit ib. 5.1.

In cum accusativo post vv. in quibus est notio *movendi*:
agere alimenta in caput I pr. 17, in insaniam, in mortem I 7.17. VIII 6.6. abire in has cogitationes VII 3.1 in partem = secedere X pr. 13. moles abscissa in profundum I 3.3.
cadere in pedes alcs I 1.19 (cf. VII 2.12 procidere ad genua IX 4.1 et pr. 6.12, dimittere manus ad g. X 4.4 ire ad g. Suas. 6.3 accadens genibus). Quaestio cadit in tractationem aequitatis II 5.16 sq. Suas. 7.1 resp. ceciderat in sinum boni principis. Saepissime Quint.
diffundere spes in alienas mortes I 6.6. imitatio studii diffusa in plures VII 3.10. discurrere in omnia ministeria II 4.1.
ferre oculos iacentes in terram II 7.3.
incidere in meam aetatem I pr. 1 (aequalem esse), in vitium VII pr. 4, IX 2.21, in malum colorem VII 1.20, in fabulam = male audire II 7.9. IX 13 et 6.6 in alqm = occurrere. incurrere in rem (scil. in memoriae fragilitatem) I pr. 2, II 3.15 membra incurrentia in quaestionem. IX 4.16, X 4.6 quaestio in causam. (Quinct. utrumque verbum saepius usurpat. Dial. 9). imponere in navem VII 1, 9 et 10. Cf. Draeg. I 659.
ire in consilium = cogitare I pr. 18, ire in poenas alcs X pr. 6.
occurrere in existimationem omnium II 7.9.
pervenire in tantam cupiditatem I pr. 14. prolapsum in vitia saeculum I 2.20. properare in omnem iniuriam Suas. 4 3.
redire in antiqua studia I pr. 1. regerere exempla (crudelitatis) in caput invenientium X pr. 6. revolvi in malum fatale Suas. 3.2.
transire in accusationem = ad II 5.17.

In *finale* et *consecutivum*:
in accessionem patrimonii certare cum uxore (= aemulari II 7.1.

(1) Ex pseudo-Tullianis comparanda sunt haecce: in Orat. pr. q. i. exs. i.: *universus* per fas et nefas usurpatum in §§ 1, 5, 8, 21, 28 et in declam. in Sall. 16 alibique. § 17 nemo tam *perdita* auctoritate. § 21 furor *libidinosus*. § 27 *liberum* spiritum ducendi potestas. § 25 ferte opem *divinam* (Senatores!), *divinum* aliquod auxilium et numen ostendite; de abusu huius adject. in Orat. post red ad Quirites vide Wolfium ad cap. I § 2. — Declam. in Sall. § 1 *reperticius*, *accitus*, *insitus* civis. § 7 insidiae *ancillares* i.e. humiles; Amm. Marc. Decl. Cic. in Sall. § 1 *illoto* sermone uti. § 9 *inusitata rabies*. § 12 laudes egregiae et *unicae* sunt. § 13 cupiditatibus *infinitis* efferri; cf. dial. de Orat. § 15 *infinita* differentia, et Quintil. passim.

in adventum alcs sustinere spiritus (= vitam) II 4.3. in adoptionem petere alqm I 6.6 cf. in unam pugnam advocationem petere I 8.1 et II 1.11. in totum annum inquirere IX 2.3. proficere abunde in argumentum pudicitiae = demonstrare II 7.5. acta in aurem legere II 1.39.

in blanditias se componere X 3.2 = blandiri; cf. se c. ad et IX 6.12.

in brevitatem constringere tirannidem VII 8.1.

in contumeliam suam spirare = vivere I 7.9. non in aliam condicionem deus fudit aequora, quam ne Suas. 3.1.

in dolorem patris filia nominata a noverca IX 6.20.

in exercitationem decurrere IX pr. 4.

funus, in quod me ipsum impendam IX 1.6. in frivola sua alqm invitare II 1.2.

in gratiam mutuas manus porrigere I 1.3.

in habitum supplicantis summittere vultus II 3.6 cf. in h. periclitantium se componere IX 6.12 et Quint. I 10.15, ex his corrige Draeg. I 657.

hereditas in quam dictus sum II 7.2. in hilaritates dies dicare X 4.8.

ius habere in filium VII 4.4. raptorem 8.8. in manus IX 4.4. ius est in scripta Ciceronis (= contra) Suas. 7.11; sed ibid. 5.4 commune ius est in tropaeis, et 7.1 ingenium (Ciceronis), in quo nihil iuris haberent arma. Cf. L. Sen. ius habet in fluctus (et Suet. Cal. 47). Apud Draeg. non repperi, vide I p. 660.

in lacrimas pectora solvere Suas. 6.19. in omnes lusus se resolvere I pr. 14. in lacrimas concitare IX 6.11.

in ministerium sustinendi corpus non sufficient pedes I 1.16 (cf. satis est in ultionem X 1.8). in moram patris (Medea) sparsit fratrem IX 6.9. in omnem motum confingitur puella I 2.5. in mortem habere venenum VII 3.7. in m. impellere (= adhortari) IX 6.10. in m. cogi et in preces Suas. 6.7.

in notam meam convenit I 1.3.

in occasionem similis iniuriae patet solitudo tua II 7.5. in omnia patri parendum II 1.20. opus in quod (exercitatio) exercet IX pr. 4. in optionem se commodare I 5.6 (= dare).

in oratorem corroborari IX pr. 5.

in patientiam stuprorum alqm redimere IX 1.6. in patrocinium filii fingere IX 4.13. in p. nostrum loquor Suas. 2.4. in poenam ampliatur a iudicibus I 3.2. in novam p revivisci I 3.6. renasci in p. X 4.22. recipere in poenitentiam mortis VII 8.1.

in patrimonium meum tollo puerum II 1.31.

in quaestionem se parare I 5.9, cf. VII 3.3 et 6, sed ib. 8 p. ad.

in rem pertinet nihil IX 2.20 = refert (dett. ll. ad), sed: ad hanc rem X pr. 1, ad patres IX 4.12, ad ruborem iuventutis X 2.14, ad me Suas. 7.1.

in sententias omnia trahere IX 2.21, in schemata tractationem frangere IX 2.22. in hanc summam alia (dixit) II 4.13, cf. Quint. I 1.19, non repperi ap. Draeg. I 656. (= in hanc sententiam).

in tormentum asservari I 5.5.

in alios usus emere X 5.18. in verecundiam alcs se pignorare II 7.3.

in volupates hortari alqm I 8.2. cf. in exempla h. X 3.2. in vulnera armore manum X 5.8. (1)

In c. acc. post *substantiva*:

blandimentum in stipem I 1.1. discursus in omnes artes II pr. 3. impetus in aliena per arma I 2.8. odium in cetera I 1.3. patientiam in damna praestare Suas 7.3. perversitas in contrarium VII 5.3.

post *adiectiva*:

contumeliosus in vos Suas. 4.4. ingenium exactissimum in omnes studiorum partes II 4.8. sermo exquisitus in omnes facetias II 7.4. verba humilia in adulationem Suas. 6.3.

idoneus in nullem spem X 4.56. ingratus in neminem IX 1.2. misericors in nos VII 8.1. pius in maritum X 3.1. paratissimus in mortem VII 3.3. cf. Dial. 31 p. in disputationem.

In c. acc. *personae*: optionem dare in absentem I 5.5. affectus dominatur in nos I 8.5 cf. Liv. ll. ap. Draeg. 654.

in patriam alqd meritum conferre ibid. 6. in alqm strepere II 1.17. mihi aliquid licet et in me = pro me II 3.10 cf. 2.12. in istam effudit tantum (pecuniae) II 7.1.

In usque (usque in) procedere i. miraculum usque I pr. 2. u. i. philosophiam prosequi II pr. 2. u. i. haec tempora constitit ib. 1.17. publica damna II 5.7. partem advers. transcurrere VII 4.7. forum IX pr. 2. mortem X 3.1 supplicia descendere ib. 5. memoriam nostram perductus X 4.12. intimam amic. 5.22. ultionem X 1.8 et 9. (usque ad 1 pr. 4. VII 7.7. X pr. 9 al.). Quint. in proverbium usque I 10.21. Dial. ad usque 8.19.

(1) Cf. Declam in Sall. 3: civitatis incommodum *in gloriam* suam *ponere*. Addo pro Marc. § 7: *in* istius *societatem gloriae* se non *offert* (fortuna).

Eodem huc pertinent formulae:

in hoc (ut): I 3.8 39. et 5.8. II 1.12 et 19 et 30, ib. 3.12. VII 3.7. et 7.14. IX 1.6, 2.2, 6.12. X 4.23. in quid desiderabas liberos II 5.5, ib. 1.11. Cf. Suas. 2.4 sq. (at contr. VII 6.15 ad hoc; et II 1.19 et 30 in hoc = quia est ablativus, cf. I 5.8 propter hoc, quia). Idem saepe ap. Quint. Cf. Draeg. p. 658, qui primum citat L. Senecam.

in quantum (tantum) I pr. 6, VII pr. 3 et 6.9. II 1.11 et 7.3.

in contrarium VII 5.3, dial. 15 et 16. in deterius I pr. 7 in infinitum IX 3.8. Quint. II 17.16. in minimum urgere Suas. 2.1.

Similes constructiones per in c. acc. minus usitatas in L. Senecae tragoediis notavi CV -iens, in Quint. ll. I-III LXXV -iens, in Dial. d. Or. fere XX -iens (quater in quantum s. tantum). Cf. Draeg. I 57.

In c. ablativo:

in filia tua id coegisti, quod VII 6.7. non potest in ea sperari sacerdos I 2.4. in ultimo = denique I 7.14. II 1.28. pars legis, in qua mors est I 5.7. quaestio, in qua quaeritur I 7.12. neminem habuit, in quo hoc faceret II 1.28 cf. I 1.8 in te facio. in hac cogitatione tacebant = id cogitantes II 4.2.

in absentia viri II 7.1. fortuna in angusto posita VII 3.3.

PARTICULAE ET ADVERBIA.

An: de hoc rogandi particula ceterisque cf. Sander p. 19. Solemne rhetoribus fuisse in simplici rogatione apparet e Quint. III 4.6 sqq. Numquid notavi I 2.6, 7.1, 8.2, II 1.5 et 15, 7.7. VII 2.4, 3.5, 8.5, IX pr. 1 = num aliquid, 2.11 et 14, 6.8. Suas. 7.2. ecquid VII 2.2, 1.7 (ecquem), 8.2, IX 4.6. In L. Sen. tragg. numquid XI -iens. Nonne cum Sandero non inveni. utrum-an raro, cf. Sander.

adhuc: nec adhuc = nondum II 5.6. sive adhuc esset vitiata sive non esset = iam (?) VII 8.4.

aliubi-aliubi II 5.8. Varro semel. L. Sen. et Plin. saepe.

aliqua-aliqua (sc. mulier) X 3.2. L. Sen. Plin. Quint. semel (?) Cic. parad. III 1.21.

alioquin: Ipse Seneca usurpat pro *ceterum*: I pr. 11. II pr. 4. IV pr. 8. IX 5.11, et Fulvius Sparsus IX 2.5. Porcius Latro pro alio tempore vel casu: I 1.16. II 6.5. VII 6.13. IX 1.6, 3.8; item Gallio X 3.10; 5.15 et 17 et Hispo ib. 19. In Quint. ll I-III XIII -iens notavi.

eo deest in I pr. 6 quo plura sunt, plus proficitur. Cf. Hand. II 414.

ne: II 7.3 in tantum, quantum ne sit.

non: amant rhetores formulam non (nec) est quod sim. Suas. 2.7. II pr. 3, 1.21, 2.11, 3.10, 7.3. III pr. 14 IX 1.11. X pr. 1, 2.5, 4.6. Cf. quid est (habuit) quare (quod) VII pr. 8 et 7.7. IX 6.17. I 7.1; iidem usurpant nemo (nullus, nihil) non I 2.20 et 22, 5.6. II 7.8. III pr. 2. Suas. 6.21, al.

nusquam rerum III pr. 5. Cf. ubique gentium II 1.12.

quam: aeque mirum quam certum III pr. 1. (Plaut. Liv.); quam magna pars IV pr. 6, quam multa IX 2.19, quam paene feci II 3.6. Cf. tam magnus II 5.19. Suas. 2.12, 3.4. Dial. d. Or. 1.

quomodo-sic, ita (= ut-ita) I 5.5, 7.6. III pr. 10. IV pr. 8. VII 5.13 bis. IX pr. 1. Cf. Dial. d. Or. 36, 40. Cic. raro, Tusc. V 18.

quomodo = quantopere Suas. 1.10. Co. II 2.30.

simul pro simulac II 6.11. III pr. 1. VII 5.7. X 3.1 al.

subinde = interdum I pr. 15, 8.2. II 4.12. IX pr. 1. Suas. 7.13 = mox II 1.10. III pr. 17. Dial. de Or. 37; in tragg. semel inveni Phoen. 232.

tamquam. Notum est quantopere tunc temporis hac particula delectati sint; usurpant autem rhetores diversa significatione = exempli causa I pr. 23 t. quae de fortuna dicuntur. ib. 1.13, 8.14. II 1.37 bis, 3.12 et 15. VII 3.6 al. = quippe c. substantivis: I 5.5 non tanquam raptor (i.e. quia raptor est) occidetur. 7.10. II 3.16. III pr. 14. VII pr. 1, 1.21 et 24, 3.9, 7.10 et 16. IX pr. 5, 1.9, 2.14 (15, 18 et 23), 3.11, 5.8, 6.18. X 4.2. Suas. 2.12. = quasi cum verbis (raro c. subst. ut scriptores classici vulgo): I 2.17. II 2.11. VII 7.4. t. non possis. IX 3.8 t. non possum. ib. 4.16, 6.4 et 10 t. noverca. X pr. 1, 4.6, 5.4 t. castra. etc. Sic-tanquam = ut VII 8.5. IX 5.7. X 1.7. Cf. dial. d. Or. 2.10.18.25.32.37. Quint. passim. In L. Senecae tragg. non repperi. (1)

tantum non II 7.4. III pr. 18. VII. 1.17. Suas. 3.5; tanto vehementius quam umquam IV pr. 4 = multo.

totum aliud est = prorsus X pr. 15.

(1) Dubium movet in Or. pro Marc.: *ut nulla non modo cupiditate sed ne spe quidem prudens et sciens tanquam ad interitum ruerem voluntarium.* Eadem opera notare liceat ex Or. post red. in Sen. § 20 Ciceroni inusitatum illud *iuxta ac si.* Cf. Sall. Jug. 45 et Liv.

u t = etiamsi I 2.7 bis et 12. II pr. 4, 1.19 sq. Suas. 2.4. (alibi usurpant quamvis, licet, etiamsi); post necesse est vulgo omittitur I pr. 4, 5.18. II 2.9, 3.8, cf. I. 1.9, II 4.1. — exspecto u t hoc faceret I 3.1. In trag. semel notavi, Troad. 429.

utique: nulla particula fere frequentior; notavi tantum I 5.8, II 4.8 et 13. IX 2.21, 6.15. X 1.14, 4.20 etc. Suas. 2.2, 4.8. In Quint. ll I–III notavi XXII iens. Dial. 18.19. 23.31.

Addo etiam:

bis parricida VII 2.5 (cf. Sander p. 11 et Draeg. I. 131).

quam care emancipat I 7.6 (cf. Cic. ad Br. I. 16.6. pro dom. 115).

defunctorie causam agere X 2.18. Lexica afferunt Digesta.

non quaeram extra II 4.9. Cic. extra esse. Quint. extra petere, sim.

tam immature magnum ingenium I 1.22.

intempestive molestus I pr. 5. intemp. liber. Suas. 1.5; int. veniens IX 5.10 uti Cic.

infinito antecedere III pr. 6. Quint. infinito plus, sim.

precario memoria mihi paret I pr. 5, prec. movi II 4.3, (precaria castitas I 2.1).

saluberrime potentia constringitur VII 8.1 = utilissime, raro.

vix apparens cicatrix VII 5.13. (1)

ABUNDANTIA.

Itane sic X 1.14. sed nempe X 2.14. deinde inde (?) VII 3.9. Cf. Draeg. I 127 sqq. et H. Becker, studia Apuleiana 41.

rursus relabuntur I pr. 7. introrsus retracti oculi I 6.2.

mutuas manus in gratiam porrigite I 1.3; quotidianum diurnum X 4.24. exiguum paucissimorum dierum tempus I pr. 29. extra legem permissa libertas II pr. 1.

continuatio studii pertinacis I pr. 15. mos Hispanae consuetudinis I pr. 16. ex parte aequitatis pendet I 1. 14. Cf. Dial. d. or. 4 patrocinium defendendae poeticae, et Suas. I pr. 16 lucubrare per totam noctem. cll. 17, (et 1 pr. 8 somnus languorque ac somno et languore turpior sqq. et ib. 14 silvis montibusque cum se tradiderat, in silvis ac montibus . . . provocabat). (2)

VERBORUM CONSTRUCTIO MINUS SOLITA, GRAECORUM POETARUMQUE USUM REFERENS.

INFINITIVUS.

contentus est delenire audientes IX pr. 1, cf. Quint. I 5.17. III 1.22. dignus tales habere liberos IX 1.6. Verg. (Liv. impers.) Quint. cett. Cf. Draeg. II 319.361. L. Sen. Phaedr. 442. (3)

faciebat aves advolare X 5.27. Verg. Aen. II 538. (cf. hoc quoque faciebat, ut amaret sententias I pr. 22).

quid habui facere I 1.19 cf. Cic. ap. Draeg. 294. (I 1.23 nihil habent implicitum cum).

iurant sibi credere II 2.10. Draeg. 307, raro. Ibid. promittunt nihil facturi (scil. esse? cf. Kühnast Synt. Liv. 268).

sibi imposuit numquam amplius in foro dicere VII pr. 7. iubetis indicare I 1.1.

memini, cum infin. *praesentis* notavi fere XX–iens, cum inf. *perfecti* eadem notione I pr. 24 Latronem declamasse memini. VII 6.12 miserrimum me diem egisse. VII 4.10. IX 5,20, 6.16. X pr. 8. Cf. Draeg. 365 sq. ibique ll. Ciceronis. Denique memini cum *participio* X pr. 9 mem. eum dicentem. ibid. 1.13 mem. illum declamantem. Huiusce autem constructionis exempla frustra quaesivi.

GENETIVUS GERUNDII ET GERUNDIVI.

De hoc genetivo uberrime tractavit J. K. Witt (Progr. des Friedr. gymn. Gumbinnen 1873), sed ut reliquos scriptores Latinos optimos pessimosque adhibuit paene omnes, ita nostrum praetermisit, qui hunc genetivum iunctum habet quinque substantivis quae a Wittio notata non sunt (1):

custodiae servandae integritatis II 7.3, ibid. in necessaria resalutandi vice multo rubore confusa, et X pr. 6 iustissima patiendi vice. II 1.21 dat tibi notam reconciliandi suos (= indicium). I 6.3. facere sibi sortem nascendi. I 5.5 tormentum diutius pereundi. — Praeteria notavi X 1.6 accusandi divitis animos sumere. I pr. 14 tanta sic vivendi cupiditas. I 3.1 pereundi infelicitas (de muliere quae de rupe deiecta non periit). I 1.16 ministerium sustinendi corpus. VIII 4.10 audiendi neglegentia. De his cf. Witt. ll.

Subicio ablativos gerundii cum negatione copulatos in Suas. 1.16 volebam vos experiri non adiciendo iudicium meum nec separando a corruptis sana. ibid. 2.5 quam turpe esset fugere indicastis, Lacones, tamdiu non fugiendo. Similem usum semel tantum retulit Draeg. II 812 ex Cic. Cat. I 30.

PARTICIPIA.

In adhibendis participiis, praesentibus imprimis, maximopere rhetores sibi indulserunt, in quo partim, Graecorum usum imitati, speciosae orationis concinnitati studuisse, partim etiam auditorum delectationem aucupati esse videntur, libentissime usurpantes formas in -antia, -entia terminantes: I pr. 5 quae obversantia mihi et se ostendentia, ib. 7 turpia multo honore quaestuque vigentia. I 7.8 prodigia inter se furentia. Cf. Suas. 6.6. II 3.15 quasi membra in quaestionem incurrentia, ib. 5.4 instrumenta ipso visu animos frangentia (cf. Eurip. Med. 264). III pr. 2 omnia aliquo petentia. VII 1.4 omnia procellis saevientia. ib. 27 omnia canentia sub sideribus muta erant. ibid. 4.8 omnia excitata et fluctuantia. X pr. 4 inter obstantia erumpat vis. Suas. 2.1 fallentia cursus vada altioribus (sc. locis) internata, etc.

Substantive posita iis quae supra memoravi haec addenda sunt: I 8.3 fatigante felicitatem quid molestius est. II 5.10 animus non reddentis. IX 1.4 turba dicentium. Suas. 2.1 vota navigantium. al. sim.

Porro haecce notanda: II 1.4 odi patrem tot eicientem innocentes... domum lot facientem nocentes. III pr. 1 agnovi viros non respondentes famae suae, cf. Suas. 2.15 magni nominis et nomini respondentis ingenii. VII 5.1 quis ferret te testem in forum venientem (cf. I 8.2 et II 4.8 audio te dicentem. II 1.1 et 7 vidi fugientem. vidi deos certantes, sim.)

Denique propter attributorum et definitionum cumulationem et intricatam verborum dispositionem, Graeci sermonis magis propriam, notabilia sunt:

I 2.20 adolescentem misericordis populi beneficium polluere tentantem. Silo. II 1.1 omnis blandientis fortunae speciosus cum periculo nitor; ibidem: vidi ambitiosa turba clientium limina deserta sub domino sectore venalia. Latro. II 1.8 dicta corruentium inter divitias suas exemplorum. Fuscus. III pr. 9 in proclive nitentibus vehiculis moraturas manus inicit. VII 1.20 cum descripsisset ingenti spiritu titubantem et inter cogitationem fratris occidendi concidentem. Seneca. VII 2.11 dixit non suae infirmitatis sententiam. Sen. (cf. II 1.37 sententiis ad hoc tendentibus. X pr. 15 sententiae aliquid petentes). VII 5.2 tantum admissuro nefas obtendenda nox est. Triarius. IX 4.4 per modo restitutae libertatis laetitiam. Fuscus. *ib.* 5.6 insectatio patris tam patienter suos perdentis. Sen. *ib.* 6.2 naturali quodam deploratae mentis affectu morientibus gratissimum est commori. Gallus. X 1.6 cuius inter necessarium ita crudeliter interempti patris dolorem. Latr. *ibid.* omnium mortalium miserrimi inter necessarias super occisum patrem lacrimas .... inertiam. Latr. *ibid.* 7. per haec necessaria omnibus periclitantibus instrumenta. Latr. X 4.4 o te inter omnes debiles ante hoc iudicium felicissimum. Triar. Suas. 2.12 affectus animorum incerta sorte pendentium. Sen. *ibid.* 13 calumnia ab omnibus magnis ingeniis summovenda. Sen. *ibid.* 6.6 annorum numquam observatum viris fortibus numerum. Fusc. *ibid.* 7.2 provocatam inter initia adulescentiae libertate tirocinii tui Sullanam potentiam. Cestius. (Similia, sed elegantius plerumque disposita, habet Livius, e.g. 21.52 Galli in duorum praepotentium populorum certamine per ambiguum favorem haud dubie gratiam victoris spectantes. *ibid.* 53 occasio in se unum vertendae gloriae. 57 ingenti periculo per effusos passim

---

(1) Quum supra de *praepositionibus* disputans praetermiserim exempla ex Senecae tragoediis, haec etiamnunc suppeditabo: *citra* inveni Oed. 951 citra patrem. *inter* insolite: Phaedr. 104, 158. H. Oet. 1564. 1571. 1613. 1740. 1842. *intra* viscera Phoen. 249. *in c. accus.* eadem licentia qua rhetores usurpavit in tragg. CV-iens. *in hoc* Phaedr. 1218.

(2) Cf. Or. prid. q. i. exs. i. § 1 *ardore flammae* occidere. Cf. Lucr. Ibid. quem virtutis gloria *cum summa laude ad caelum extulit*, cf. § 29 *victoriam cum laude* possidet coniunctam. ibid. liberorum *conceptam dulcedinem* animo *inclusam continere*. § 9 *consensum coniurationis* exstinxi. ibid. quomodo *spes salutis* reliquis residebit, cum civibus praeclusa sit *exspectatio incolumitatis*. § 18 fretus *innocentae virtute* (cf. 9 innocentia fretus), cf. mox: *violentiae impetu* opprimi. § 14 *conflata conspiratio* est restincta.

(3) Declam. in Sall. § 9 minor est (res familiaris), quam *habere dignus sum*.

(1) Non magis inveni in illo libello ex Or. pro Marc. § 27 *naturam expleveris satietate vivendi*.

ad praedandum hostium equites, audacia magis quam consilio aut spe fallendi resistendive si non falleret, transgressus. (1)

Alia minus usitate aut poetice dicta:

I pr. 9 ite nunc et in istis viris quaerite oratores. Sen. I 2.1 quo mihi sacerdotem cuius precaria est castitas. Latro. *ibid.* 8 piratas, quibus omne fas nefasque lusus est. Cest. II 1.33 controversias, in quibus inter silentium et significationem medio temperamento opus est. Sen. II 5.3 carnifices, in quorum vultibus tormenta erant. Cest. IX 2.29 et ad hanc controversiam Graeci manus porrexerunt. Sen. X 2.5 quo viro (Cicerone) nihil speciosius civilis tempestas abstulit. Sen. *ibid.* 3.14 quid peccavi quod filiam non primo verbo recepi. Argentarius (alio sensu Cic. ad fam. IX 19 ego tribus primis verbis, quem locum Marklandus citavit ad suspecta ista: inceptis verbis, in har. resp. 1). Suas. 2.21 rhetori testimonium stuporis reddendum est, qui dixit, etc. Sen. *ibid* 4.3 incertae sortis vivimus. Fusc. *ibid.* 6.3 Cicero, cui se debet salus publica. Latr. *ibid.* 7.1. respublica in boni principis sinum ceciderat. Haterius.

Proverbia: I pr. 9 ne di tantum mali, ut cadat eloquentia. Sen. I 3.5 ab Tarpeio ad Vestam ... a saxo ad templum. Hispo. II 1.39 acta in aurem legere. Scaurus; cf. Mart. epigr. I. 90. II 6.4 navem in portu mergis. Fabianus. Contr. III pr. 16 crassas cervices habere. Sen. Cf. Cic. Verr. III c. 59 recuperatores tantis cervicibus qui audeant = tanta audacia, et Pers. I. 98 laxa cervice legere.

(1) Notatu digna est etiam haec sententia in Orat. de haruspicum resp. § 22: *Vis enim innumerabilis incitata, ex omnibus vicis collecta, servorum ab hoc aedili religioso repente fornicibus ostiisque omnibus in scenam signo dato immissa irrupit.* Haec Marklandi et Wolfii reprehensionem non effugisse vix est quod moneam. Etiam notabilis est sententiarum conformatio in his locis: pro Marc. § 1 *tantum in summa potestate rerum omnium modum* (i. e. moderationem). § 22 *quis tam nihil umquam nec de sua nec de communi salute cogitans.* § 25 *istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam.* § 26 *gloria est illustris ac pervagata magnorum vel in suos vel in patriam vel in omne genus hominum fama meritorum.*

Eischen om te worden toegelaten tot de

Iste Klasse.

Nederlandsch. — Het schrijven van een dictée zonder grove taal- of spelfouten. Juiste onderscheiding der rededeelen en kennis van den enkelvoudigen zin (onderwerp, gezegde, voorwerp, bepalingen). Het verstaan van de meest gebruikelijke abstracta. Verstaanbaar lezen.

Fransch. — De vormleer, daaronder begrepen de voornaamste onregelmatige werkwoorden. Eenig begrip van het gebruik van het verleden deelwoord met *être* en *avoir* en van de wederkeerige werkwoorden. Het vertalen uit het Nederlandsch in het Fransch, waaruit voldoende oefening blijkt in het vormen van zinnen (vragende, ontkennende enz.), in het plaatsen der persoonlijke en het gebruiken der betrekkelijke voornaamwoorden.

Geschiedenis. — Hoofdzaken uit de geschiedenis des vaderlands.

Rekenen. — Behalve de kennis der hoofdbewerkingen met geheele getallen, vaardigheid in het uitvoeren van eenvoudige bewerkingen met gebroken getallen. Het stelsel van maten en gewichten.

Aardrijkskunde. — Nauwkeurige kennis van Nederland en eenige bekendheid met het overige Europa.

IIde Klasse.

Latijn. — Vastheid in het declineeren en conjugeeren; eenige bekendheid met de praeposities en de meest voorkomende conjuncties. Hoofdzaken uit de casusleer. Vaardigheid in het vertalen van het Latijn in het Nederlandsch en omgekeerd, van zinnen, waarin genoemde zaken voorkomen.

Nederlandsch. — Theorie en praktijk der spelling. De hoofdzaken der rededeelen (buiging, geslachten, vervoeging enz., niet de afleiding of samenstelling). De voornaamste regels der syntaxis (theoretisch en practisch). Goed begrip van den enkelvoudigen zin (daarbij het praedicaatsnaamwoord, de appositie, de verschillende soorten van naamvals- of voorzetselbepalingen, den infinitief enz.); de hoofdzaken van den samengestelden zin (subjects-, objects-, betrekkelijke en bepalingsbijzinnen).

Fransch. — De geheele vormleer en daaronder al de onregelmatige en gebrekkige werkwoorden. Eenige kennis van de syntaxis (het gebruik van het lidwoord, van de aanvoegende wijs, van de ontkenning en van het verleden deelwoord). Schriftelijke toepassing van het bovengenoemde in een dictée of thema.

Geschiedenis. — Vaderlandsche. Van den vroegsten tijd tot den vrede van Munster (1648). — Algemeene. Beknopt overzicht van de geschiedenis der Oostersche Volken, der Grieken en Romeinen en der middeleeuwen tot het begin der kruistochten (1096).

Wiskunde. — Rekenkunde. De hoofdbewerkingen met geheele en gebrokene getallen, de kenmerken van deelbaarheid, de grootste gemeene deeler, het kleinste gemeene veelvoud en eenige kennis van de genoemde bewerkingen ook in andere talstelsels. Meer uitgebreide kennis van het stelsel van maten en gewichten. — Stelkunde. De vier hoofdbewerkingen met geheele vormen, vaardigheid en juistheid in het oplossen van eenvoudige stelkundige vergelijkingen van den 1sten graad met één onbekende en gemakkelijke vraagstukken, die hierop betrekking hebben. — Meetkunde. De eenvoudigste eigenschappen der vlakke figuren tot en met de gelijk- en gelijkvormigheid der driehoeken.

Aardrijkskunde. — Algemeene inleiding. Uitgebreidere kennis van Nederland en Europa.

Natuurlijke Historie. — Overzicht van het maaksel van den mensch, de zoogdieren, vogels en kruipende dieren. Kennis der organen van de plant.

IIIde Klasse.

Grieksch. — Hoofdzaken van de grammatica tot de verba op *μι*. Vastheid in het declineeren en conjugeeren. Eenige vaardigheid in het vertalen van het Grieksch in het Nederlandsch en omgekeerd van zinnen, waarin genoemde zaken voorkomen.

Latijn. — Leer van het subject, praedicaat, de casus, de plaatsbepaling, Accus. (en Nom.) c. Inf., hoofdzaken van het participium (vooral Abl. abs.) en de overige nomina verbalia. Eenige vaardigheid in het lezen van eenvoudig proza en eenige bekendheid met poëzie en prosodie (b. v. 1ste stukje van KAN en SCHROEDER, *Bloemlezing*).

Nederlandsch. — Vastheid in de spelling. De rededeelen als voor Kl. II, en daarenboven enkele eenvoudige begrippen van de samenstelling en afleiding, vooral in zoover dit in verband staat met de praktijk (als onderscheiding van eigenlijk, oneigenlijk en niet samengestelde verba). De syntaxis (behalve de conjunctief en enkele moeilijke punten), vooral in verband met den stijl. Grondig begrip niet alleen van alle elementen des enkelvoudigen zins, maar ook van het karakter der deelen van den samengestelden zin.

Fransch. — Hoofdregels der syntaxis van alle rededeelen. Schriftelijke toepassing in dictées en thema's.

Geschiedenis. — Vaderlandsche. Van 1648—1795. — Algemeene. Geschiedenis der middeleeuwen en der nieuwe geschiedenis tot den Westphaalschen vrede (1648).

Wiskunde. — Rekenkunde. De leer der evenredigheden van getallen en grootheden, de vierkantsworteltrekking en de eenvoudige gevallen van percentrekening. — Stelkunde. De ontbinding in factoren, de vergelijkingen met twee of meer onbekenden, vraagstukken die hierop betrekking hebben, de herleiding van gebroken vormen. — Meetkunde. De voornaamste eigenschappen der rechtlijnige vlakke figuren, de eenvoudigste eigenschappen van den cirkel.

Aardrijkskunde. — Kennis der verschillende landen van Europa.

Natuurlijke Historie. — Overzicht van het maaksel der visschen, gelede en lagere dieren. Kennis der organen van de plant.

Duitsch. — Schrijven en lezen. Sterke en zwakke verbuiging. Verbuiging der eigennamen, adjectieven en voornaamwoorden. Telwoorden, hulpwerkwoorden en zwakke conjugatie.

IVde Klasse.

Grieksch. — Nauwkeurige kennis van de declinatie en conjugatie. Geschiktheid om uit een leesboek (b. v. van COBET en DE GELDER) en uit XENOPHON met eenige hulp iets te kunnen vertalen. Eenige copia verborum.

Latijn. — Grondige kennis van de vormleer, vooral van de onregelmatige Perf. en Sup. en van de beteekenis der verba. Bekendheid met die hoofdzaken der syntaxis, welke bij het lezen van schrijvers het meest voorkomen. Een voldoende copia verborum. Er moet gelezen zijn uit *Nepos*, *Caesar*, *Phaedrus* (in bloemlezing of volledige uitgave), liefst ook iets uit *Sallustius* en *Ovidius*.

Nederlandsch. — Dezelfde eischen als voor de IIIde Kl., doch met uitbreiding der syntaxis. De meest voorkomende synoniemen.

Fransch. — De geheele syntaxis. Vertaling van niet te moeilijke Fransche stukken in het Nederlandsch en omgekeerd. Schriftelijke toepassing in dictée of opstel.

Geschiedenis. — Vaderlandsche. In haar geheel. — Algemeene. Overzicht der nieuwe geschiedenis tot 1848.

Wiskunde. — Rekenkunde. Het behandelde in VERSLUYS, *Beknopt leerboek der rekenkunde*. Dl. I en II. — Stelkunde. Het behandelde in WISSELINK, *Opgaven over de algebra tot de wortelvormen*. — Meetkunde. Het behandelde in VERSLUYS, *Beknopt leerboek der meetkunde tot de snijding der rechte lijnen en cirkels*.

Aardrijkskunde. — De 5 werelddeelen.

Duitsch. — Sterke conjugatie. Bijwoorden. Voorzetsels, voegwoorden en tusschenwerpsels. Geslacht der substantiva.

Engelsch. — Lidwoord, geslacht, getal, naamval. Adjectiva. Vervoeging. Onregelmatige verba. Voorzetsels. (Wat voorkomt in COWAN en MAATJES, *Praktische inleiding ter beoefening der Eng. taal*).

Vde Klasse.

Grieksch. — Behalve grondige kennis van de vormleer, bekendheid met de hoofdregels der syntaxis (Gen. abs., Praepos., constructie met ἄν, vraagzinnen enz.). Lectuur van XENOPHON (*Cyropaedie*, *Anabasis* of *Hellenica*) en LYSIAS, geschiktheid om de vormen en voornaamste constructies te verklaren. Eenige bekendheid met de epische vormen en scansie en eenige lectuur van de *Ilias* of de *Odyssee*.

Latijn. — Grondige kennis van de vormleer en het gebruik der casus. Bekendheid met de overige hoofdzaken der syntaxis. Lectuur (behalve van de schrijvers voor de IVde Kl. opgegeven) van OVIDIUS, VERGILIUS, SALLUSTIUS en CICERO.

Nederlandsch. — Als voor de IVde Kl. Een eenvoudig opstel. Kennis der letterkunde tot VONDEL.

Fransch. — Zoo veel kennis van de spraakkunst en de synoniemen dat men eenige gemakkelijke stukken uit Nederlandsche schrijvers kan vertalen.

Geschiedenis der Grieken tot den dood van ALEXANDER DEN GROOTEN.

Wiskunde. — Stelkunde. Het behandelde in WISSELINK, *Opgaven over de algebra*. 1ste stuk. — Meetkunde. Het behandelde in VERSLUYS, *Beknopt leerboek der vlakke meetkunde*. — Stereometrie. Ligging en snijding der vlakken en van den drievlakkigen hoek, volgens VERSLUYS, *Leerboek der stereometrie*.

Aardrijkskunde. — Overzicht der oude aardrijkskunde.

Duitsch. — Woordvorming. Synoniemen. Gebruik der naamvallen.

Engelsch. — Het behandelde in COWAN en MAATJES, 2de stuk. Lectuur van 3 of 4 gemakkelijke Engelsche werken.

ERASMIAANSCH GYMNASIUM.
CURSUS 1881-1882.
Opgave der Boeken enz.

N.B. De leerlingen moeten zich de laatste drukken der opgegevene werken aanschaffen. Hun wordt geraden, de boeken eerst na goedkeuring door de leeraars open te snijden en ze tot het einde van hun schooltijd te bewaren.

Voor het Grieksch.

In de 2e Klasse: Pluygers, leerboek der Grieksche taal door Mehler (ƒ 3.60). — Van den Es, Grieksche opstellen, 1e st. (ƒ 1.25). — Enger, Grieksche opstellen ter vertaling in 't Hollandsch. Groningen, van Zweeden (80 ct.). — Cobet en de Gelder, Grieksch Leesboek voor eerst-beginnenden (ƒ 1.20).

» » 3e » Pluygers, als boven. — Van den Es, Grieksche opstellen, 2e st. (ƒ 1.25). — Cobet en de Gelder, als boven. — Xenophon, Cyropaedia (60 ct.).

» » 4e » Pluygers, als boven. — Van den Es, Grieksche opstellen, 2e en 3e st. (ƒ 1.25). — Xenophon, Anabasis (Cobet) (ƒ 1.20). — Lysias (Cobet) (ƒ 1.25). — Isocrates (2 vol ƒ 1.80). — Homerus (2 vol. ƒ 3.—). — Polak, Bloemlezing uit Grieksche dichters (ƒ 1.20).

» „ 5e » Pluygers, als boven. — Van den Es, Grieksche opstellen, 3e st. (ƒ 1.25). — Homerus (2 vol. ƒ 3 —). — Herodotus (2 vol. ƒ 1.80). — Isocrates (2 vol. ƒ 1.80.). — Euripides, Medea (20 ct.). — Xenophon, Memorabilia (30 ct.).

» » 6e » Pluygers, als boven. — Herodotus (2 vol. ƒ 1.80). — Plutarchus, Pericles (60 ct.). — Demosthenes, 1e dl. (ƒ 1.—). — Plato, Protagoras (40 ct.). — Homerus (2 vol. ƒ 3.—). — Sophocles (ƒ 1.—). — Aristophanes, 2e dl. (ƒ 1.—). — Buchholz, Anthologie aus den Griech. Lyrikern (ƒ 1.95).
Woordenboek: Van den Es (ƒ 9.75).

Voor het Latijn.

In de 1e Klasse: Kan, Latijnsche Grammatica (2 dln. ƒ 4.50). — Kan, Opstellen ter vertaling in het Latijn, 1e st (ƒ 1.—). — Jacobs en Döring, Latijnsch Leesboek, 1e dl. (ƒ 1.25). — Spiesz-Ouwersloot, Latijnsche Vertaaloefeningen (1e Cursus 75 ct., 2e Cursus ƒ 1.25). — Hecker, Klassisch Woordenboek (ƒ 3.90).

» » 2e » Kan, als boven. — Kan, Opstellen ter vertaling in het Latijn, 2e st. (60 ct.). — Kan en Schröder, Bloemlezing uit Latijnsche dichters, 1e st. (60 ct.). — Spiesz-Ouwersloot, als boven, 2e en 3e Cursus (ƒ 2.50). — Cornelius Nepos (20 ct.). — Caesar (Dinter) (ƒ 1.—). — Hecker, als boven.

» » 3e » Kan, als boven. — Kan, Opstellen ter vertaling in het Latijn, 2e st. (60 ct.), 3e st (70 ct), 2e druk. — Spiesz-Ouwersloot, als boven, 3e Cursus. — Ovidius, Metamorphoses (60 ct.). — Caesar (ƒ 1.—) — Sallustius (30 ct.). — Kan en Schröder, Bloemlezing als boven, 2e st. (ƒ 1.—). — Hecker, als boven.

» » 4e » Kan, als boven. — Kan, Opstellen, als boven. — Vergilius (90 ct.). — Ovidius (90 ct.). — Kan en Schröder, als boven, 2e st. — Cicero, pro Archia poeta (30 ct.) en Epist. (Hoffmann, 1e stuk) (ƒ 1.60). — Sallustius (30 ct.).

» » 5e » Kan, als boven. — Livius, L. XXIX (65 ct.). — Cicero, de Officiis (40 ct.) en Verrinae (ƒ 1.20). — Vergilius (90 ct.). — Terentius (80 ct.). — Horatius (65 ct.).

» » 6e » Kan, als boven. — Livius, L. I-VI (65 ct.). — Tacitus, Agricola (Cornelissen) (75 ct.). — Cicero, Tusc. disputationes (50 ct.). — J. Woltjer, Serta Romana (Wolters 1880) (ƒ 1.90). — Horatius (65 ct.). — Terentius (80 ct.). — Plautus, Trinummus (Brix) (80 ct.).
Woordenboeken: Kan en Schröder (ƒ 3.50) of Engelbregt (ƒ 9.75) en Nederlandsch-Latijnsch Woordenboek van Van Hoëvell (ƒ 3.90) of van Cappelle en Ekker (ƒ 9.75).

Waar geene uitgaven van Grieksche of Latijnsche schrijvers zijn opgegeven, worden de laatste van Teubner bedoeld.

Voor Antiquiteiten, Mythologie, Historia litteraria en Metriek.

In de 4e Klasse: Lübker, Reallexicon des klass. Alterthums (geb. ƒ 9.10).

» » 6e » Schlimmer, Romeinsche Antiquiteiten (ƒ 3.90). — W. Kopp, Geschichte der Griech. Literatur, (Berlin, Springer 1878) (ƒ 1.30). — H. Bender, Grundriss der Röm. Literatur-geschichte (Teubner 1876) (65 ct.). — L. Müller, Metriek, vertaald door Mehler (Gron. 1881) (ƒ 0.75).

Voor het Nederlandsch.

In de 1e-5e Klasse: Van Helten, Kleine Nederlandsche Spraakkunst (1e st. 90 ct., 2e st. ƒ 1.10). — De Vries en Te Winkel, Woordenlijst (ƒ 1.70).

» » 1e » Bloemlezing van De Keijzer (Stellwagen) (ƒ 1.50).

» » 2e » Staring, Gedichten (volksuitgaaf) (ƒ 1.25). — Potgieter, Proza (2 dln., ƒ 2.50). — Stelwagen, Stijloefeningen, 1e st. (60 ct.).

» » 3e-6e » Ten Brink, Kleine Geschiedenis der Nederlandsche letteren (ƒ 1.90). — Bloemlezing van De Groot, Leopold en Rijkens (ƒ 3.75).

» » 3e » Wolff en Deken, Willem Leevend (Guldenseditie, 2 dln. à ƒ 1.—). — Twee of drie No's. van het Klass. Letterk. Pantheon (à 30 ct.). — Mulder, De kiesvereeniging van Stellendijk (90 ct.).

» » 4e » Vondel, Meesterstukken uit zijn Werken (Doorenbos) (ƒ 2.95) of de complete Werken van Vondel (Roelants) (ƒ 9,60). — Drie of vier No's. van het Klass. Letterk. Pantheon (à 30 ct.). — Shakespeare, Macbeth (20 ct.).

» » 5e » Langendijk, Spiegel der vaderl. kooplieden (bij Hulscher) (75 ct.). — Drie of vier No's. van het Klass. Letterk. Pantheon (à 30 ct.). — Lessing, Emilia Galotti (15 ct.).

» » 6e » Sproke van Beatrijs en Carel ende Elegast (Ed. Jonckbl.) (ƒ 2.90). — Da Costa, Politieke Poëzie (ƒ 1.95). — Bilderdijk, Ondergang der eerste wereld (bij Kirberger) (ƒ 1.25).

Voor het Fransch.

In de 1e Klasse:	Delinotte et Cocheret, Manuel français, cours secondaire, 1ère partie (ƒ 1.—). — Faisely, exercices de lecture, de traduction et de conversation, 1 série (ƒ 1.—). — Delinotte, Mots et expressions (60 ct.).
» » 2e »	Delinotte, Grammaire francaise complète (ƒ 2.25). — Faisely, als boven, 2e série (ƒ 1.40). Baudet, Fransche oefeningen, 5e st. (75 ct.).
» » 3e »	Delinotte, Grammaire als boven. — Baudet, Fransche oefeningen, 6e st. (75 cts.) — La Fontaine, Fables (éd. Hachette) (85 ct.) — Vinet, Chrestomathie, Littér. de l'adolescence (éd. Lausanne). revue par Rambert (ƒ 2.20).
» » 4e, 5e »	Baudet, Fransche oefeningen, 7e stukje (75 ct.).
» » 6e »	Augier, Le gendre de Mr. Poirier (15 ct.).

Voor het Engelsch.

In de 3e Klasse:	Cowan en Maatjes, Leercursus ter beoefening der Engelsche taal (1e ged. 50 ct., 2e ged. ƒ 1.20). — Slater, English Grammar (90 ct.). — Gomm, English Reader (ƒ 1.25).
» » 4e »	Cowan en Maatjes, 2e gedeelte. — Slater, als boven. — Maatjes, Engelsche vertaaloefeningen (40 ct.). — Gomm, als boven.
» » 5e »	Goldsmith (55 ct. en hooger). } De overige boeken later op te geven.
» » 6e »	Shakespeare (70 ct. en hooger). }

Voor het Duitsch.

In de 2e Klasse:	Müller, Spelling en uitspraak der Hoogduitsche woorden (50 ct.) — Müller, Hoogduitsche Spraakkunst, 1e deel (ƒ 1.—). — Müller, Deutsches Lesebuch (ƒ 1.25).
» » 3e »	Müller, Hoogduitsche Spraakkunst, 1e en 2e deel (ƒ 1.—). — Müller, Deutsche Chrestomathie (ƒ 1.50). — Schiller, Gedichte (60 ct.).
» » 4e »	Müller, Hoogduitsche Spraakkunst, 2e deel (ƒ 1.—). — Goethe, Götz von Berlichingen (15 ct.). — Lessing, Minna von Barnhelm (15 ct.). — Lessing, Nathan der Weise (15 ct.). — Hauff, Lichtenstein (40 ct.).
» » 2e »	Müller, Opstellen, ter oefening voor meer gevorderde leerlingen (90 ct.). — Goethe, Iphigenie (15 ct.). — Egmont (15 ct.). — Hermann und Dorothea (15 ct.). — Schiller, Wilhelm Tell (15 ct.). — Wallenstein (30 ct.). — Jungfrau von Orleans (15 ct.).
» » 6e »	Schiller, Maria Stuart (15 ct.). — Veegens, Bloemlezing uit Nederl. Prozaschrijvers, 4e st. (40 ct.). — Von Kleist, der Prinz von Homburg (15 ct.). — Geibel, Sophonisbe (ƒ 2.30). — Hamerling, Danton und Robespierre (ƒ 1.95).

Voor de Geschiedenis en Aardrijkskunde.

In de 1e Klasse:	Wijnne, Beknopte Geschiedenis van het Vaderland, (ƒ 1.75). — Jorissen, Overzicht der Algemeene Geschiedenis (ƒ 1 90). — Kan, Hist.-Geogr. Atlas (ƒ 3.50). — Bruins, Driemaal den aardbol om (70 ct.). — P. R. Bos, Schoolatlas der geheele aarde (ƒ 3.75).
» » 2e »	Wijnne, Jorissen, Kan, Bruins, Bos, als boven.
» » 3e »	Wijnne, Jorissen, Kan, Bruins, Bos, als boven.
» » 4e »	Jorissen, Kan, als boven. — Histor. Quellenbuch zur Alten Geschichte. I Abth. (Herbst und Baumeister) (2 Hefte ƒ 2.15). — Renssen, Kort Overzicht der Oude Aardrijkskunde (60 ct.).
» » 5e »	Histor. Quellenbuch u. s. w., II Abth. (Weidner) (3 Hefte ƒ 4.50). — Karsten, Inkomsten en Uitgaven v. d. Rom. Staat (80 ct.)
» » 6e »	Beynen, Kort overzicht van de Staatsregeling in ons Vaderland (ƒ 1.25). — Grondwet van 1848 (25 ct.). — Krecke, Beginselen der Natuurkund. Aardrijkskunde (90 ct.). — Karsten, als boven.

Voor Natuurlijke Historie, Natuur- en Scheikunde.

In de 1e, 2e Klasse:	M. Salverda, Handleiding bij het onderwijs in de beginselen der Plant- en Dierkunde (ƒ 3.75).
» » 5e, 6e »	N. van der Wall, Leerboek der Dierkunde. bewerkt naar Dr O. W. Thomé (ƒ 2.80). — Van der Stadt, Leerboek der Natuurkunde (ƒ 2.90). — W. von Richter, Beknopt leerboek der anorganische Scheikunde, vertaald door L. Aronstein (ƒ 5.25).

Voor Wiskunde en Kosmographie.

In de 1e Klasse:	Versluys, Rekenkundige Vraagstukken, 1e st. (80 ct.). — Idem, Leerboek der Algebra, 1e dl. (ƒ 1.25). — Idem, Algebraïsche Vraagstukken, 1e st. (50 ct) — Idem, Nieuw Leerboek der vlakke Meetkunde (ƒ 1.25).
» » 2e »	Als boven. — Versluys, Rekenkundige oefeningen, 2e st. (80 ct.).
» » 3e »	Als boven. — Versluys, Beknopt Leerboek der Rekenkunde, 2e deel (60 ct.) — Idem, Leerboek der Algebra, 2e deel (ƒ 1.25). — Idem, Algebraïsche Vraagstukken, 2e en 3e st. (ƒ 1.—).
» » 4e »	Als boven. — Versluys, Leerboek der Stereometrie (ƒ 2.25). — Idem, Gewone en Goniometrische Logarithmentafels (ƒ 1.—).
» » 5e »	Als boven. — (Leerplan Art. 5b) Versluys, De Boldriehoeksmeting (ƒ 1.50). — Idem, Analytische Meetkunde (ƒ 2.25).
» » 6e »	Als boven. — (Leerplan Art. 5b) Als boven.

Herexamens op Donderdag 1 *September, te* 9 *uur.*

Hervatting der lessen op Maandag 5 *September, te* 9 *uur.*

VAKKEN.	AANTAL UREN IN DE WEEK.									
	Klasse I. A.	Klasse I. B.	Klasse II.	Klasse III. A.	Klasse III. B.	Klasse IV.	Klasse V.	Klasse VI.	
Grieksch	–	–	6	6	6	7	7	8	40
Latijn	8	8	6	6	6	6	7	7	54
Nederlandsch	3	3	2	2	2	2	2	1	17
Fransch	4	4	2	2	2	2	1	1	18
Duitsch	–	–	3	2	2	2	2	1	12
Engelsch	–	–	–	3	3	3	2	1	12
Hebreeuwsch	–	–	–	–	–	–	2	2	4
Vaderlandsche Geschiedenis	2	2	1	1	1	–	–	1	8
Algemeene Geschiedenis	2	2	2	2	2	3	2	2	17
Aardrijkskunde	3	3	2	2	2	1	–	1	14
Wiskunde	4	4	3	3	3	3	5	5	30
Natuur- en Scheikunde	–	–	–	–	–	–	2	2	4
Natuurlijke Historie	2	2	2	–	–	–	2	2	10
Som	28	28	29	29	29	29	34	34	

CURATOREN.	Woonplaats.
Mr. J. A. Vaillant, *Voorzitter.*	*Schied. Singel*, 69.
Dr. J. van der Hoeven, *Secretaris.*	*Eendragtsweg*, 10.
Mr. H. Trostorff.	*Eendragtsweg*, 30.
Mr. J. van Gennep.	*Boompjes*, 74.
Mr. A. J. Roest.	*Kruiskade*, 100.
LEERAREN.	
Mr. J. B. Kan, *Rector.*	*Open Rijstuin*, 20.
Dr. H. T. Karsten, *Conrector.*	*Kruiskade*, 86.
Dr. H. J. Polak.	*Wittedewithstraat*, 91.
Dr. W. L van Helten.	*Mauritsweg*, 32.
Dr. M. C. Tideman.	*Jacobusstraat*, 43.
E. K. J. Verkouteren.	*Westzeedijk*, 96.
Dr. E. Piaget.	*Kortenaerstraat*, 7.
J. Huddleston Slater.	*Schoutelaan*, 1.
H. W. Müller.	*Van Brakelstraat*, 14.
Dr. G. J W. Bremer.	*Westerkade*, 10.
Dr. S. Hoogewerff.	*Kortenaerstraat*, 18.
L. Paul Delinotte.	*Boomgaardslaan*, 93.
Dr. B. J. Goedhart.	*Verlengde Binnenweg*, 127.
Dr. R. T. F. Reudler.	*Wittedewithstraat*, 89.
Dr. H. J. Veth.	*Kruiskade*, 16.
Dr. A. Kempe.	*Kruiskade*, 106.
Dr. J. Hooykaas.	*Schie*, 80.

BEDIENDEN.

B. A. Pieterman, Concierge.	*Lange Torenstraat* 53.
A. Strasters, Amanuensis Nat. Hist.	*Hoogstraat* 153.
A. Bosselaar, 〃 Natuurkunde	*Jacobusstraat* 20.
A. Bresser, 〃 Scheikunde	

ERASMIAANSCH GYMNASIUM.

Cursus 1881-1882. - VERDEELING DER LESUREN.

UREN.	I^ste^ Klasse. A.	I^ste^ Klasse. B.	II^de^ Klasse.	III^de^ Klasse. A.	III^de^ Klasse. B.	IV^de^ Klasse.	V^de^ Klasse.	VI^de^ Klasse.
9	Goedhart . Latijn	Kempe . . Wiskunde	Tideman. . Latijn	Reudler . . Latijn	Delinotte . Fransch	van Helten. Nederlandsch	Veth . . . Nat. Historie	Slater. . . Engelsch
10	Delinotte . Fransch	Reudler . . Vaderl. Gesch.	Kempe . . Wiskunde	Goedhart . Grieksch	Slater. . . Engelsch	Tideman. . O. Aardrijksk.	van Helten. Nederlandsch	Veth . . . Nat. Historie
11	van Helten. Nederlandsch	Delinotte . Fransch	Reudler . . Algem. Gesch.	Slater. . . Engelsch.	Tideman. . Latijn	Polak . . . Grieksch	Karsten . . Latijn	Kan. . . . Latijn
1	Veth . . . Nat. Historie	Kempe . . Aardrijkskunde	Goedhart . Grieksch	Verkouteren Wiskunde	van Helten. Nederlandsch	Piaget. . . Fransch	Karsten . . O. Geschiedenis	Polak . . . Hist. litt.
2	Goedhart . Latijn	Tideman. . Latijn	Veth . . . Nat. Historie	Kempe . . Aardrijkskunde	Verkouteren Wiskunde	Karsten . . Latijn	Polak . . Grieksch	Piaget . . Algem. Gesch.
3	Kempe . . Wiskunde	Veth . . . Nat. Historie	Tideman. . Latijn	Polak . . . Grieksch	Goedhart . Grieksch	Gymnastiek (Jonkerfr. str.)	Piaget. . . Fransch	Verkouteren Wiskunde
9	Goedhart . Latijn	Reudler . . Algem. Gesch.	Kempe . . Aardrijkskunde	Müller . . Duitsch	Tideman. . Latijn	Polak . . . Grieksch	Karsten . . Latijn	Verkouteren Wiskunde
10	Reudler . . Algem. Gesch.	Kempe . . Wiskunde	Tideman. . Latijn	Goedhart . Grieksch	Müller . . Duitsch	Karsten . . Latijn	Polak . . . Grieksch	Verkouteren Aardrijkskunde
11	Kempe . . Wiskunde	Tideman. . Latijn	Müller . . Duitsch	Reudler . . Algem. Gesch.	Goedhart . Grieksch	Polak . . . Grieksch	Verkouteren Wiskunde	Kan. . . . Grieksch
1	Kempe . . Aardrijkskunde	Delinotte . Fransch	Goedhart . Grieksch	van Helten. Nederlandsch	Verkouteren Wiskunde	Slater. . . Engelsch	Karsten . . Latijn	Kan. . . . Latijn
2	Delinotte . Fransch	Kempe . . Aardrijkskunde	van Helten Nederlandsch	Verkouteren Wiskunde	Slater. . . Engelsch	Reudler . Algem. Gesch.	Polak . . . Grieksch	Karsten . . Grieksch
3	Gymnastiek (Jonkerfransstraat)		Delinotte . Fransch	Reudler . . Latijn	van Helten. Vaderl. Gesch.	Karsten . . Latijn	Slater. . . Engelsch	Piaget. . . Fransch
9	Goedhart . Latijn	Veth . . . Nat. Historie	Müller . . Duitsch	Reudler . . Latijn	Kempe . . Aardrijkskunde	Verkouteren Wiskunde	Polak . . . Grieksch	Karsten . . Grieksch
10	Veth . . . Nat. Historie	Reudler . . Vaderl. Gesch.	Kempe . . Wiskunde	Goedhart . Grieksch	Müller . . Duitsch	Polak . . . Grieksch	Karsten . . Latijn	Verkouteren Wiskunde
11	Kempe . . Wiskunde	Tideman. . Latijn	Goedhart . Grieksch	Polak . . . Grieksch	Reudler . . Algem. Gesch.	Müller. . . Duitsch	Verkouteren Wiskunde	Kan. . . . Grieksch
1							Bremer . . Natuurkunde	Hoogewerff Scheikunde
2				Gymnastiek (Eendragtstraat)			Hoogewerff Scheikunde	Bremer . . Natuurkunde
3			Gymnastiek (Eendragtstr.)			Gymnastiek (Jonkerfr. str.)		
9	Goedhart . Latijn	Reudler . . Algem. Gesch.	van Helten. Vaderl Gesch.	Delinotte . Fransch	Tideman. . Latijn	Polak . . . Grieksch	Karsten . . O. Geschiedenis	Kan. . . . Rom. Ant.
10	Delinotte . Fransch	Tideman. . Latijn	Goedhart . Grieksch	Reudler . . Algem. Gesch.	van Helten. Nederlandsch	Karsten . . O. Geschiedenis	Polak . . . Grieksch	Müller . . Duitsch
11	Reudler . . Vaderl. Gesch.	Delinotte . Fransch	Tideman. . Latijn	Goedhart . Grieksch	Polak . . . Grieksch	Karsten . . Latijn	Müller. . . Duitsch	van Helten. Nederlandsch
1	Goedhart . Latijn	Tideman . Latijn	Kempe . . Aardrijkskunde	Slater. . Engelsch	Reudler . . Algem. Gesch.	Piaget. . . Fransch	Karsten . . Latijn	Verkouteren Wiskunde
2	van Helten. Nederlandsch	Kempe . . Wiskunde	Tideman. . Latijn	Reudler . . Latijn.	Goedhart . Grieksch	Verkouteren Wiskunde	Slater. . . Engelsch	Piaget. . . Fransch
3	Kempe . . Aardrijkskunde	van Helten. Nederlandsch	Gymnastiek (Eendragtstr.)			Slater. . . Engelsch	Verkouteren Wiskunde	Kan. . . . Latijn
9	Reudler . . Algem. Gesch.	Delinotte . Fransch	Tideman. . Latijn	Slater. . . Engelsch	Goedhart . . Grieksch	Karsten . . Latijn	Polak . . . Grieksch	Kan. . . . Grieksch
10	Delinotte . Fransch	Tideman. . Latijn	Goedhart . Grieksch	van Helten, Nederlandsch	Slater. . . Engelsch	Karsten . . O. Geschiedenis	Polak . . . Grieksch	Reudler . . Vaderl. Gesch.
11	Goedhart . Latijn	Kempe . . Aardrijkskunde	van Helten. Nederlandsch	Verkouteren Wiskunde	Tideman. . Latijn	Slater. . . Engelsch	Karsten . . Latijn	Polak . . . Hist. litt.
1	Kempe . . Wiskunde	van Helten. Nederlandsch	Müller . . Duitsch	Reudler . . Latijn	Delinotte . Fransch	Polak . . . Grieksch	Veth . . . Nat. Historie	Verkouteren Wiskunde
2	van Helten. Nederlandsch	Tideman. . Latijn	Delinotte . Fransch	Müller . . Duitsch	Kempe . . Aardrijkskunde	Karsten . . Latijn	Verkouteren Wiskunde	Veth . . . Nat. Historie
3	Gymnastiek (Jonkerfransstraat)		Kempe . . Wiskunde	Delinotte . Fransch	Tideman. . Latijn	van Helten. Nederlandsch	Karsten . . Latijn	Kan. . . . Latijn
9	Kempe . . Aardrijkskunde	van Helten. Nederlandsch	Veth . . . Nat. Historie	Reudler . . Latijn	Polak . . . Grieksch	Verkouteren Wiskunde	Müller. . . Duitsch	Kan. . . . Rom. Ant.
10	Goedhart . Latijn	Tideman. . Latijn	Reudler . . Algem. Gesch.	Kempe . . Aardrijkskunde	Verkouteren Wiskunde	Müller. . . Duitsch	van Helten. Nederlandsch	Polak . . . Latijn
11	Reudler . . Vaderl. Gesch.	Kempe . . Wiskunde	Goedhart . Grieksch	van Helten. Vaderl. Gesch.	Tideman. . Latijn	Polak . . . Grieksch	Verkouteren Wiskunde	Kan. . . . Grieksch
1				Gymnastiek (Jonkerfransstraat)				

De uren voor het Hebreeuwsch zullen later opgegeven worden.

Koninklijk Besluit van 21 Juni 1881 (Staatsblad n°. 69), houdende nadere bepalingen ten aanzien van het eindexamen der gymnasia, bedoeld in de wet van 28 April 1876 (Staatsblad n°. 102).

Artikel 1.

Het eindexamen der gymnasia met zesjarigen cursus en het daarmede gelijkgestelde examen, vermeld in art. 12 der wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* n°. 102), worden, voor elke twaalf examinandi of minder, gehouden op drie achtereenvolgende, door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken jaarlijks voor elk gymnasium en voor de in art. 12 bedoelde commissie aan te wijzen, dagen.

Art. 2.

Op den eersten dag wordt examen afgenomen van alle examinandi te zamen; op den tweeden dag alleen van diegenen onder hen, die het in het eerste lid van art. 11 der wet bedoelde getuigschrift verlangen voor de faculteiten der godgeleerdheid, der rechtsgeleerdheid of der letteren en wijsbegeerte; op den derden dag alleen van hen, die het getuigschrift verlangen voor de faculteiten der geneeskunde of der wis- en natuurkunde.

Indien zich voor het examen, waarvoor de tweede dag bestemd was, niemand heeft aangemeld, wordt het examen van den derden dag op den tweeden dag gehouden.

Acht de meerderheid der examinatoren of die der gecommitteerden het noodzakelijk dat, ten behoeve van een of meer examinandi de duur van het examen met een dag wordt verlengd, dan wordt de belanghebbende daarmede in kennis gesteld en hem medegedeeld welke dag daartoe door examinatoren of gecommitteerden is bestemd.

Art. 3.

Het schriftelijk examen van den eersten dag omvat:

1°. het vertalen uit het Grieksch in het Nederlandsch;

2°. een opstel in het Nederlandsch over een door elken examinandus uit een zestal opgegevene te kiezen onderwerp;

3°. de stelkunde tot en met de tweede machtsvergelijkingen;

4°. de meetkunde tot en met de stereometrie;

5°. het vertalen uit het Fransch, Duitsch en Engelsch in het Nederlandsch.

Art. 4.

Het mondeling examen van den eersten dag omvat, behalve bespreking van aanmerkingen, die op het schriftelijk werk van den examinandus mochten te maken zijn:

1°. het vertalen en verklaren van eenvoudig Attisch proza (b.v. van Xenophon, Lysias of Isocrates);

2°. het vertalen en verklaren van Grieksche Epische poëzie;

3°. het vertalen en verklaren van Latijnsch proza (b.v. van Cicero, Sallustius of Livius);

4°. het vertalen en verklaren van gemakkelijke Latijnsche poëzie (b.v. van Ovidius of Virgilius);

5°. de geschiedenis, bepaaldelijk de in het zesde studiejaar behandelde gedeelten der nieuwe geschiedenis.

Art. 5.

Het schriftelijk examen van den tweeden dag omvat het vertalen uit het Nederlandsch in het Latijn.

Art. 6.

Het mondeling examen van den tweeden dag omvat, behalve bespreking van aanmerkingen, die op het schriftelijk werk van den examinandus mochten te maken zijn:

1°. het vertalen en verklaren van moeielijker Attisch proza (b.v. van Plato of Demosthenes);

2°. het vertalen en verklaren van Grieksche dramatische poëzie;

3°. het vertalen en verklaren van moeielijker Latijnsche poëzie (b.v. van Horatius);

4°. de Romeinsche antiquiteiten;

5°. de wiskunde, omschreven in art. 3, sub 3 en 4.

Is het bij art. 4 genoemd examen op den eersten dag niet afgeloopen, dan kan dit op den tweeden dag worden voortgezet.

Art. 7.

Het schriftelijk examen van den derden dag omvat:

1°. het vertalen uit het Nederlandsch in het Latijn;

2°. de reken- en stelkunde tot en met de reken- en meetkundige reeksen en de logarithmen, en de meetkunde tot en met de bolvormige trigonometrie.

Art. 8.

Het mondeling examen van den derden dag omvat de bespreking van aanmerkingen, die op het schriftelijk werk van den examinandus mochten te maken zijn en van de onderwerpen in dat schriftelijk werk behandeld.

Verder:

1°. het vertalen en verklaren van moeielijker Attisch proza (b.v. van Plato of Demosthenes);

2°. het vertalen en verklaren van Grieksche dramatische poëzie;

3°. het vertalen en verklaren van moeielijker Latijnsche poëzie (b.v. van Horatius).

Is het bij art. 4 genoemd examen op den eersten dag niet afgeloopen, dan kan dit op den derden dag worden voortgezet.

Art. 9.

Van de bij dit besluit bedoelde examens in eenig vak, bij de vorige artikelen genoemd, zijn vrijgesteld zij, die volgens de wet op het middelbaar onderwijs bevoegd zijn tot het geven van onderwijs in dat vak.

Art. 10.

Van de examens in eenig onderdeel der wiskunde, bij de artt. 3, 6, 7 en 8 bedoeld, zijn vrijgesteld:

a. zij die met goed gevolg hebben afgelegd het examen, omschreven in art. 2 van het Kon. besluit van 12 Februari 1879 (*Stbl.* n°. 35), voorbereidende tot het artsexamen;

b. zij die met goed gevolg hebben afgelegd het examen, omschreven in het Kon. besluit van 11 Juli 1871 (*Stbl.* n°. 76) van adjunctijker.

Art. 11.

Zij die bevoegd zijn tot het geven van lager onderwijs in een of meer der in art. 3, sub 5, genoemde vreemde talen zijn vrijgesteld van het examen in die taal.

Art. 12.

Dit besluit treedt in werking op den vijfden dag na dien der afkondiging.

Op dat tijdstip vervalt Ons besluit van 27 April 1877 (*Stbl.* n°. 86).

Eenige Artikelen uit de Verordening voor het Erasmiaansch Gymnasium te Rotterdam, vastgesteld 8 Mei 1879 (Gemeenteblad n°. 9) en gewijzigd 3 Maart 1881 (Gemeenteblad n°. 2).

Artikel 1.

Het Gymnasium der Gemeente Rotterdam draagt den naam van Erasmiaansch Gymnasium.

Art. 2.

Aan het Gymnasium wordt onderwijs gegeven in:

- *a.* de Grieksche taal en letterkunde;
- *b.* de Latijnsche taal en letterkunde;
- *c.* de Nederlandsche taal en letterkunde;
- *d.* de Fransche taal;
- *e.* de Hoogduitsche taal;
- *f.* de Engelsche taal;
- *g.* de Geschiedenis;
- *h.* de Aardrijkskunde;
- *i.* de Wiskunde;
- *k.* de Natuurkunde;
- *l.* de Scheikunde;
- *m.* de Natuurlijke historie;
- *n.* de Hebreeuwsche taal, indien zich daarvoor leerlingen aanmelden;
- *o.* de Gymnastiek.

Art. 3.

Het onderwijs wordt gegeven in een zesjarigen cursus, in overeenstemming met het bij Koninklijk Besluit vastgesteld algemeen leerplan.

Art. 4.

Om als leerling te worden toegelaten wordt het afleggen van een examen gevorderd, afgenomen in de maand Julij door leeraren onder toezigt van Curatoren.

Voor de toelating tot het eerste studiejaar betreft het examen: het lezen, schrijven, rekenen, de beginselen der Nederlandsche taal, die der Fransche taal, der Aardrijkskunde en der Geschiedenis.

Voor de toelating tot een hooger studiejaar betreft het examen hetgeen in het voorgaande studiejaar is onderwezen.

Bevordering tot een hooger studiejaar geschiedt tengevolge van een bij het einde van het studiejaar door leeraren, onder toezigt van Curatoren te houden overgangs-examen, waaruit blijkt, dat de leerling voldoende kundigheden bezit om het onderwijs in dat hooger studiejaar te kunnen bijwonen.

Art. 5.

In buitengewone gevallen ter beoordeeling van Curatoren kunnen ook gedurende het studiejaar, na het afleggen van een examen als in art. 4 omschreven, leerlingen worden toegelaten. In zoodanige gevallen behoort door het examen mede te blijken, dat de leerling voldoende kundigheden bezit, om het onderwijs te kunnen bijwonen, alsof hij van den aanvang van het studiejaar af, dat onderwijs bijgewoond had.

Art. 6.

In den regel moeten de leerlingen, die tot het eerste studiejaar worden toegelaten niet beneden 12 jaren oud zijn. De uitzondering beoordeelen Curatoren.

Ouders of verzorgers, die verlangen een leerling te zien toegelaten, doen hem inschrijven bij den Rector binnen den door dezen, in een of meer dagbladen bekend te maken termijn, onder overlegging van eene geboorteacte, en van eene schriftelijke verklaring van een' geneeskundige dat hij met goed gevolg of meer dan eens de inenting der koepokken heeft ondergaan, of aan de natuurlijke kinderpokken (variolae) heeft geleden.

Art. 7.

De Rector is bevoegd een leerling wegens wangedrag voor hoogstens 8 dagen van het Gymnasium te verwijderen, onder onmiddellijke kennisgeving aan den voorzittenden Curator.

Verwijdering voor langer tijd of voor altoos kan, na schriftelijk advies van Rector en leeraren, geschieden door Curatoren.

Art. 8.

De leerlingen schaffen zich voor eigen rekening aan de vereischte boeken en verdere schrijf- en leerbehoeften.

De Rector draagt jaarlijks, nadat de betrokken leeraren zijn gehoord, aan Curatoren voor, van welke boeken, schrijf- en leerbehoeften de aanschaffing van de leerlingen zal worden gevorderd.

Geen der leeraren mag aanschaffing van andere boeken enz. vorderen of voor schoolgebruik aanbevelen, dan vermeld op de door Curatoren vastgestelde lijst.

Curatoren beoordeelen de in den loop van een jaar nader blijkende behoefte.

Art. 12.

In het schooljaar, aanvangende 1 September, zijn 4 vacantiën: eene met Kerstmis, eene met Paschen, beide van ongeveer 10 dagen, den Dingsdag na Pinksteren, en eene van ongeveer zeven weken, eindigende met den aanvang van het nieuwe schooljaar.

Behalve op zon- en feestdagen en in de vacantiën worden de lessen gehouden van 9 tot 12 uur des voormiddags, en des Maandags, Dingsdags, Donderdags, Vrijdags en zooveel noodig des Woensdags, van 1 tot 4 uur namiddags.

Voor het onderwijs in de Hebreeuwsche taal en in de Gymnastiek, worden door Curatoren zoo noodig andere dan de voormelde uren aangewezen.

Art. 23.

De Rector zorgt dat Curatoren en ouders of verzorgers maandelijks mededeeling ontvangen van het gedrag en de vorderingen der leerlingen.

Het schoolgeld bedraagt *f* 100,— 's jaars, te voldoen bij vooruitbetaling in twee termijnen, elk van *f* 50,—, de eerste vóór of op 15 September en de tweede vóór of op 15 Februarij.

De tweede termijn is niet verschuldigd, wanneer de leerling vóór of op 1 Februarij heeft opgehouden aan het onderwijs deel te nemen.

De ouders of voogden der leerlingen voldoen het verschuldigde schoolgeld aan den Rector tegen bewijs van kwijting.

Aan de leerlingen, voor wie niet is betaald, wordt het verder bijwonen van het onderwijs ontzegd totdat het achterstallige aangezuiverd is.